

Rasa KULYČIENĖ. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių tyrimas

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Rasa KULYČIENĖ

STATYBŲ SEKTORIAUS BANKROTŲ PRIEŽASČIŲ TYRIMAS

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

Rasa KULYČIENĖ. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių tyrimas

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

STATYBŲ SEKTORIAUS BANKROTŲ PRIEŽASČIŲ TYRIMAS

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)**

Magistro darbo autorė Rasa Kulyčienė.....

Vadovė doc. dr. Angelė Lileikienė.....

Recenzentas.....

SANTRAUKA

Rasa Kulyčienė

Statybų sektoriaus bankrotų priežasčių tyrimas.

Magistro darbas.

Magistro darbe nagrinėjamos bankroto priežastys : išskirtos pagrindinės bankrotų priežastys teoriniu aspektu, įvertinta antikrizinio įmonių valdymo reikšmė. Atlikta nuosekli bankrotus Lietuvos Respublikoje reglamentuojanti įstatymų palyginamoji analizė. Teoriniu aspektu įvertinti bankroto prognozavimo modelių taikymo ypatumai verslo įmonėse Lietuvoje. Įvertintas statybų sektoriaus rizikingumas recesijos sąlygomis, atlikta statybų sektoriaus bankrotų skaičiaus dinamikos analizė viso šalies ūkio bankrotų skaičiaus kontekste. Įvertinus išorinių bankroto priežasčių poveikį jų skaičiui, išskirtos esminės priežastys, sukeliančios bankrotus statybų sektoriuje. Statistiniu bei įmonių rizikingumo kriterijaus metodu tikrinamos priežasčių prielaidos, kurios leidžia formuluoti rekomendacijas statybų sektoriaus ir su juo susijusių sektorių įmonių strateginiams sprendimams. Magistro darbo teorinės dalies pagrindu parengtas ir skaitytas pranešimas 9 – ojoje studentų mokslo darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“.

SUMMARY

Rasa Kulyčienė

Research of the bankruptcy reasons in the construction sector.

Master's work.

The master paper includes the analysis of the reasons of bankruptcy: the key bankruptcy reasons are revealed in theoretical aspect and the importance of the anti-crisis enterprise management is assessed. The consecutive comparative analysis of laws of the Republic of Lithuania regulating bankruptcies is performed. Moreover, the peculiarities of application of bankruptcy projection models in Lithuanian enterprises are evaluated in theoretical aspect. Riskiness of construction sector in terms of recession is assessed and a dynamic analysis of the number of bankruptcies in construction sector is performed in the context of total number of bankruptcies in country's economy. Assessing the impact of external causes to the number of bankruptcies the main reasons causing bankruptcies in the construction business were distinguished. Using a statistical and enterprises' riskiness criterion approach the assumptions of the reasons were verified, which allowed formulating the recommendations to the construction sector and strategic solutions to the companies operating in the related sectors. A report prepared based on the theoretical part of the master paper was presented in the 9th conference of students' works "Economy and management topicalities".

TURINYS

ĮVADAS	7
1. BANKROTO PRIEŽASČIŲ IR PASEKMIŲ TEORINIAI ASPEKTAI	11
1.1. BANKROTO IR NEMOKUMO PRIELAUDŲ TEORINĖ IR TEISINĖ ANALIZĖ	11
1.2. KRIZĖS SAMPRATA IR ANTIKRIZINIO ĮMONIŲ VALDYMO REIKŠMĖ BANKROTŲ PREVENCIJAI.....	17
1.2.1. <i>Krizių klasifikavimas įmonių finansų kontekste</i>	20
1.2.2. <i>Krizių priežasčių ir bankroto tikimybės požymių analizė</i>	23
1.3. BANKROTO PROGNOZAVIMO METODAI REMIANTIS FINANSINIAIS IR KOKYBINIAIS RODIKLIAIS	28
2. STATYBŲ SEKTORIAUS BANKROTŲ MAKROEKONOMINĖS APLINKOS ANALIZĖ	35
2.1. STATYBŲ SEKTORIAUS RIZIKINGUMO IR BANKROTŲ PROCESŲ VERTINIMAS	35
2.2. ESMINIŲ BANKROTŲ PRIEŽASČIŲ STATYBŲ SEKTORIUJE IŠSKYRIMAS	40
2.2.1. <i>BVP kitimo tendencijų 2000 – 2008 metais analizė</i>	44
2.2.2. <i>Infliacijos kitimo tendencijų 2000 – 2008 metais analizė</i>	48
2.2.3. <i>Nedarbo lygio kitimo tendencijų 2000 – 2008 metais analizė</i>	50
2.2.4. <i>Investicijų kitimo tendencijų 2001- 2008 metais analizė</i>	53
2.2.5. <i>Kreditavimo apimčių kitimo tendencijų 2001- 2008 metais analizė</i>	55
2.2.6. <i>Pelningumo ir likvidumo kitimo tendencijų 2003 – 2007 metais analizė</i>	58
3. STATYBŲ SEKTORIAUS ĮMONIŲ BANKROTO PRIEŽASČIŲ NUSTATYMAS	63
3.1. STATYBŲ SEKTORIAUS BANKROTO PRIEŽASČIŲ APIBENDRINIMAS	63
3.2. STATYBŲ SEKTORIAUS BANKROTO PRIEŽASČIŲ STATISTINIS VERTINIMAS	64
3.3. STATYBŲ SEKTORIAUS ĮMONIŲ RIZIKINGUMO TYRIMAS	69
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	72
LITERATŪRA	77
PRIEDAI	81

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Potencialaus bankroto požymiai.....	26
2 lentelė. Bankroto veiksnių klasifikavimas.....	27
3 lentelė. Įmonės rizikingumo kriterijaus reikšmės.....	32
4 lentelė. Rizikingiausi ir saugiausi šalies ūkio sektoriai.....	35
5 lentelė. Statybų sektoriaus įmonių bankroto skaičius Lietuvoje 2004 – 2008 metais.....	38
6 lentelė. Bankrutuojančių statybų sektoriaus įmonių skaičius pagal juridinio asmens registrą Lietuvoje 2000-2008 metais	39
7 lentelė. Statybų sektoriaus įmonių vidutinių pelningumo rodiklių dinamika 2004–2008 metais...58	
8 lentelė. Statybų sektoriaus įmonių vidutinių likvidumo rodiklių dinamika 2004 – 2008 metais....59	
9 lentelė. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių koeficientai.....	64
10 lentelė. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių koeficientai.....	67
11 lentelė. Tiriamųjų statybų sektoriaus įmonių rizikingumo kriterijaus reikšmės 2004-2008 metais.....	70

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Pradėtų ir baigtų bankroto procedūrų skaičius Lietuvoje 2004 – 2008 metais.....	37
2 pav. Pradėtų bankroto procedūrų skaičius Lietuvoje 2004 – 2008 metais.....	37
3 pav. Bendrojo vidaus produkto augimo dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais.....	44
4 pav. Bendrojo vidaus produkto kitimo tempai Lietuvoje 2000 - 2008 metais.....	46
5 pav. Statybų sektoriaus sukuriama BVP dalies dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais.....	47
6 pav. Statybų sektoriaus įmonių atliktų įmonių darbų apimtys (be PVM) dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais.....	48
7 pav. Metinės infliacijos kitimo tempai Lietuvoje 2000 – 2008 metais, procentais.....	49
8 pav. Nedarbo lygio dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais.....	51
9 pav. Vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio kitimo dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais.....	52
10 pav. Sukaupų santaupų dinamika Lietuvoje 2001 – 2008 metais.....	53
11 pav. Sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 2001 – 2008	54
12 pav. Statybų sektoriaus tiesioginių investicijų ir dalies bendrose užsienio investicijose dinamika 2000 – 2008 metais.....	55
13 pav. Lietuvoje veikiančių komercinių bankų suteiktų paskolų portfelio dinamika 2001 – 2008 metais.....	56
14 pav. Statybų sektoriui suteiktų paskolų dalis portfelyje 2004 – 2008 metais.....	57
15 pav. Statybų sektoriaus paskolų likučių Lietuvos komerciniuose bankuose struktūros dinamika 2007 – 2008 metais	57
16 pav. Statybų sektoriaus įmonių finansinės padėties pasikeitimo prognozė 2008-2009 metams...59	
17 pav. Užsakovų nemokumo ir pradelstų apmokėjimų pasikeitimų prognozė 2008 – 2009 metams.....	60

IVADAS

Problema. Daug Lietuvos įmonių per pastarąjį šalies ekonominės sistemos transformacijos dvidešimtmetį nesugebėjo modernizuoti savo veiklos, neįvertino greitai kintančių išorinių sąlygų poveikio jų veiklai ir patyrė ekonominių sunkumų, kurie daugeliu atveju baigėsi įmonių bankrotu. Bankroto reiškinys ir jo sukeltos pasekmės mokslininkų yra vertinamos gana prieštaringai. Bankrotai sukelia daug neigiamų padarinių ne tik pačiai įmonei ir jos darbuotojams, bet ir kitoms įmonėms bei institucijoms, valstybei ir visuomenei. Įrodyta, kad įmonių bankrotai yra pavojingi šalies ekonomikai, nes bankrutuoja seniai susikūrusios, turinčios senas tradicijas, palyginti didelės įmonės, kuriose dirba daug darbuotojų. Tuo tarpu kuriasi naujos mažos įmonės su nedaug darbuotojų, neturinčios gamybos organizavimo ir valdymo įgūdžių, nepakankamai vertinančios rinkotyro reikšmę ir t.t. Be to, gamybos veiksmų ir rinkų persikirstymas, naujo produkto sukūrimas užima laiko, tuo tarpu ekonomikos vystymasis sustoja. Įmonių bankrotas sukelia daug ekonominių ir socialinių problemų, nes įmonių bankroto sukeltas problemas neretai tenka spręsti valstybei.

Jei bankrotai vyksta normaliomis ekonominėmis sąlygomis, per vienus metus bankrutuoja nuo 2 proc. iki 6 proc. visų įmonių. Esant tokioms sąlygoms bankrotas apibūdinamas kaip makroekonominė problema, kaip neišvengiamas rinkos ekonomikos reiškinys. Pasak bankroto šalininkų, laisvosios rinkos sistema veikia tik tada, kai nerentabiliai dirbančios net ir didžiausios įmonės turi galimybę bankrutuoti, nes bankrutuoja nemokančios dirbti įmonės, laiku paskelbtas bankrotas leidžia, pardavus turtą, sugrąžinti pinigus kreditoriams, apmokėti skolas, įmonė pakeičia savininką, asortimentą ir toliau sėkmingai veikia. Vis dėlto ir laisvosios rinkos principais paremtos ir minimaliai reguliuojamos ekonomikos šalininkai pritaria, kad bankroto reiškinį galima vertinti teigiamai tik tuo atveju, kai bankrotai yra pavieniai, nesukeliantys kitų įmonių grandininės nemokumo reakcijos ir visų ši reiškiantį lydinčių ekonominių pasekmių. Tam tikslui valstybė naudoja teises priemones bankroto procedūrų reguliavimui bei įstatymų pritaikymui, siekiant apsaugoti darbuotojų, kreditorių bei valstybės interesus.

Bankrotas yra paskutinė krizinės situacijos stadija, reiškianti sistemos žlugimą. Bet kurios kategorijos bankrotas, kaip reiškinys, įmonėje neatsiranda staiga, iš niekur. Prieš bankroto reiškinį įmonė susiduria su vieno ar kito pobūdžio krize, kuri nevaldoma iššaukia krizes visuose įmonės valdymo lygmenyse. Krizė yra neatsiejama ūkinės finansinės veiklos dalis. Svarbu išsiaiškinti krizės veiksmus, įvertinti krizinę situaciją ir ją valdyti, todėl per pastarąjį šimtmetį mokslininkai atliko daug tyrimų bankrotų srityje. Tinkamai nustatytos bankroto priežastys leido sukurti bankroto prognozavimo modelius. Verslo praktikoje plačiai taikomi finansiniais santykiniais rodikliais pagrįsti bankroto prognozavimo modeliai, tačiau šiandien abejojama jų patikimumu. Daugelio

užsienio mokslininkų bankroto prognozavimo metodai buvo sukurti tiriant įmones, kurių veiklos specifika, juridinis statusas, finansavimo šaltiniai, metinių apyvartų dydžiai ir pagaliau laikotarpis, kuriuo buvo atlikti tyrimai, neatitinka šiandienos Lietuvos verslo subjektų veiklos specifikos. Vien įmonių finansinės būklės analizė gali nepakankamai atskleisti įmonių mokumo sunkumus, tai yra finansinės analizės pagrindu negali būti įvertinami kiti rizikos faktoriai, galintys paveikti įmonių mokumą. Siekiant įvertinti įmonių efektyvumą bei įmonių nemokumo pavojų, tikslinga išskirti papildomus kriterijus, padedančius suformuoti išsamesnę sampratą. Todėl šiandien labai svarbus išorinių veiksnių vaidmuo, nes šalies ūkio krizinė situacija labai veikia konkrečios įmonės padėtį.

Tyrimo aktualumas. Yra nustatyta, kad bankrotų dažnis priklauso ne tik nuo įmonės finansinių rodiklių, bet ir nuo verslo ciklo. Pastaruosius keletą metų Lietuvos ūkis vystėsi labai sparčiais tempais, bankrotų skaičius bet kuriame ūkio sektoriuje lyginant su įregistruotais ūkio subjektais, mažėjo. Augant ekonomikai, visų verslo sričių subjektai skubėjo pasinaudoti itin palankiomis kreditavimo galimybėmis verslo plėtrai, didėjo įmonių įsiskolinimų lygis. Esant normalioms ekonominėms sąlygoms, sėkminga įmonių veikla dviem trečdaliais priklauso nuo vidinių veiksnių, o vienu trečdaliu nuo išorinių. Išoriniams veiksniams nėra galimybės daryti įtakos, tačiau privalu įvertinti jų sukeltą riziką.

Prasidėjus pasaulinei finansų krizei, kuri tiesiogiai palietė ir Lietuvos ūkį, vidinių verslo veiksnių įtaka keičiasi, užleisdama ženkliai pozicijas išoriniams sėkmingo ūkininkavimo veiksniams. Statybų sektorius pirmasis visame pasaulyje atspindi ekonomikos lėtėjimo arba augimo tendencijas, todėl ypatingą vietą užima statybų sektoriaus bankrotų priežasčių nustatymas, leidžiantis nustatyti tolimesnes šio sektoriaus ir kitų ūkio šakų vystymosi tendencijas.

Tyrimo objektas – statybų sektoriaus bankrotų priežastys.

Tyrimo dalykas – statybų sektoriaus bankrotų priežastys Lietuvoje 2004-2008 metais.

Tyrimo tikslas – nustatyti statybų sektoriaus įmonių bankrotų priežastis bei įvertinti jų poveikį statybų sektoriui.

Tyrimo uždaviniai :

- atskleisti bankrotų priežastis teoriniu aspektu;
- išanalizuoti statybų sektoriaus bankrotų dinamiką Lietuvoje;
- apibrėžti ir išanalizuoti esmines statybų sektoriaus bankrotų priežastis;
- nustatyti statybų sektoriaus bankroto priežasčių koreliacinius ryšius;
- įvertinti statybų sektoriaus bankrotų priežasčių sąryšį su šio sektoriaus įmonių rizikingumu;

Mokslinė hipotezė – esminės statybų sektoriaus bankrotų priežastys yra išorinės, ilgainiui peraugančios į statybų sektoriaus įmonių finansinį nestabilumą.

Metodologija. Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą bei realizuoti tikslui pasiekti išskeltus

uždavinius, buvo išanalizuota tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių mokslinė literatūra, kuri pateikiama literatūros sąrašė. Literatūros šaltiniuose pateikiama informacija buvo sisteminama, vertinama, apibendrinama, išskiriant esminius temos problemą nagrinėjančius aspektus. Esant sparčiai įstatyminės bazės kaitai, turinčiai įtakos bankrotų skaičiui bei bankroto procedūrų trukmei, atlikta nuodugni Įmonių bankroto įstatymų bei jų pakeitimų palyginamoji analizė. Teorinės dalies pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados. Tiriamojoje dalyje apibrėžiamas statybų sektoriaus vaidmuo šalies ekonomikai, pateikiami statistiniai Lietuvos įmonių bankrotų ir statybų įmonių dalies joje duomenys, atlikta bankrotų skaičiaus dinaminė analizė. Įvertinus rizikingiausių ūkio šakų prognozes, išskirtos vienos iš jų – statybų sektoriaus bankrotų priežastys, kurių didžiąją dalį sudaro išorinės: bendrasis vidaus produktas, infliacija, nedarbo lygis, tiesioginės užsienio ir materialinės investicijos, kreditavimo apimtys. Išorinių priežasčių analizė atspindi statistinius makroekonominius rodiklius bei jų pokyčius 2000-2008 metais, kurie padarė poveikį statybų sektoriaus įmonių veiklos finansiniams rezultatams 2004 – 2008 metais. Išorinių priežasčių analizei ilgesnis nei bankrotų skaičiaus tiriamasis laikotarpis pasirinktas neatsitiktinai, kadangi priežasčių įtaka kintamajam išryškėja tik po tam tikro laiko. Dvimatės tiesinės regresijos metodas pritaikytas statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičiaus ir priežasčių ryšio stiprumui nustatyti. Atliktas statybų sektoriaus įmonių rizikingumo tyrimas bei gautų rezultatų palyginamoji analizė leidžia formuluoti pagrįstas išvadas dėl požymių, rodančių atitinkamą krizės etapą statybų sektoriuje bei sudaryti prognozes šio sektoriaus įmonių strateginiams plėtros planams.

Literatūros šaltiniuose aptiktų duomenų rinkimas, sisteminimas ir apibendrinimas buvo atliekamas naudojant indukcijos metodą. Hipotezės, kuri vėliau buvo lyginama su faktais, formulavimui naudotas dedukcijos metodas. Tiriamosios dalies duomenys išvesti naudojant absoliutinius ir santykinus dydžius, vidurkius, jie grupuojami statistinių lentelių pagalba arba išreiškiami grafiškai Microsoft Excel programos pagalba, prieš tai pritaikius svarbiausių grandžių išskyrimo metodą. Tikslu požiūriu magistro darbe atliktą tyrimą galima apibrėžti kaip taikomąjį, priežastinį ir kiekybinį, kuriam atlikti pasinaudota dvimatės tiesinės regresijos modeliu, įgalinančiu nustatyti priežasčių – pasekmių ryšį. Sudarytu dvimatės tiesinės regresijos modelio pagalba galima išspręsti bet kurią probleminę situaciją, sudarant stebinių lentelę bei atliekant stebinių porinės koreliacijos skaičiavimą.

Naujumas. Įmonių bankroto įstatymas, teisiškai reglamentuojantis bankrotus, nuolat tobulinamas, paskutinės pataisos patvirtintos 2008 metų liepos 1 d., turi tiesioginės įtakos bankroto procesų trukmei bei bankrotų skaičiui. Darbe pateikiama šio įstatymo palyginamoji analizė, apimanti visas naujausias įstatymo pataisas. Nepaisant bankroto prognozavimo modelių gausos bei jų praktinio pritaikomumo Lietuvos įmonėse tyrimų, tikslinga taikyti naują požiūrį į bankroto

priežastis greitai kintančios ekonominės situacijos sąlygomis, prioritetą suteikiant ūkio šakoms, kurios pirmosios susiduria su krizės padariniais. Išoriniams bankroto veiksniams įmonės negali daryti poveikio, tačiau atsižvelgti į jų daromą įtaką veiklos rezultatams bei riziką – būtina. Reikia pastebėti, kad visi verslo ciklo numatymo būdai yra nepakankamai patikimi, nes sunku numatyti statybų nuosmukio fazės pradžią bei jos trukmę. Dauguma ekonomistų pripažįsta, kad verslo ciklo pradžios ir pabaigos numatymas nėra patikimas netgi tuo atveju, kai yra pakankama duomenų bazė, naudojami patikimi statistiniai metodai, efektyvios kompiuterinės programos. Vis dėlto egzistuoja tam tikri svarbūs rodikliai, kurie rodo būsimo pakilimo arba nuosmukio požymius. Tyrimui pasirinktas laikotarpis (2000 – 2008 metai) atspindi ekonominio pakilimo, augimo ir pirmuosius ūkio recesijos požymius, į kuriuos būtina atsižvelgti planuojant ne tik statybų sektoriaus veiklą, bet ir daugelio kitų ūkio šakų, turinčių tiesioginę priklausomybę nuo nagrinėjamo sektoriaus būklės.

Teorinis ir praktinis rezultatų reikšmingumas. Atliktas tyrimas reikšmingas teoriniu aspektu, kadangi išskiriamos ir analizuojamos bankroto priežastys konkrečiam ūkio sektoriui ekonominių ciklų sandūroje. Praktiniu požiūriu tyrimas svarbus tuo, kad statybų sektoriaus bei su jo veiklos apimtimi glaudžiai susijusių verslo sričių įmonių vadovai gautus tyrimo rezultatus galės panaudoti veiklos kryptims ir apimtims planuoti.

1. BANKROTO PRIEŽASČIŲ IR PASEKMIŲ TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Bankroto ir nemokumo prielaidų teorinė ir teisinė analizė

Daug Lietuvos įmonių per pastarąjį šalies ekonominės sistemos transformacijos dvidešimtmetį nesugebėjo modernizuoti savo veiklos, neįvertino greitai kintančių išorinių sąlygų poveikio jų veiklai ir patyrė ekonominių sunkumų, kurie daugeliu atveju baigėsi įmonių bankrotu.

Bankrotas kaip reiškinys įvairiais istorijos laikotarpiais įvairiose šalyse buvo suvokiamas ir vertinamas skirtingai. Žodis „bankrotas“ yra kilęs iš viduramžių Italijos miestuose gyvavusio papročio - laužyti prasiskolinusio ir pabėgusio bankininko ar pirklio suolus. Itališkas terminas „*banca rotta*“ pažodžiui reiškia „sudaužytas stalas“, o perkeltine prasme – negalėjimą sumokėti skolų¹.

Bankroto reiškinys ir jo sukeltos pasekmės ekonomistų vertinamas skirtingai. Tarkime, lietuvių autoriai J. Mackevičius (2005), Č. Purlys (2001), A.Sakalas, R. Virbickaitė (2003) bankrotus vertina kaip neigiamą ekonomikos ir visuomenės reiškinį :

Bankrotas sukelia daug neigiamų padarinių ne tik pačiai įmonei ir jos darbuotojams, bet ir kitoms įmonėms bei institucijoms, valstybei ir visuomenei. Įrodyta, kad įmonių bankrotai yra pavojingi šalies ekonomikai, nes bankrutuoja seniai susikūrusios, turinčios senas tradicijas, palyginti didelės įmonės, kuriose dirba daug darbuotojų. Tuo tarpu kuriasi naujos mažos įmonės su nedaug darbuotojų, neturinčios gamybos organizavimo ir valdymo įgūdžių, nepakankamai vertinančios rinkotyro reikšmę ir t.t. Įmonių bankrotas sukelia daug ekonominių ir socialinių problemų valstybės mastu, nes įmonių bankroto sukeltas problemas neretai tenka spręsti valstybei². Bankroto žala labiausiai sietina su socialinėmis bankrutuojančių įmonių darbuotojų problemomis. Išvystytos ir paklausios darbo rinkos šalyse šie rūpesčiai žymiai paprastėja, nors, reikia pripažinti, kad žemos kompetencijos darbo jėgai tai skausminga problema³. Išsivysčiusiose šalyse įmonių bankrotas - įprastas ekonominis reiškinys, neatsiejamas rinkos santykių atributas, skatinantis technikos, gamybos ir visuomenės pažangą. Vienos įmonės, nesugebėdamos rungtis dėl prekių realizavimo rinkos, žlunga, kitos pradeda savo veiklą.

Rinkos ekonomikos sąlygomis per vienus metus bankrutuoja nuo 2 proc. iki 6 proc. visų įmonių, todėl bankrotas apibūdinamas kaip makroekonominė problema, kaip neišvengiamas rinkos ekonomikos reiškinys. Masiniai įmonių bankrotai sukelia daug ekonominių ir socialinių problemų

¹ Vaškekaitis, V. (2003). Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas : teorija ir praktika, p. 257

² Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 421-422.

³ Sakalas, A., Virbickaitė, R. (2003). Bankroto teorija ir praktika. *Inžinerinė ekonomika*, 2(33), p. 107.

ne tik konkrečios įmonės, bet ir valstybės mastu⁴.

Bankrutuojančių įmonių problemas sąlygiškai galima suskirstyti į ekonomines ir socialines. Č. Purlys⁵ prie ekonominių problemų priskiria: gamybinio pajėgumo praradimą, susilpnėjusį bendrą šalies ūkio konkurencingumą; nesumokėtus mokesčius valstybės biudžetui, Sodrai ir fondams; nepatenkintus kreditorinius reikalavimus, neretai sukeliančius kitų, su bankrutuojančia įmone susijusių partnerių ekonominius sunkumus ir bankrotą. Kaip socialines problemas autorius išskiria: nedarbo augimą; bendro šalies gyventojų gyvenimo lygio kritimą; gyventojų nepasitenkinimą esama silpna šalies ūkio būkle; netikrumą dėl ateities, nepasitenkinimą valdžia.

Bankroto, kaip neigiamo reiškinių, aprašytos pasekmės iš dalies prieštarauja vienos kitoms. Teigiama, kad naujai susikūrusios smulkios įmonės neturi gamybos organizavimo ar valdymo įgūdžių, nepakankamai vertina rinkotyros reikšmę, bet dažniais atvejais tokiais pačiais kriterijais galima apibūdinti ir didelių įmonių bankroto priežastis. Todėl mokslinėje literatūroje sutinkama ir kita bankroto traktuotė, kur bankrotas vertinamas kaip savaime suprantamas rinkos ekonomikos elementas :

Bankrutuoja nemokančios dirbti įmonės; laiku paskelbtas bankrotas leidžia, pardavus turtą, sugrąžinti pinigus kreditoriams, apmokėti skolas; įmonė pakeičia savininką, asortimentą ir toliau sėkmingai veikia. Naujajame Europos Komisijos Įmonių ir pramonės generalinio direktorato interneto portale⁶ pateikiama informacija apie „antrosios galimybės strategiją“ (a second chance policy), skatinančią verslininkus po bankroto pradėti verslą iš naujo. Pasak Laisvosios rinkos instituto eksperto G. Kadziausko (2009), „laisvosios rinkos sistema veikia tik tada, kai nerentabilią dirbančios net ir didžiausios įmonės turi galimybę bankrutuoti“⁷. Vis dėlto, ir laisvosios rinkos principais paremtos ir minimaliai reguliuojamos ekonomikos šalininkai pritaria, kad bankroto reiškinį galima vertinti teigiamai tik tuo atveju, kai bankrotai yra pavieniai, nesukeliantys kitų įmonių grandininės nemokumo reakcijos ir visų šį reiškiantį lydinčių ekonominių pasekmių, tačiau, darbo autorės nuomone, tokiu atveju nepakankamai įvertinamas laiko veiksnys.

Mokslinėje literatūroje bankrotas finansiniu ir teisiniu požiūriu apibrėžiamas nevienodai. Kiekvienas bankroto, kaip sąvokos traktavimas yra susijęs su aplinka, kurioje vykdomas mokslinis tyrimas, rengiami moksliniai darbai, įstatymais bei aspektais, kurių pagrindu atliekama bankroto analizė. Oksfordo žodyne bankroto terminas aprašytas kaip asmuo ar kompanija, teismo pripažinta negalinčia padengti savo skolų. C. Pass bankrotą tapatina su situacija, kai asmens ar įmonės

⁴ Mackevičius, J. (2005). Įmonių veiklos analizė. *Vilnius: leidykla TEV*, p. 422.

⁵ Purlys, Č. (2001). Įmonių bankroto prevencijos sistemos kūrimas Lietuvoje. *Ekonomika*, (V)53, p. 80.

⁶ http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/sme2chance/ewt/self_assessment.cfm?lg=lt, žiūrėta 2009 04 27

⁷ Nausėda, G. Lietuvos ekonominio vystymosi perspektyvos 2008 metais//*Valstybė*, Nr. 11 (20) 2008 m. gruodis

įsipareigojimai kreditoriams pranoksta aktyvus⁸. Pasak R. Sneidere⁹, „bankroto“ terminas reiškia nemokumo situacijos sprendimą, t.y. skolininko likvidavimą ir kreditoriaus reikalavimo apmokėjimą. Tuo tarpu V. Charitanovas¹⁰ įsitikinęs, kad bankrotas – rinkos mechanizmo užtikrinimo pagrindas, stovintis vienoje vietoje su konkurencijos ir nuosavybės į kapitalą įteisinimu. Kiekvieno iš aukščiau pateiktų autorių bankroto apibrėžimai skiriasi, tačiau apibendrinus galima teigti, kad *bankrotas - tai situacija, kai fizinis ar juridinis asmuo negali padengti savo skolų*.

Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas bankrotą apibrėžia kaip nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka. Bankroto sąvokos esmę teisiniu aspektu padeda suprasti detalus įmonės nemokumo sąvokos pateikimas. Aukščiau paminėtame Įmonių bankroto įstatyme įmonės nemokumo sąvoka apibrėžiama kaip įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės¹¹. Įmonių bankroto įstatymas taikomas visiems juridiniams asmenims, įregistruotiems Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka, išskyrus biudžetines įstaigas, politines partijas, profesines sąjungas, religines bendruomenes ir bendrijas. Juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose specialiuose įstatymuose gali būti nustatyti bankroto proceso ypatumai.

Lietuvai būdinga gana sparti bankroto teisinius santykius reglamentuojančių teisės aktų raida, atspindinti to laikotarpio verslo subjektų veiklos užbaigimo ir likvidavimo problemas. **1992 metų** pabaigoje priimtas pirmasis Įmonių bankroto įstatymas¹² reglamentavo įmonės administratoriaus paskyrimą, taikos sutarties tarp kreditorių ir skolininko sudarymą, įmonės reorganizavimą ar sanavimą siekiant išvengti jos bankroto, taip pat bankrutavusių įmonių likvidavimą. 1992 metų Įmonių bankroto įstatymas teikė daugiausiai galimybių įmonėms išvengti likvidavimo. Jame reglamentuojamas reorganizavimas – administratoriaus vykdomas įmonės struktūros pertvarkymas, kai ją skaido arba dalį jos turto parduoda kitiems ūkiniams subjektams, jos veiklos pobūdžio keitimas, kad būtų laiduojamas įmonės mokumas ir patenkinti kreditorių reikalavimai. Įmonės bankroto bylos nagrinėjimo metu nesudarius ar teismui nepatvirtinus taikos sutarties arba įmonės ar jos veiklos reorganizavimo projekto, įmonei galėjo būti taikomas sanavimas – administracinės, ekonominės ir finansinės priemonės su valstybės ar trečiųjų asmenų finansine garantija.

⁸ Sakalas A., Virbickaitė R. (2003). Bankroto teorija ir praktika. *Inžinerinė ekonomika*, 2 (33), p. 106

⁹ Sneidere, R. (2005). Analysis of Bankruptcy Prediction Models. *Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7*, p. 223.

¹⁰ Charitanovas, V. (2004). Įmonių bankroto prevencija: metodologinis aspektas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 30, p. 67.

¹¹ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX–216.

¹² Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas, 1992 m. rugsėjo 15 d. Nr. I-2880.

1997 metais buvo priimtas antrasis Įmonių bankroto įstatymas¹³, kurio pagrindiniu leitmotyvu tapo socialinių problemų, kylančių iš įmonių bankroto, sprendimas: bankroto inicijavimo, teisė ginant darbuotojų teises, buvo suteikta ne tik darbuotojams, bet ir valstybinei darbo inspekcijai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos; vyriausybė įsteigė Fondą bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių darbuotojų reikalavimams, kylantiems iš darbo santykių, tenkinti. 1997 metais priimtame Įmonių bankroto įstatyme atsisakyta įmonių reorganizavimo procedūros, o bankrutuojančių įmonių mokumui atstatyti buvo pasirinkta įmonės sanavimo procedūra.

Atsižvelgiant į įmonių bankroto praktiką ir patyrimą, **2001 metais** parengtas ir priimtas iš esmės ES teisę atitinkantis trečiasis Įmonių bankroto įstatymas¹⁴. Šiuo įstatymu apribotas laikas, per kurį turi būti atliktos visos bankroto procedūros, supaprastinta turto pardavimo iš varžytinių tvarka, supaprastinta įmonių, neturinčių turto ar turinčių jo nepakankamai atsiskaityti su kreditoriais, likvidavimo procedūros. *Esminis šio įstatymo privalumas – pakeista įmonių nemokumo sąvoka.* Iki šiol galiojusi nemokumo sąvoka buvo siejama su visu turtu, todėl pradėjus bankroto procesą įmonėje paprastai nebelikdavo likvidaus turto ir kreditoriai patirdavo didelių nuostolių. Naujai apibrėžus nemokumo sąvoką bankroto byla gali būti keliama, kai pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Įmonės nemokumo nustatymas yra labai reikšmingas, kadangi jis yra pagrindas, kuriuo remiantis nustatoma ar įmonės veikla tęstina, ar jai keltina bankroto byla. Ekonominiu požiūriu svarbiu veiksniu tampa požymiai, su kuriais siejamas įmonės nemokumas. Esant situacijai, kai įmonė tam tikrą laikotarpį tiesiog negali atsiskaityti su kreditoriais ir jos įsipareigojimai (kartu pradelsti ir einamieji) sudaro pusę turto, kreditoriui pateikus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, įmonei gali būti sudėtinga įrodyti, kad jos sunkumai laikini žiūrint į ilgalaikę perspektyvą. Todėl 2001 metų Įmonių bankroto įstatyme nemokumo susiejimas su trijų mėnesių terminu, žiūrint iš įmonės pozicijų, buvo gana palankus. Tai iš dalies suteikė galimybę apsisaugoti nuo nesąžiningų konkurentų ketinimų, jiems siekiant pasinaudoti laikiniais įmonės sunkumais, ar skubotų kreditorių sprendimų, kurie sukelia papildomų trukdžių įmonės veiklai, gali pakenkti įmonės reputacijai, sukelti kitų ekonominių problemų, kurios dar labiau pastūmėtų įmonę prie bankroto. Iš kitos pusės, šis nemokumo terminas apsunkino kreditorių galimybes atgauti skolas, nes per tris mėnesius įmonės skolos gali labai ženkliai išaugti. Per šį terminą nesąžiningas skolininkas gali parduoti, perleisti, įkeisti ar imtis kitų veiksmų siekiant išsaugoti įmonės turtą.

2001 metais kartu su Įmonių bankroto įstatymu buvo priimtas *Įmonių restruktūrizavimo*

¹³ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas, 1997 m. birželio 17 d. Nr. VIII-270.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX – 216.

*įstatymas*¹⁵. Pagal ankstesnius 1992 ir 1997 metų Įmonių bankroto įstatymus taikytinos bankrutuojančių įmonių pertvarkymo procedūros - reorganizavimas ir sanavimas, atsižvelgus į Europos Sąjungos teisę, buvo atskirtos nuo bankroto proceso ir pakeistos laikinų finansinių sunkumų turinčių įmonių restruktūrizavimo procedūromis. Restruktūrizavimo proceso vykdymas, kitaip nei bankrutuojančių įmonių reorganizavimo ir sanavimo vykdymas, galimas tik teismo tvarka. Šio įstatymo nuostatomis gali pasinaudoti tik tos įmonės, kurios atitinka restruktūrizavimo proceso vykdymo galimybei keliamas sąlygas:

1) restruktūrizavimo procesas gali būti pradėtas, jeigu įmonė neatsiskaito su kreditoriais daugiau kaip tris mėnesius po įstatymų, teisinių aktų ar sutarties nustatyto termino, t.y. kai yra pažeistas atsiskaitymo su kreditoriais laikas;

2) įmonė turi būti nenutraukusi veiklos ir ta veikla negali būti nuostolinga;

3) įmonei neturi būti iškelta bankroto byla ar pradėtas bankroto procesas ne teismo tvarka.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės **2001 m. birželio 7 d.** nutarimu, vadovaujantis Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymu įsteigtas Garantinis fondas. Garantinis fondas yra pinigų fondas, kurio lėšos skiriamos įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyto dydžio išmokoms bankrutuojančių ar bankrutavusių įmonių darbuotojams, nutraukusiems darbo santykius su šiomis įmonėmis, taip pat darbuotojams, kurie tęsia darbo santykius su bankrutuojančia įmone, kai įmonė jiems yra įsiskolinusi.

2003 metais sausio 1 dieną įsigaliojo dar viena bankroto bylų iškėlimą laiku skatinanti įstatymo pataisa, pagal kurią bankroto byla gali būti iškeliamą ir tuo atveju, jei *įmonė daugiau kaip tris mėnesius vėluoja išmokėti darbuotojui (darbuotojams) atlyginimą*. Nuo 2003 metų galiojančios Įmonių bankroto įstatymų (ĮBĮ) pataisos sudarė galimybę ne tik laiku kelti bankroto bylas ir geriau tenkinti kreditorių reikalavimus, bet ir sutrumpinti bankroto procesus: įteisintas supaprastintas bankroto procesas, kuris negali tęstis ilgiau kaip vienerius metus ir yra taikomas įmonėms, neturinčioms turto arba kai jo nepakanka teismo ir administravimo išlaidoms apmokėti.

Peržvelgus įmonių bankroto įstatymų raidą, galima teigti, jog naujausias 2001 metų įstatymas kokybiškiau reglamentuoja su įmonių bankrotu susijusius teisinius santykius bei pačias bankroto procedūras. 1997 metų ir 2001 metų ĮBĮ taikomos skirtingos nemokumo koncepcijos – 1997 metų ĮBĮ nemokumas siejamas su visais įmonės finansiniais įsipareigojimais, kurie turi būti lygūs arba viršyti įmonės turtą, o 2001 metų ĮBĮ – finansiniai įsipareigojimai turi būti pradelsti ir jie turi viršyti tik pusę į įmonės balansą įrašyto turto vertės.

Tačiau ir 2001 metų įstatymas, atsižvelgiant į 2004 metų Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko įstatymų vertinimo projekte nurodytus trūkumus bei rekomendacijas, buvo tobulinamas ir

¹⁵ Lietuvos Respublikos Įmonių restruktūrizavimo įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX–218.

nuo **2008 metų liepos 1d.** įsigaliojo Įmonių bankroto įstatymo pataisos. Šių pataisų pagrindą sudaro pagreitinta bankroto procedūrų pradžia (neliko 3 mėn. termino) - pakanka, kad įmonė nevykdo savo įsipareigojimų ir šie pradelsti įsipareigojimai viršija pusę įmonės turto bei sugriežtinta įmonės vadovų ir savininkų atsakomybė. Įmonių bankroto įstatymo 4 straipsnis pateikia nemokumo sąvokos išaiškinimą :

- įmonė laiku nemoka darbo užmokesčio ir su darbo santykiais susijusių išmokų;
- įmonė laiku nemoka už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas), negrąžina kreditų ir nevykdo kitų sandoriais priimtų įsipareigojimų;
- įmonė laiku nemoka įstatymo nustatytų mokesčių bei kitų privalomųjų įmokų;
- įmonė neturi turto ar pajamų, iš kurių galėjo būti išieškamos skolos, ir dėl šios priežasties antstolis grąžino kreditoriui vykdomuosius dokumentus.

Kad būtų galima inicijuoti bankroto bylą, pakanka, kad įmonė atitiktų bent vieną iš minimų sąlygų. Bankroto bylą galima kelti ir tuomet, kai bendrovė viešai paskelbia, jog nevykdo savo įsipareigojimų ar negali jų įvykdyti. Tuomet nebūtina, kad bendrovei tiktų bent viena iš išvardintų sąlygų. Kol teismas nepriėmė nutarties iškelti bankroto bylą, pareiškimą galima atsiimti, tokia norma padeda apsisaugoti nuo skubotų ir klaidingų sprendimų.

Įmonės vadovo ir savininkų atsakomybės pataisa yra taip pat reikšminga, nes būtent įmonės vadovui ir savininkams numatyta pareiga iškelti bankroto bylą įmonei, jei ji tapo nemoki. Įmonės vadovui numatyta prievolė atlyginti kreditoriams žalą, kurią jie patyrė dėl vėlavimo iškelti bankroto bylą. Dėl šio nusižengimo teismas gali apriboti asmens teisę eiti viešojo ar privataus juridinio asmens vadovo pareigas nuo 3 iki 5 metų, taip pat už netinkamą Įmonių bankroto įstatymo vykdymą vadovui ir savininkams gali būti skirta bauda iki 10.000 Lt. Vadovas gali netekti teisės vadovauti kitai bendrovei ir tuomet, kai po nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo neperduoda turto ar dokumentų, vengia pateikti reikalingą informaciją ar kitaip trukdė procedūroms.¹⁶

Išanalizavus Įmonių bankroto įstatymus, galima daryti tam tikras išvadas. Darbo autorės nuomone, teisės aktų kaita - pernelyg dažna, tačiau bankroto procedūrų teisinio reglamentavimo keitimą iš esmės reikėtų vertinti teigiamai, nes pirmieji bankroto procedūras reglamentuojantys įstatymai ir bankrutuojančių įmonių administravimas nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje turėjo trūkumų: bankroto procedūros buvo pradedamos pavėluotai, o procesas pernelyg ilgai užtrukdavo, todėl pritrūkdavo lėšų atsiskaityti su kreditoriais ir pan. Visi trys bankroto įstatymai buvo keičiami reaguojant į aktualijas, tačiau pasiteisino šie principai : bankroto proceso vykdymas teismo ir ne teismo tvarka, dviejų statusų (bankrutuojantis ir bankrutavęs) bankroto metu registravimas, taikos

¹⁶ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX – 216.

sutarties sudarymo galimybė, vadovų nušalinimas, administratoriaus paskyrimas, kreditorių interesų gynimo lygiateisiškumas ir reikalavimų tenkinimo eiliškumas bei proporcingumas, administratoriaus teisė valdyti, naudoti turtą ir juo disponuoti, socialiai pažeidžiamų kreditorių reikalavimų pirmumas, restruktūrizavimo ir sanavimo procedūrų atskyrimas, įmonės nemokumo sąvokos apibrėžimas. Taigi, galimai pagrįstai daryti išvadą, kad Įmonių bankroto įstatymo pakeitimais buvo įgyvendinamas tikslas minimizuoti neigiamas bankrotų pasekmes valstybei, kitoms įmonėms, kreditoriams arba kitaip tariant visuomenės ir ekonomikos vystymuisi, kadangi pripažįstama, kad bankrotas sukelia daugiau neigiamų nei teigiamų pasekmių.

Kai kurių Įmonių bankroto įstatymo pakeitimų, kurie buvo numatyti patvirtinti darbe analizuojamu laikotarpiu, terminai atidėti. Nors vėlesni įstatymo pakeitimai ir neturės reikšmės darbe atliktos 2004-2008 metų bankrotų analizės rezultatams, tačiau darbo autorė mano tikslinga nurodyti jau atliktus ir planuojamus atlikti Įmonių bankroto įstatymo pakeitimus, kadangi jie neišvengiamai darys tiesioginę įtaką darbe pateikiamoms rekomendacijoms. 2009 metų sausio 1 d. įsigaliojusiose Įmonių bankroto įstatymo pataisose numatyta bankroto administratoriaus profesinė civilinė atsakomybė už žalą, padarytą fiziniams ar juridiniams asmenims, atliekant bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių bankroto procedūras, ir ši atsakomybė turi būti draudžiama privalomuoju draudimu. Tačiau susiklosčius tokiai situacijai, kad nei viena Lietuvoje veikianti draudimo bendrovė neturi licencijos drausti įmonių administratorių atsakomybės, Įmonių bankroto departamentas prie LR Ūkio ministerijos bando inicijuoti skubias įstatymo pataisas, kurių pagrindu būtų atidėta pareiga administratoriams drausti civilinę atsakomybę.

Fizinių asmenų bankroto įstatymą buvo numatyta priimti 2010 metais, tačiau jo priėmimo datos koregavimą gali įtakoti Lietuvos gyventojų išiskolinimo lygis ir ekonominė situacija. Lietuva yra viena iš nedaugelio Europos valstybių, iki šiol neturinčių fizinių asmenų nemokumą reglamentuojančio įstatymo, tačiau pasak Lietuvos komercinių bankų asociacijos vadovo Sigitos Kropo „įteisinus Fizinių asmenų bankroto įstatymą išaugtų bankų nuostoliai.“

1.2. Krizės samprata ir antikrizinio įmonių valdymo reikšmė bankrotų prevencijai

Atsižvelgiant į bankroto pobūdį, G. Savickaja¹⁷ skiria tris įmonių bankrotų kategorijas :

1) Nesėkmingi įmonių bankrotai; jiems priskiriamos tos įmonės, kurios bankrutuoja dėl nenumatytų aplinkybių (tarkime, dėl stichinių nelaimių, šalies politinio nestabilumo, krizių, skolininkų ir kt.). Šalies vyriausybė turi suteikti pagalbą šios grupės įmonėms, kad jos išeitų iš

¹⁷ Савицкая, Г. В. (2003). *Экономический анализ*. Учебник. 8-е издание, переработанное. Москва: Новое знание, с. 607-608.

krizinės situacijos.

2) Melagingi įmonių bankrotai; jiems priskiriamos tos įmonės, kurios sąmoningai stengiasi nuslėpti turimą turtą, kad išvengtų sumokėti skolas kreditoriams. Tokių įmonių bankrotai turėtų būti griežtai baudžiami.

3) Neatsargių įmonių bankrotai; tokios įmonės bankrutuoja dėl rizikingų operacijų vykdymo ir neefektyvaus darbo. Šios grupės įmonėse prie bankroto artėjama pamažu, todėl labai svarbu atlikti savalaikę ir periodinę įmonės finansinės būklės ir veiklos rezultatų rodiklių analizę.

Bet kurios kategorijos bankrotas, kaip reiškinys, įmonėje neatsiranda staiga, iš niekur. Prieš bankroto reiškinį įmonė susiduria su vieno ar kito pobūdžio krize, kuri nevaldoma iššaukia krizes visuose įmonės valdymo lygmenyse. Krizė yra neatsiejama ūkinės finansinės veiklos dalis. Svarbu išsiaiškinti krizės veiksnius, įvertinti krizinę situaciją ir ją valdyti. Krizės židinys dažnai yra lokalus, tačiau laiku nepastebėti požymiai gali apimti ir visą sistemą. Bankrotas yra paskutinė krizinės situacijos stadija, reiškianti sistemos žlugimą¹⁸. Ekonominių ir finansinių krizių pasekmės gali būti įmonių bankrotas ar jų savarankiškumo praradimas. Įmonių bankrotas yra normalus reiškinys rinkos ekonomikoje – neprisitaikiusi prie verslo aplinkos įmonė turi arba atskleisti ir išnaudoti visus savo privalumus, arba išnykti iš rinkos. Vis dėlto praktikoje visuotinai pripažinta, kad įmonės bankrotas daugumos subjektų, taip pat ir valstybės, požiūriu yra blogesnė išeitis nei jo išvengimas. Dėl to yra aktualus antikrizinis įmonės valdymas.

Antikrizinio valdymo ypatumus palyginus su įprastu valdymu galima teigti, kad jis privalo įgyti nuosavą „nišą“ valdymo teorijoje ir praktikoje¹⁹. Ypatingas antikrizinio valdymo vaidmuo tenka finansų vadybai, valdančiai finansų srautus ir priimančiai sprendimus²⁰. Nors daugelis vadovų pripažįsta, kad su krizėmis gali susidurti faktiškai kiekviena verslo įmonė, daugelis iš jų nesiima konkrečių veiksmų išvengti krizinės situacijos. Ignoruodamos nesėkmės galimybę, įmonės negali išvengti neigiamų padarinių ar juos kontroliuoti. Viena iš įmonių žlugimo priežasčių ir yra ta, kad vadovai nenumato nesėkmių atsiradimo galimybės. Pasak R. Maynard, sprendimai yra racionalesni ir teisingesni tose įmonėse, kuriose egzistuoja krizių valdymo planai. Šis teiginys paremtas tuo, kad sprendimus priimti stresinėse situacijose yra sunkiau, nei turint iš anksto numatytas krizių prevencijos programas. Krizės atveju laikas ekonominiu požiūriu vertinamas kitaip - įmonės ateities planai tampa abstraktūs, nes krizinės būklės įmonė gali neturėti ateities²¹.

¹⁸ Sakalas, A., Savanevičienė, A. (2003). *Įmonių krizių vadyba*. Kaunas: Technologija, 2003, p. 13.

¹⁹ Garškienė, A., Garškaitė, K. (2005). *Antikrizinio valdymo turinys: esmė, tikslai ir priemonės*. Verslas: teorija ir praktika, IV (1), p. 45.

²⁰ Garškienė, A., Garškaitė, K. (2005). *Antikrizinio valdymo turinys: esmė, tikslai ir priemonės*. Verslas: teorija ir praktika, IV (1), p. 45.

²¹ Crisis, W.P. (1996). Management in a Small Business: A Tale of Two Solicitors Firms. *Journal of Career Development International*.

Kaip teigia J. Bivainis²², dominuoja dvi krizės suvokimo koncepcijos: pirma – siekis išlikti, kai krizė suvokiama kaip grėsmė, kaip išlikimo problema, kaip žlugimo prielaida. Toks neigiamas krizės akcentas formuoja atitinkamas priemones atkurti ikikrizinę būklę; antra - siekis atsinaujinti, kai krizė suvokiama kaip būtinybė pertvarkyti įmonės strategiją, eliminuoti neracionalius fragmentus, pagrįsti tikslus ir jų įgyvendinimo veiksmus. Todėl priemonės pakeisti krizinę situaciją yra traktuojamos ne kaip kova su krize, o kaip teigiami įmonės strategijos pokyčiai. Tokį požiūrį į krizes, sukeliančias finansinių sunkumų, galima atskirti kaip turinčias teigiamas ir neigiamas pasekmes įmonei.

Įmonės krizės, kaip ir bankrotai, turi destruktinį poveikį. Retai į krizę žiūrima kaip į įmonės atsinaujinimo galimybę. Tačiau nepaisant neigiamų krizės padarinių, nemažai autorių pabrėžia ir teigiamą krizės reikšmę. Jie apibūdina krizių valdymą kaip žinomų priemonių formavimą, kurios informuos apie artėjantį pokyčių tašką ir leis pasirinkti naują vystymosi kryptį. I. Vilimaitė dar 2000 metais kaip teigiamus krizės ypatumus išskėlė tai, kad krizė priverčia organizaciją keistis ir skatina organizaciją mokytis iš savo patirties. Pasak I. Vilimaitės, krizė yra natūralus ir neišvengiamas organizacijos gyvavimo ciklo etapas, be kurio ji negalėtų tobulėti ir eiti pirmyn. Kai organizacija pripažįsta, kad padėtis kritinė ir reikia ką nors daryti, ji pradeda keistis. Teigiamas krizės aspektas yra tas, kad ji skatina organizaciją mokytis iš savo pačios patirties. Organizacija priverčia „aktyviai dirbti su savo patirtimi“, analizuoti ir vertinti praeities mąstymą bei veiksmus, kelti sau klausimus, kodėl tam tikri sprendimai pavyko ar nepavyko, dėl ko ištiko krizė, kas padėjo ar apsunkino jos sprendimą²³.

Kita lietuvių autorė M. Jėčiuvienė 2003 metais teigė, kad daugelis vadovų nekreipia reikiamo dėmesio finansinei informacijai²⁴. Jeigu vadovams pateikiama pavėluota arba pasenusi informacija, tai ji negali būti panaudota priimti sprendimams, kurie pagerintų blogą finansinę būklę. Neigiamą poveikį sprendimų priėmimui, o tuo pačiu įmonės finansinei būklei turi nesusisteminta ir perteklinė informacija, tokią informaciją sunku apibendrinti ir ja remiantis daryti teisingas išvadas. Bankrotai dažniau vyksta tose įmonėse, kuriose nėra vidinės kontrolės sistemos (arba yra labai silpna) ir kuriose neatliekama finansinė analizė. Manoma, kad kiekvienas įmonės vadovas turi turėti „analitinį mąstymą“, tam tikrą supratimą apie pelningumą, mokumą, kapitalo struktūrą, pinigų srautus ir kitus finansinius rodiklius. Jeigu įmonė patiria nuostolius, vadinasi, jai gresia nemokumas, dėl nuostolių prarandamos galimybės plėsti gamybą, pakeisti pasenusius įrengimus ir technologijas, mažėja įmonės konkurencingumas. Įmonių vadovai turi nuolat stebėti kapitalo

²² Bivainis, J., Tamošiūnas, A. (2003). Enterprise Restructuring Programines. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 27, p. 22

²³ Vilimaitė, I. (2000). Tegyvuoja krizė! *Vadovo pasaulis*, 6, p. 24.

²⁴ Jėčiuvienė, M. (2003). Aspects of Crises Management. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 26, p. 105.

struktūrą - finansinį svertą, kurio reikiamas dydis garantuoja veiklos stabilumą.

Antikrizinio valdymo problema lietuvių autorių J. Mackevičiaus (2005), A. Garškienės, K. Garškaitės darbuose (2005) pirmiausia siejama su įmonių finansinės būklės įvertinimu, tiksliau su įmonių nemokumu. Antikrizinio įmonės valdymo tikslas – laiku diagnozuoti įmonės bankroto grėsmę ir parengti bei realizuoti priemones, užtikrinančias įmonės išėjimą iš krizinės būklės, ir atkurti įmonės mokumą bei finansinį stabilumą. Šiam tikslui pasiekti įmonės finansinė veikla turi būti vertinama ir bankrotas prognozuojamas anksčiau, nei pasirodo pirmieji bankroto požymiai. Kai kurie autoriai teigia, kad antikrizines priemones reikėtų taikyti tuomet, kada rinkoje funkcionuojančios įmonės finansinė būklė tampa krizine, o bankroto perspektyva - reali. Vadovaudamiesi tokiu vertinimu, autoriai ignoruoja bankroto grėsmės diagnostiką ankstyvojoje jos atsiradimo stadijoje ir dėmesį skiria tik krizės „gydymui“²⁵. Mokslinėje literatūroje pasigendama metodų, kuriuose būtų pagrindžiamas išorinių priežasčių poveikis įmonių bankrotams ir ankstyvoje krizės stadijoje bankrotus prognozuojantys rodikliai. Užsienio ekonomistai bei analitikai atkreipia dėmesį į makroekonominės aplinkos retrospektyvinės ir perspektyvinės analizės poreikį, priimant strateginius įmonių plėtros sprendimus. Pasak R. Sneiderės²⁶, didelės apimties ir išsamius tyrimus bankrotų srityje atliko P. Rose, W. Andrews ir G. Giroux. 1970-1980 metais jie ištyrė verslo ciklo rodiklius, kurie apibūdina, kaip greitai įmonės padėtis gali pablogėti ir padarė išvadą, kad bankroto dažnis priklauso ne tik nuo įmonės finansinių rodiklių, bet ir nuo verslo ciklo.

Apibendrinant galima teigti, kad tiksliai apibrėžti krizės sampratą yra gana keblu, nes tai priklauso nuo krizę patyrusių subjektų požiūrio į ją ir priimamų sprendimų. Dažniausiai krizė suprantama kaip tam tikrų veiksnių sąlygotas kritinis momentas. Taigi, krizinių situacijų diagnostikos tikslas - nuolat nagrinėti įmonės veiklą tiek dabarties, tiek ateities požiūriu ir numatyti strategines permainas, laiku diagnozuoti įmonės bankroto grėsmę ir parengti bei realizuoti priemones, užtikrinančias įmonės išėjimą iš krizinės būklės, ir atkurti įmonės mokumą bei finansinį stabilumą. Šiam tikslui pasiekti įmonės finansinė veikla turi būti vertinama ir bankrotas prognozuojamas anksčiau, nei pasirodo pirmieji bankroto požymiai. Skirtingos krizių priežastys turi sąlygoti skirtingų krizės įveikimo strategijų pasirinkimą.

1.2.1. Krizių klasifikavimas įmonių finansų kontekste

Mokslinėje literatūroje užsienio autoriai (P. Crisis, S. Cutlip, I. A. Blankas) krizes skirsto remdamiesi keturiais pagrindiniais principais: atsižvelgdami į laiko veiksnį, pačios krizės vystimosi

²⁵ Garškienė, A., Garškaitė, K. (2005). Antikrizinio valdymo turinys: esmė, tikslai ir priemonės. *Verslas: teorija ir praktika – Business: theory and practice*, (IV)1, p. 47.

²⁶ Sneiderė, R. (2005). Causes and Factors Affecting Insolvency. Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7, p. 238.

stadijas, veiksnius, sukeliančius krizines įmonių situacijas ir susiedami krizių etapus su įmonės finansinės situacijos blogėjimu.

Įmonės krizės samprata pagal savo reikšmingumo lygį gali skirtis. Tarkime, W. P. Crisis²⁷ išskiria trijų rūšių krizes, kurios apibrėžiamos laiko veiksmu: tai būtų netikėtos krizės, t.y. tos, kurios išskyla be perspėjimo, jų negalima numatyti ir neįmanoma paruošti detalaus plano iš anksto. Kita grupė - išskylančios krizės, kurios ateina netikėtai, bet yra daugiau nuspėjamos ir šiuo atveju yra sunku nustatyti ir užkirsti kelią priežastims, kurios nurodo ateinančią krizę. Trečia grupė – tai ilgalaikės krizės dažniausiai besitęsiančios savaitėmis, mėnesiais ar net metais. Jas dažnai lydi paskolos, tuščia spekuliacija.

Panašų krizių sugrupavimą atliko ir S. Cutlip, kuris visas krizes taip pat suskirstė į tris grupes, tik apibrėžė kiek kitaip²⁸. Netikėtos krizės, pasak S. Cutlip, yra „tos, kurių neįmanoma numatyti ir planuoti jų prevencijos“. Tokioms krizėms jis priskiria įvairius techninius gedimus, nelaimingus atsitikimus, gaisrus, organizacijos vadovo žūtį ir pan. Į tokias krizes galima tik reaguoti ir, rekomenduotina, kuo greičiau. Antrai grupei priskiriamos išaugančios krizės: tai ilgainiui besiformuojančios krizės, kurių požymius galima numatyti iš anksto. Taigi šiuo atveju pagrindinis veiksmų planavimo ir vadybos tikslas yra tinkamai įvertinti augančią krizę ir ją suvaldyti taip, kad neįvyktų kritinė situacija. Šiai grupei dažniausiai yra priskiriamos tos krizės, kurių pamatas yra socialinės problemos, neramumai ar konfliktai. Galiausiai trečia grupė apima nuolatines krizes, kurios gali trukti mėnesius ar metus, nepaisant pastangų jas suvaldyti.

S. Finkas (1996) krizes grupuoja atsižvelgdamas į pačios krizės įmonėje vystymosi stadijas. Jo nuomone, kiekviena krizinė situacija susideda iš keturių skirtingų ir konkrečiai apibrėžtų stadijų, t.y. pradinė krizės stadija - daugeliu atveju yra kritinis taškas. Šioje stadijoje vadovų, vadybininkų uždavinys – pastebėti ir pažinti krizės požymius kuo anksčiau, neleisti įvykiams plėtotis nepageidaujama linkme, kad problema netaptų gili, aštri. Toliau pereinama į gilią krizės stadiją, kurioje jau patiriamas tam tikras nuostolis. Svarbiausias dalykas šioje stadijoje yra išlaikyti įvykių kontrolę, surasti galimybę paveikti krizės atsiradimo šaltinius. Chroniškos krizės stadijoje padariniai tampa akivaizdūs: gali atsirasti didelių finansinių sunkumų, iškilti bankrotas. Galiausiai ateina išsprendimo (išėjimo iš krizės) stadija, tai yra verslo „pasveikimo“ stadija²⁹.

A. Krystekas (1998), kaip ir S. Finkas, krizės stadijas skiria atsižvelgdamas į jų vystymąsi :

1. Potencialios krizės stadija – kai dar nėra aiškių krizės požymių ir įmonės būklė yra įprasta.

²⁷ Crisis, W.P. (1996). Management in a Small Business: A Tale of Two Solicitors Firms. *Journal of Career Development International*.

²⁸ Englewood Cliffs Darling, J. (1998). Crisis management: Prevention, diagnosis and intervention . *Journal of Leadership and Organization Development*.

²⁹ Garškaitė, K. (2002). Įmonės krizės stadijų analizė. *Verslas: teorija ir praktika – Business: theory and practice*, II (2), p. 76-82.

2. Latentinė (nepastebima) stadija – kai krizės požymiai jau atsiradę, tačiau yra užslėpti.

3. Paskutinioji stadija - kai įmonė atsiduria tokioje situacijoje, kai yra gili, įveikiama krizė, t.y. kai aiškiai jaučiamas neigiamas krizės poveikis ir reikalingos veiksmingos problemos sprendimo priemonės, arba kai yra gili, neįveikiama krizės stadija, t.y. nesiiimant tam tikrų priemonių krizės plėtros procesas baigiasi įmonės bankrotu, likvidavimu³⁰.

Panašiu principu tris krizės etapus formuoja J. Argenti (1976):

1. Nepastebimas krizės etapas, kai pastebimi valdymo struktūros defektai, silpnas finansinis funkcionavimas.

2. Finansinio nestabilumo etapas, kai prarandamas ryšys su rinka, klientais, patiriami dideli nuostoliai, blogėja finansiniai rezultatai.

3. Akivaizdžios krizės etapas, joks kritinės būklės neigimas ar nereali apskaita negali sustabdyti žlugimo³¹.

M. Miuleris rašo, kad „reikėtų išskirti tris krizės stadijas, priklausomai nuo to, kas sukėlė krizinę situaciją“. Tarkime, strategijos krizė reiškia, kad įmonės plėtotės potencialas yra išnaudotas ir/arba nėra galimybių jį atkurti. Priežastis gali būti neplėtojamas technologinis procesas, neadekvati marketingo strategija. Rezultatų krizė reiškia, kad įmonė turi nuostolių ir artėja prie biudžeto deficito. Krizės priežastys: nepakankamas operatyvių priemonių ir valdymo veiksmingumas. Likvidumo krizė reiškia, kad didėjant nuostoliams įmonei gresia nemokumas arba ji jau yra nemoki³².

Z. Aivazianas ir V. Kiričenko³³ išskiria krizių stadijas, sekdami įmonių finansinės veiklos blogėjimo seką :

Pirmoje stadijoje – rentabilumo ir pelno apimčių sumažėjimas. Problemos sprendžiamos keičiant strateginį (restruktūrizuojama įmonė) ir taktinį (mažinamos sąnaudos, didinamas našumas) valdymą. Antroje stadijoje – gamybos nuostolingumas. Problemos sprendžiamos keičiant strateginį valdymą. Trečioji stadija susijusi su rezervinių fondų išsekimu ar stoka. Problemos sprendžiamos operatyvinėmis priemonėmis, siekiama stabilizuoti įmonės finansinę būklę ir rasti lėšų įmonei restruktūrizuoti. Ketvirtojoje stadijoje įmonė yra nemoki.

I. A. Blankas³⁴ išskyrė įmonės krizės stadijas, remdamasis panašiais principais, kaip ir Z. Aivazianas ir V. Kiričenko. Pirmiausiai jis numato lengvą krizę, kai yra mažėjantis grynujų pinigų

³⁰ Altman, E.I. (1983). Corporate Financial Distress. A Complete Guide to Predicting, Avoiding and Dealing with Bankruptcy. *New York: The Foundations Press*, p. 112-114.

³¹ Garškaitė, K. (2002). Įmonės krizės stadijų analizė. *Verslas: teorija ir praktika – Business: theory and practice*, II (2), p. 76-82.

³² Englewood Cliffs Darling, J. (1998). Crisis management: Prevention, diagnosis and intervention. *Journal of Leadership and Organization Development*.

³³ Айвазян, З., Кириченко, В. (1999). *Антикризисное управление*. ПТПУ, с. 53.

³⁴ Бланк, И. А. (1999). *Основы финансового менеджмента* (I). К.: Ника-центр, с. 81.

srautų likvidumas, finansinės nepriklausomybės koeficientas, didėjantys trumpalaikiai finansiniai įsipareigojimai. Paskui įmonę ištinka gili krizė, kuriai būdingas neigiamas grynąjų pinigų srautas, mažėjanti įmonės rinkos vertė, mokumo koeficientas. Trečioje stadijoje – finansinė katastrofa – absoliutus nemokumas, kadangi nėra piniginių aktyvų.

Atlikus įvairių autorių krizių klasifikavimo į etapus palyginimą, galima apibendrinti, kad naudojantis ankstyvos krizės diagnozės metodais, jau šiame etape įmanoma paveikti krizės eigą. Krizei pereinant į aktualiąją stadiją, simptomai pasirodo staigiai, ir tada yra reikalingas greitas reagavimas. Bandytas įveikti krizę reikalauja didelio įmonės potencialo, pastangų, susitelkimo, sugebėjimo keistis. Kapitalo ir lėšų nukreipimas į atsiradusią krizinę situaciją gali sukelti nestabilumą ir pažeisti visą sistemą. Pagrindinė priežastis, dėl ko yra svarbu pastebėti pirmuosius krizės simptomus, yra ta, kad potencialios krizės stadijoje situacija yra daug lengviau valdoma ir lieka laiko pagrįstiems sprendimams priimti. Aktualios krizės stadijoje valdymas yra siejamas tik jau su pačių nuostolių kontrole, kai nuostoliai jau yra patirti³⁵.

1.2.2. Krizių priežasčių ir bankroto tikimybės požymių analizė

Krizių priežastis galima nagrinėti pagal jų kilmę, t.y. atsižvelgiant į endogenines priežastis, esančias vidinėje organizacijos įtakos srityje (nesėkminga organizacijos vadyba, ekonominės, personalo, finansų strategijos klaidos ir kt.) ir egzogenines priežastis, kylančias už organizacijos ribų, esančias netiesioginio poveikio lauke (organizacijos technologinė, ekonominė, konkurencinė, socialinė, visuomeninė, teisinė aplinka)³⁶.

I. A. Blankas³⁷ skiria vidinius ir išorinius įmonės mokumą veikiančius veiksnius. Prie vidinių veiksnių jis priskiria veiksnius, susijusius su ekonomine veikla – efektyvaus marketingo stoka, neracionali kaštų struktūra, nepakankama produkcijos diversifikacija ir netinkama produkcijos vadyba; investicine veikla – užsitęsęs produkcijos tobulinimo procesas, neekonomiškas investicijų panaudojimas; finansine veikla – žemas turto likvidumas, didelė skolinto kapitalo dalis, skolinių įsipareigojimų augimas, neefektyvus finansų valdymas. Kaip išorinius veiksnius jis išskiria šalies bendro vystymosi sociologinius - ekonominius veiksnius: BVP mažėjimas, infliacijos augimas, mokesčių sistemos nestabilumas, perkamos galios mažėjimas, nedarbo augimas; rinkos veiksnius: paklausos mažėjimas, monopolijų sustiprėjimas, valiutos rinkų nestabilumas; kitus veiksnius: politinis nestabilumas, gamtinės katastrofos, pablogėjusi kriminogeninė situacija.

³⁵ Englewood Cliffs Darling, J. (1998). Crisis management: Prevention, diagnosis and intervention. *Journal of Leadership and Organization Development*.

³⁶ Valackienė, A. (2005). *Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas*. Kaunas: Technologija, p. 11.

³⁷ Бланк, И. А. (1999). *Основы финансового менеджмента* (I). К.: Ника-центр, с. 286-289.

J. Sokolov ir M. Piatov³⁸ nurodo šiuos požymius, lemiančius bankroto tikimybę: didėja darbuotojų kaita, įmonę palieka administracijos atstovai; paduoda pareiškimą išeiti iš darbo vyriausiasis buhalteris; kartojasi techniniai ir organizaciniai nesklandumai įmonės veikloje; mažėja pardavimų apimtis, užsakymų skaičius ir vis mažiau lankosi pirkėjų; kyla problemų su atsiskaitymais; didėja priklausomybė nuo vieno užsakovo (arba vieno tiekėjo); sutarčių sąlygos įmonės atžvilgiu tampa vis griežtesnės; iškeliami ieškiniai, kurie gali būti pralaimėti; mažėja darbo drausmė įmonėje; kaltė perkeliama kitiems darbuotojams arba ieškoma priežasčių ir pasiteisinimų; kuriami pernelyg optimistiniai ateities planai; pažeidžiamas techninių ir finansinių procesų ritmingumas; mažėja įmonės pelningumas, tačiau jos savininkų gerovė kyla.

G. Savickaja³⁹ atkreipia dėmesį į tokius požymius, kurie nors ir neduoda pagrindo teigti, jog įmonės finansinė būklė yra kritinė, tačiau rodo tam tikrą tikimybę, kad ateityje, jeigu nebus imtasi veiksmingų priemonių, padėtis gali gerokai pablogėti. Tokie požymiai: pernelyg didelė įmonės priklausomybė nuo kurio nors vieno projekto, tam tikros turto rūšies, pirkimo ar pardavimo rinkos; technikos ir technologijos atnaujinimo neįvertinimas; patyrusių valdymo aparato darbuotojų praradimas; neritmingas darbas ir prastovos; neefektyvios ilgalaikės sutartys; kapitalinių įdėjimų nepakankamumas ir kt.

A. Sakalas ir A. Savanevičienė⁴⁰ prie išorinių priežasčių priskiria nepalankią konjunktūrą, rinkos prisotinimą, pakitusią vartotojų elgseną, politinę, teisinę aplinką, technikos, technologijos lygį, perkamąją galią ir daugelį kitų veiksnių. Išoriniai veiksniai - tai sąlygos, kurių firma paprastai negali pakeisti, tačiau privalo įvertinti, nes jos daro tam tikrą įtaką įmonės ekonominiams rodikliams. Valstybės politikos ir valdymo struktūros stabilumas teigiamai veikia tiek šalies, tiek kiekvienos įmonės ekonomikos plėtotę. Didelę reikšmę turi teisinė sistema, šalies įstatymai ir norminiai aktai reguliuoja ir reglamentuoja ekonominius santykius, daro įtaką įvairaus lygio sprendimams. Kaip pavyzdį S. Liučvaitis nurodo (2003), jog palankūs įstatymai skatina tarptautinę prekybą, užsienio investicijų pritraukimą, bendrų įmonių steigimą ir pan. Nuo šalies ekonomikos būklės priklauso gyventojų pajamų dydis ir dinamika, nedarbo lygis, o tai lemia gyventojų perkamąją galią.

P. Zakarevičius⁴¹ prie pagrindinių išorės priežasčių priskiria naujus mokslo atradimus, iš esmės keičiančius produktų ir paslaugų gamyboje naudojamus medžiagas, įrengimus, aparatūrą, įrangą, technologinius procesus, informacijos panaudojimo galimybes ir pan.; globalinius pasikeitimus visuomeniniuose pasaulio vystymosi procesuose, keičiančius socialinius – politinius santykius tarp

³⁸ Соколов, Я. В., Пятков, М. Л. (2000). Бухгалтерский учёт для руководителя. Москва: Проспект, с. 260-261.

³⁹ Савицкая, Г. В. (2003). Экономический анализ. Учебник. 8-е издание, переработанное. Москва: Новое знание. с. 607-608.

⁴⁰ Sakalas, A., Savanevičienė, A. (2003). Įmonių krizių vadyba. Kaunas: Technologija, p. 17.

⁴¹ Zakarevičius, P., (2003). Pokyčių valdymas moderniose verslo organizacijose. Tiltai, priedas 13, p. 531.

valstybių, politinių aljansų, tarptautinių organizacijų; neprognozuojamus kitų organizacijų ekonominės ir vadybinės veiklos veiksmus, keičiančius produktų, kapitalo, darbo rinkų struktūras, pardavimo kanalų sistemas ir pan.; ekonomikos globalizavimo ir internacionalizavimo procesus, keičiančius produktų ir paslaugų gamybos organizavimo principus, marketingo sistemas, finansinius santykius ir pan.

S. Liučvaitis⁴² teigia, kad pagal užsienio specialistų patirtį tose šalyse, kuriose politinė ir ekonominė padėtis stabili, sėkmingą firmos veiklą vienu trečdaliu lemia išoriniai veiksniai, o dviem trečdaliais – vidiniai (2 priedas). Išoriniams veiksniams pati firma poveikio daryti negali, tačiau privalo juos įvertinti ir taip sumažinti galimos rizikos laipsnį.

Dauguma krizių, sąlygotų įvairių priežasčių, dažnai perauga į finansines. Jos yra vienos iš svarbiausių įmonei, kadangi daugelis finansinių krizių savo esme yra likvidumo krizės, galinčios nuvesti į bankrotą. Mokslinėje bei metodinėje literatūroje yra pateikiama ir daugiau skirtingų įmonės finansinius sunkumus sąlygojančių priežasčių. Tarkime, R. Maynard kaip pagrindines įmonės žlugimo priežastis pabrėžia finansinės kontrolės neturėjimą, netinkamą valdymą, stiprią konkurenciją ir aukštą kainų lygį (lyginant su konkurentais), per didelius verslo projektus, pasipriešinimą įeinant į prekių rinką, rinkodaros problemas, rinkos poreikių kitimą, neefektyvius įsigijimus ir susijungimus, finansų politiką. Šios priežastys gali sukelti žymų įmonės finansinį nestabilumą⁴³. Bankroto grėsmę rodo pastovus veiklos nuostolingumas, partnerių atsisakymas teikti komercinį kreditą, dažnai nesėkmingi bandymai gauti bankų kreditus, apyvartinio kapitalo trūkumas. Nuostolinga veikla dar nebūtinai reiškia įmonės bankrotą ar mokumo problemas, tačiau tai gali būti signalas apie galimas nuostolingos įmonės finansines (mokumo, likvidumo) problemas ateityje. Todėl svarbu tinkamu momentu imtis veiksmų, kurių pagrindu būtų galima pertvarkyti įmones, siekiant išvengti mokumo problemų didėjimo bei nustatyti šių problemų ir įmonių veiklos neefektyvumo priežastis. S. Grigaravičius (2002) potencialias įmonių finansines problemas identifikuoja pagal požymius, kurie pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė

Potencialaus bankroto požymiai

Eil.nr.	Požymis
1.	Mažėjantis įmonių pelningumas
2.	Mažėjančios įmonių veiklos pajamos
3.	Didėjantys įmonių finansiniai įsipareigojimai kreditoriams
4.	Ribojamas dividendų mokėjimas (siekiant padidinti grynujų pinigų kiekį ar sukaupti lėšas, skirtas skolų grąžinimui)
5.	Blogėjantys įmonių likvidumo, mokumo, pelningumo, turto panaudojimo efektyvumo ir kiti finansiniai rodikliai

⁴² Liučvaitis, S. (2003). Rizikos valdymas ir jos analizės svarba verslo plėtotei. *Verslas: teorija ir praktika*, 4, p. 26-27.

⁴³ Englewood Cliffs Darling, J. (1998). *Management: prevention diagnosis and intervention*. Journal of Leadership and Organization Development.

6.	Vieningos ir pastovios apskaitos politikos nebuvimas (apskaitos politikos nepastovumas, dažnas apskaitos politikos keitimas, vėlavimas laiku pateikti įmonių veiklos finansinius duomenis, turinčio gerą reputaciją auditoriaus pakeitimas į mažiau žinomą ir mažiau patikimą auditorių)
7.	Įmonių vadovų neryžtingumas, iniciatyvos priimti radikalius sprendimus stoka
8.	Pastovi ir palyginti dažna įmonių vadovų kaita (rodo nesutarimą aukščiausioje įmonių valdymo grandyje)
9.	Įmonės užimamos rinkos dalies mažėjimas (tai iš dalies susiję su įmonių pajamų ir apyvartų mažėjimu. Skirtumas tik tas, kad šiuo atveju rinkos dalies mažėjimas vertinamas kiekybiškai).
10.	Veiklos strategijos ir planavimo nebuvimas (ypač ilgalaikiame planavime)
11.	Aukščiausios valdymo grandies vadovų įmonių mokumo problemos ar jos sudėtingumo nesuvokimas

Šaltinis : Grigaravičius, S. (2002). Nemokių įmonių pertvarkymas ir alternatyvus pasirinkimas. *Organizacijų vadyba : sisteminiai tyrimai*, 21, p..91

Įmonės materialiniai, finansiniai, personaliniai aktyvai yra vieni svarbiausių krizinių situacijų sėkmingo sprendimo veiksmų. Jei krizinė situacija nesprenžžiama, išsivysto krizė, ir įmonė bankrutuoja. Krizinę situaciją lemia vidinės ir išorinės priežastys. Ypatinę vaidmenį iš vidinių priežasčių vaidina žmogiškieji ištekliai, darbuotojų, ypač vadovybės, pasirengimas spręsti šias problemas. Neilgu perėjimo į rinkos ekonomiką laikotarpiu yra labai daug pavyzdžių, rodančių, kad vadovybės sugebėjimas ar nesugebėjimas persiorientuoti sąlygojo įmonės bankrotą arba išlikimą. Tačiau šiandien labai svarbus išorinių veiksnių vaidmuo, nes šalies ūkio krizinė situacija labai stipriai veikia konkrečios įmonės padėtį.

Anot J. Mackevičiaus⁴⁴, vienas iš pagrindinių bankroto analizės uždavinių yra atskleisti bankroto veiksmus ir numatyti priemones jiems likviduoti. Įmonių bankrotai vyksta nuolat : vienos įmonės, neatlaikiusios konkurencijos, bankrutuoja, kitos, pasinaudodamos galimybėmis, užima jų vietą. Nepriklausomai nuo to, kuriai grupei įmonė priskiriama, svarbu išsamiai ištirti bankroto veiksmus, nustatyti jų tarpusavio ryšį ir priklausomybę. J. Mackevičius (2005) bankroto veiksmus taip pat skiria į vidinius ir išorinius (2 lentelė).

⁴⁴ Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 439.

Bankroto veiksmų klasifikavimas

Išoriniai veiksniai	Vidiniai veiksniai
Nestabili šalies ekonominė politika	Įmonės vadovybės neteisinga verslo filosofija ir veiklos stilius
Nestabili šalies politinė padėtis	Netinkama įmonės organizacinė struktūra
Nestabili teisės sistema	Neracionali įmonės valdymo sistema
Aukštas infliacijos arba defliacijos lygis	Neracionalus išteklių naudojimas
Užsienio valiutos kursų svyravimai	Netinkama personalo politika : žema personalo kompetencija, netinkamas pareigų, teisių ir atsakomybės paskirstymas bei darbo padalijimas
Finansų sistemos pokyčiai	Bloga apskaitos sistema
Darbo rinkos pokyčiai, nedarbo lygis	Nesukurta veiksminga turto apsaugos sistema
Mokesčių sistemos pokyčiai	Pasenusių technologijų naudojimas arba pernelyg dažnai taikomos naujos, nespėjus jų įvaldyti
Naujų konkurentų atsiradimas	Ignoruojama finansinė analizė ir auditas
Palūkanų normų pokyčiai	Silpna vidaus kontrolės sistema
Įmonės partnerių klaidos, abejingumas ir nesutarimai	Netinkamas veiklos planavimas ir prognozavimas
Išorinės informacijos vartotojų įtaka	Konfliktai įmonės viduje
Mažėjantis šalies gyventojų pragyvenimo lygis	Dažni kompiuterinių programų keitimai
Aukštas šalies (šakos) korupcijos ir nusikaltimų lygis	Didelės valdymo išlaidos
Priklausomybė nuo tiekėjų ir pirkėjų	Bloga sandėlių, ūkio ir administracinių pastatų būklė ir jų apsauga
Stichinės nelaimės, nepalankios klimato sąlygos ir kitos nenumatytos aplinkybės	

Šaltinis: Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius : leidykla TEV, p. 440

Apibendrinus tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių metodologinę medžiagą, galima teigti, kad krizių priežastys yra labai įvairios, tačiau autoriai vieningai sutaria dėl įmonės krizių priežasčių ir bankrotų veiksmų išskyrimo į išorinius ir vidinius. Tose šalyse, kuriose politinė ir ekonominė padėtis stabili, sėkmingą firmos veiklą vienu trečdaliu lemia išoriniai veiksniai, o dviem trečdaliais – vidiniai. Išoriniams veiksniams pati firma poveikio daryti negali, tačiau privalo juos įvertinti ir taip sumažinti galimos rizikos laipsnį. Išanalizavus tiek išorinius, tiek vidinius įmonės veiksmus, vis dėlto galima teigti, kad pagrindinė bankroto priežastis – netinkamas vadovavimas, kurį galima apibūdinti kaip nekokybišką planavimą, netinkamą informacijos rinkimą ir naudojimą, finansinės analizės ir kontrolės ignoravimą. Vadovavimo kokybė priklauso nuo įmonės vadovų profesionalumo, iniciatyvos, sugebėjimo vadovauti, priimti teisingus sprendimus ir tinkamai koordinuoti bei kontroliuoti jų vykdymą. Tačiau klausimas dėl išorinių veiksmų vertinimo, jų interpretavimo priimant strateginius įmonių plėtros planus, prognozuojant įmonės būklę įgyvendinus strategijas, lieka atviras. Tai patvirtina šiandienos verslo situacija, kuomet pagrindine bankrotų priežastimi didžioji dalis verslo subjektų įvardija komercinių bankų atsisakymą teikti kreditus apyvartinėms lėšoms bei nepagrįstai išaugusias paskolos aptarnavimo išlaidas, įskaitant ir

palūkanas, sumažėjusią paklausą vidaus rinkoje bei eksporto rinkų praradimą dėl sumažėjusio konkurencingumo ir pasaulinės finansų krizės padarinių.

1.3. Bankroto prognozavimo metodai remiantis finansiniais ir kokybiniais rodikliais

Pirmosios bankroto studijos prasidėjo XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje, kuomet žymiausi šios srities specialistai P. Fitzpractick (1927), A. Winakor (1929) ir R. Smith (1926), C. Merwin (1928) bei W. Hickman (1929) siūlė skaičiuoti 1-3 skirtingus rodiklius bankrotui įmonėje diagnozuoti⁴⁵. Įmonių bankroto prognozavimas yra sudėtingas, todėl jį atliekant neracionalu apsiriboti kuria nors viena metodika. Įmonių bankroto diagnostikai plačiai taikomas „Z“ modelis, kurį 1968 metais suformulavo amerikiečių ekonomistas E. I. Altman, pasak lietuvių autorės M. Tvaronavičienės⁴⁶, išpopuliarintas Lietuvos ekonomistų (Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I., Mackevičius J., Poškaitė D.), nėra tinkamas Lietuvos įmonių nemokumui įvertinti. M. Tvaronavičienė šį metodą vertina kritiškai, kadangi I. E. Altman „Z“ modelį suformulavo ištyręs ne mažiau kaip 60 didelių korporacijų veikusių 1945-1965 metais JAV, rodiklius (3 priedas). 1978 metais I. E. Altman sukūrė modelį, kuris patvirtina galimą įmonės bankrotą 70 proc. tikslumu, tačiau šis modelis taikomas stambių korporacijų bankroto prognozavimui prieš penkerius metus (4 priedas). Todėl mažesnių įmonių bankrotams prognozuoti Rusijoje plačiai naudojamas R.S. Saifulino ir D. J. Kadikovo modelis (5 priedas). Būtent R. S. Saifulinas ir D. J. Kadikovas pirmieji pasiūlė naudoti skaičiavimo metodą, suteikiantį įmonei reitingą, kurį sudaro apsirūpinimas savo lėšomis, likvidumo koeficientas, aktyvų apyvartumo koeficientas, pelningumo koeficientas bei kapitalo rentabilumas (ROE). Įdomus I. A. Blanko metodas, pagrįstas sunkiai realizuotinių aktyvų įvertinimu, kuris leidžia nustatyti bankroto tikimybę kaip l. mažą, galimą, didelę arba labai didelę (5 priedas). Populiariausi pagal žinomumą Lietuvoje I. E. Altman ir I. A. Blanko modeliai skiriasi – pirmasis parodo ekonominių išteklių efektyvumą (pelningumą), antrasis – finansinės politikos filosofiją.

1973 metais R. Lis pagal Didžiosios Britanijos įmonių rodiklius sudarė bankroto grėsmės įvertinimo modelį⁴⁷, sudarytą iš keturių elementų – grynojo kapitalo efektyvumo, bendrojo pelningumo, sukaupto kapitalo efektyvumo, skolos padengimo nuosavu kapitalu koeficientų sumos (6 priedas). Tos pačios šalies įmonių, kurių akcijos kotiruojamos biržoje, analizę vėlesniais – 1977 metais atliko anglų mokslininkas R. Tafler, pasiūlydamas bankroto grėsmės įvertinimo modelį,

⁴⁵ Eidleman, G. J. (2002). *Z Scores – A Guide to Business Failure Prediction*.

⁴⁶ Tvaronavičienė, M. (2001). Įmonių bankroto proceso ekonominio efektyvumo didinimo kryptys. *Ekonomika*, 54, p. 139.

⁴⁷ Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p. 20.

kurio analitinė išraiška apima koeficientų sumą bendrojo pelno ir trumpalaikių įsipareigojimų santykio, grynojo apyvartinio kapitalo ir visų įsipareigojimų santykio, trumpalaikių įsipareigojimų ir viso turto santykio, pelno ir viso turto santykio (6 priedas). 1987 metais Kvebeko ekonomistas Jean Legault sukūrė CA –Score modelį (7 priedas). Jo pagrindas – atlikti 173 Kvebeko provincijos gamyba užsiimančių įmonių, kurių apyvarta nuo 1 iki 20 milijonų dolerių, finansinių rodiklių tyrimai⁴⁸.

Vėlesniais metais buvo sukurti bankroto prognozavimo modeliai – Springate, Fulmer, Beawer, Zmijevski, tačiau jų praktinis pritaikomumas mažiau populiarus lietuvių ekonomistų atliekamose analizėse (8 ir 9 priedai).

Įmonių bankroto prognozavimas remiantis finansinių ataskaitų straipsnių pokyčiais yra pats paprasčiausias ir lengviausias analizės būdas. Tačiau analitikas turi mokėti „skaityti“ finansines ataskaitas, pirmiausia jis turi susipažinti su finansinių ataskaitų svarbiausiais straipsniais ir jų pokyčiais. Įmonių bankroto prognozavimas yra sudėtingas, todėl jį atliekant neracionalu apsiriboti kuriuo nors vienu metodu. Rodiklių pokyčiams taip pat gali turėti įtakos infliacijos procesai, todėl gali būti taikomi koregavimo koeficientai, įvertinantys infliacijos lygį. Tačiau teigti, kad įmonės bankrotą galima visiškai tiksliai prognozuoti remiantis finansinių ataskaitų straipsnių pokyčiais, būtų neteisinga, kadangi įmonių finansinės ataskaitos nerodo veiksnių, galinčių daryti didelę įtaką bankrotui, pavyzdžiui, bankų atsisakymas suteikti kreditą ar jį pratęsti, nesėkmingos derybos su pirkėjais ir tiekėjais, bylinėjimasis teismuose ir kt.

Tuo tarpu 1976 m. anglų mokslininkas J. Argenti įmonių bankroto grėsmei nustatyti parengė metodą, kuris grindžiamas tiek finansiniais, tiek ir nefinansiniais rodikliais. Jis dažniausiai minimas „A“ modelio vardu. J. Argenti pabrėžia tokias įmonių bankroto priežastis: blogas vadovavimas, neveiksminga apskaitos sistema ir įmonių nesugebėjimas prisitaikyti prie naujų rinkos sąlygų. Jis nurodė tam tikrus įmonių trūkumus, daromas klaidas ir atsirandančius bankroto požymius, nustatė jų vertinimą balais (10 priedas). Balų skaičius, viršijantis 25, rodo potencialius įmonės sunkumus – bankroto grėsmę. Norint taikyti tam tikrai įmonei „A“ modelį, pirmiausiai reikia įvertinti, ar būdingi įmonei J. Argenti pateikti trūkumai, klaidos ir požymiai. Jei jie įmonei yra būdingi, jie įvertinami pagal J. Argenti pateiktą balų sistemą, jei ne – įvertinami 0, šis modelis nenumato tarpinių reikšmių. Kuo didesnis pagal „A“ modelį nustatytų balų skaičius, tuo įmonės bankroto grėsmė yra didesnė. J. Argenti nustatė, kad daugumos sėkmingai veikiančių įmonių „A“ modelio balų skaičius yra 5-18, o turinčių finansinių sunkumų – 35-70.⁴⁹

Nors J. Argenti „A“ modelis skirtas įmonės vidaus aplinkai įvertinti, tačiau praktiškai jį taikyti

⁴⁸ Grigaliūnienė, Ž., Cibulskienė, D. (2004). Bankroto diagnostikos pritaikomumas Lietuvos ūkio sąlygomis.

Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija, p. 44.

⁴⁹ Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p. 12-14.

yra nemažai problemų: sunku objektyviai nustatyti kiekvienam J. Argenti išvardytam vidaus aplinkos elementui balų sumą (autorius nurodo didžiausią balų skaičių), be to, nurodytiems atvejams įvertinti taip pat reikia turėti konkrečius finansinius duomenis⁵⁰.

R. Morris sukūrė specifinę rodiklių grupę, kuri parodo įmonės būklę dar prieš atliekant finansinių rodiklių analizę (11 priedas)⁵¹. Kaip informatyviausi rodikliai, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį išskiriami: įmonės amžius, diversifikacijos laipsnis, verslo srities pokyčiai, turto augimo koeficientas, ilgalaikės finansinės investicijos, dividendų politika, kiek metų įmonė patiria nuostolius, kiek metų apyvarta neauga ir kt. Paprastai mažoms įmonėms būdingiausios problemos yra mažėjantis augimas, žemas diversifikacijos lygis, mažėjančios ilgalaikės finansinės investicijos ir nesėkminga ekonominė veikla pastaraisiais dvejais metais. Visi šie veiksniai nepageidaujamai veikia įmonės finansinę būklę.

Didžiojoje Britanijoje audito specialistai įmonių bankroto grėsmei įvertinti yra parengę pasiūlymus, kurių esmę sudaro tam tikrų finansinių ir nefinansinių rodiklių sąrašas. Šio sąrašo rodikliai suskirstyti į dvi grupes⁵². Pirmajai grupei priskiriami tie rodikliai, kurių nepalankios reikšmės rodo esant įmonės finansinių sunkumų, įskaitant ir bankroto grėsmę. Pagrindiniai iš jų yra: pasikartojantys esminiai įmonės gamybos ir pardavimų nuosmukiai; didelis užleistas įmonės kreditorinis įsiskolinimas, viršijantis tam tikrą kritinį lygį; didelis uždelstas debitorinis įsiskolinimas; žemas įmonės likvidumo rodiklių lygis; įmonės apyvartinių lėšų trūkumas; užsigulėjusių prekių ir gamybinių atsargų perteklius; neteisinga įmonės reinvesticinė politika; skolintų lėšų santykinė dalis didėja iki pavojingos ribos; skolintos trumpalaikės lėšos naudojamos ilgalaikėms investicijoms; įmonės nevykdo įsipareigojimų kreditoriams, akcininkams (nustatytu laiku negrąžina skolų, neišmoka dividendų ir palūkanų); santykiai su banko įstaigomis blogėja; naujos paskolos gaunamos palyginti nepalankiomis sąlygomis; gamyboje naudojami nusidėvėję įrenginiai; ilgalaikių sutarčių ir užsakymų įmonės prekėms mažėja (tai rodo nepasitikėjimą įmone rinkoje); nepalankiai keičiasi užsakymų sudėtis.

Antrosios grupės rodikliai tiesiogiai nerodo krizinės finansinės įmonės būklės, tačiau leidžia teigti, kad įmonės būklė gali pablogėti, jeigu nebus taikomos atitinkamos priemonės. Pagrindiniai iš jų yra: įmonė netenka svarbių valdymo darbuotojų; dažnos priverstinės prastovos, sutrinka įmonės veiklos ritmingumas; didelė įmonės priklausomybė nuo tam tikro vieno konkretaus projekto, įrengimų tipo, turto rūšies; naujo projekto įgyvendinimas nėra toks sėkmingas ir pelningas kaip buvo planuojama; įmonė dalyvauja teisiniuose ginčuose, kurių rezultatas sunkiai prognozuojamas; įmonė netenka pagrindinių partnerių (tiekėjų, pirkėjų); įmonė nevykdo nuolatinio techninio ir

⁵⁰ Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 426.

⁵¹ Morris, R. (1997). Early Warning indicators of Corporate failure. *Ashgate Publishing*, p. 227-228.

⁵² Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p. 14.

technologinio atsinaujinimo; pasirašomos neveiksmingos ilgalaikės sutartys; didelė politinė rizika, susijusi su visa įmone arba pagrindiniais padaliniais.

Toks įmonių būklės įvertinimo rodiklių sąrašas rekomenduojamas įvairių ūkio šakų įmonėms. Jį naudoti sunkina tai, kad be finansinių duomenų, reikia nemažai kitos informacijos, be to, sąrašo rodiklių ribinės reikšmės turi būti konkretinamos, atsižvelgiant į ūkio šakų ar pošakių specifiką. Tai įmanoma padaryti tik turint sukauptus išsamius retrospektyvinius duomenis.

Lietuvių autorius J. Mackevičius⁵³ siūlo tokias integruotas bankroto prognozavimo analizės metodikas:

1. Įvairių požymių, rodančių bankroto tikimybę, tyrimas.
2. Finansinių ataskaitų straipsnių pokyčių poveikio įmonės finansiniam stabilumui vertinimas.
3. Finansinių santykinių rodiklių sistemos (modelių) taikymas.

Vien įmonių finansinės būklės analizė gali nepakankamai atskleisti įmonių mokumo sunkumus, tai yra finansinės analizės pagrindu negali būti įvertinami kiti rizikos faktoriai, galintys paveikti įmonių mokumą. Siekiant įvertinti įmonių efektyvumą bei įmonių nemokumo pavojų tikslinga išskirti papildomus kriterijus, padedančius suformuoti išsamesnę sampratą. Šiuo atveju kitas lietuvių autorius S. Grigaravičius (2003) siūlo į analizę įvesti veiklos efektyvumo (VEF) koeficiento reikšmę, kuri parodo, kaip intensyviai veikloje yra panaudojamas turtas ar kapitalas ir finansinis svertas (FS). Šių rodiklių sandauga turėtų tiksliau įvertinti konkrečios įmonės rizikingumą (KR)⁵⁴:

$$KR_n = VEF * FS$$

kur:

KR_n - įmonės n rizikingumas;

VEF- veiklos efektyvumas (veiklos pelnas / pardavimai);

FS - finansinis svertas (finansiniai įsipareigojimai / nuosavas kapitalas).

Pateiktas įmonės rizikingumo kriterijus gali išsamiau identifikuoti įmonės rizikingumą, atsižvelgiant į įmonės finansinę būklę. Įmonės rizikingumas gali parodyti konkrečios įmonės kapitalo struktūros ir finansinių sąnaudų (išlaidų) priklausomybę. Jei įmonės veikla yra efektyvi, didelis finansinio sverto lygis (didelis įsiskolinimas) neturės didesnės reikšmės įmonių nemokumui. Kitaip tariant, didesnis skolų lygis bus atsveriamas didesnio veiklos efektyvumo (didesniu pelnu).

Įmonės rizikingumo kriterijaus reikšmės pagal S. Grigaravičių (2003) pateiktos 3 lentelėje.

⁵³ Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 424.

⁵⁴ Grigaravičius, S. (2003). *Įmonių nemokumo diagnostika ir jų pertvarkymo sprendimai*. Kaunas: VDU leidykla, p. 48-49.

Įmonės rizikingumo kriterijaus reikšmės

Veiklos efektyvumas	Finansinis svertas	Įmonės rizikingumas	Išvada
0,10	0,31	0,0310	Įmonės rizikingumas pakankamas (žemas)
0,28	0,22	0,0616	Įmonės veikla nerizikinga
0,01	0,61	0,0061	Įmonė potencialiai rizikinga
-0,03	0,57	-0,0171	Įmonė labai rizikinga (aktuali nemokumo problema)

Šaltinis: Grigaravičius, S. (2003). Įmonių nemokumo diagnostika ir jų pertvarkymo sprendimai. Kaunas: VDU leidykla, p. 48-49.

Apibendrinant įmonės rizikingumo kriterijaus naudojimo specifiką, pažymėtina, kad, kuo šis rodiklis aukštesnis, tuo įmonė yra mažiau rizikinga ir atvirkesnė. Vertinant šį rodiklį, tikslinga įmones pagal jų finansinę būklę, tiksliau - veiklos riziką, klasifikuoti į tokias grupes: labai rizikinga įmonė (tikslinga imtis atitinkamų prevencinių priemonių, siekiant išvengti rizikos padidėjimo), pakankamo (žemo) rizikingumo įmonė, potencialiai rizikinga įmonė, nerizikinga įmonė.

Apžvelgus užsienio šalyse populiariausių įmonių bankroto grėsmės įvertinimo modelius, galima teigti, kad kokį modelį pasirinkti, jo patikimumas priklauso nuo įmonės sugebėjimo rinkti ir kaupti informaciją apie savo veiklą, objektyviai ir laiku šią informaciją analizuoti ir panaudoti. Pagal šiuos modelius užsienio šalių mokslininkų gautas analitines išraiškas naudoti Lietuvoje nebūtų veiksminga, bet pasinaudoti modeliais – tikslinga. Taikant modelius Lietuvos sąlygomis, galimi tam tikri trukdžiai: nėra pakankamai statistikos duomenų, įmonių bankrotą lemia daugelis veiksnių, kuriuos sudėtinga išreikšti kiekybine išraiška. Daugelio užsienio mokslininkų bankroto prognozavimo metodai buvo sukurti tiriant įmones, kurių veiklos specifiška, juridinis statusas, finansavimo šaltiniai, metinių apyvartų dydžiai ir pagaliau laikotarpis, kuriuo buvo atlikti tyrimai, neatitinka šiandienos Lietuvos verslo subjektų veiklos parametrų.

Taigi, apibendrinant teorinius bankroto aspektus, galima daryti išvadą, kad bankroto reiškinys ir jo sukeltos pasekmės visais laikais ekonomistų buvo vertinami skirtingai. Kiekvienas bankroto, kaip sąvokos, traktavimas yra susijęs su aplinka, kurioje vykdomas mokslinis tyrimas, rengiami moksliniai darbai, įstatymais bei aspektais, kurių pagrindu atliekama bankroto analizė. Pats bankroto reiškinys sukelia daug neigiamų padarinių ne tik pačiai įmonei ir jos darbuotojams, bet ir kitoms įmonėms bei institucijoms, valstybei ir visuomenei. Įmonių bankrotai yra pavojingi šalies ekonomikai, nes bankrutuoja seniai susikūrusios, turinčios daug darbuotojų įmonės. Tuo tarpu kuriasi naujos mažos įmonės su nedaug darbuotojų, neturinčios gamybos organizavimo ir valdymo įgūdžių, nepakankamai vertinančios rinkotyro reikšmę. Be to, įmonių bankrotai sukelia daug ekonominių ir socialinių problemų valstybės mastu, nes įmonių bankrotų sukeltas problemas tenka spręsti valstybei. Kita vertus, jei bankrutuoja nemokančios dirbti įmonės, laiku paskelbtas bankrotas

leidžia apmokėti skolas kreditoriams, įmonė pakeičia savininką, strategiją, rinkas ir neretai toliau sėkmingai veikia, tačiau šiuo atveju svarbią vietą užima laiko veiksnys.

Bankrotai yra skirstomi į tris kategorijas – nesėkmingi, melagingi ir neatsargūs. Bet kurios kategorijos bankrotus Lietuvoje reglamentuoja Įmonių bankroto įstatymas. Jo kaita gana dažna per pastaruosius du dešimtmečius, tačiau bankroto procedūrų teisinio reglamentavimo keitimą iš esmės reikėtų vertinti teigiamai, kadangi jis leidžia supaprastinti ir pagreitinti bankroto procesą, atitinkantį Europos Sąjungos standartus.

Bet kurios kategorijos bankrotas neatsiranda įmonėje staiga, prieš bankroto reiškinį įmonė susiduria su vieno ar kito pobūdžio krize. Bankrotas yra paskutinės krizinės situacijos stadija, reiškianti sistemos žlugimą, todėl svarbu išsiaiškinti krizės veiksnius, įvertinti krizinę situaciją ir ją valdyti. Naudojantis ankstyvos krizės diagnostikos metodais jau šiame etape įmanoma paveikti krizės eigą. Todėl ypatingai vietą valdyme užima antikrizinis įmonės valdymas. Jo tikslas – laiku diagnozuoti įmonės bankroto grėsmę bei parengti ir realizuoti priemones, užtikrinančias įmonės išėjimą iš krizinės būklės, o taip pat atkurti įmonės mokumą bei finansinį stabilumą. Šiam tikslui pasiekti įmonės finansinė veikla turi būti vertinama ir bankrotas prognozuojamas anksčiau nei pasirodo pirmieji bankroto požymiai. Daugelis vadovų nepakankamą dėmesį skiria finansinei informacijai, nors įmonių bankroto prognozavimas remiantis finansinių ataskaitų straipsnių pokyčiais yra pats paprasčiausias ir lengviausias analizės būdas. Tačiau bankroto dažnis priklauso ne tik nuo įmonės finansinių rodiklių, galimą bankroto tikimybę galima nustatyti ir atsižvelgiant į verslo ciklus – jie gali turėti įtakos ir finansiniams įmonės rodikliams ateityje. Įmonių bankroto prognozavimas yra sudėtingas procesas, todėl jį atliekant neracionalu apsiriboti kuria nors viena metodika. Įmonės rodiklių pokyčiams įtakos gali turėti infliacijos procesai, todėl rodikliai koreguojami koeficientais. Bet koku atveju teigti, kad įmonės bankrotą galima visiškai tiksliai prognozuoti remiantis finansinių ataskaitų straipsnių pokyčiais, būtų neteisinga, kadangi jie nerodo išorinių bankroto veiksnių, tokių kaip bankų atsisakymas teikti kreditą, rinkų praradimas ir kt.

Įvertinant įmonės bankroto tikimybę, svarbu suprasti, kad dėl didžiulės įvairovės pramonės šakų apimties vienas modelis negali patikimai diagnozuoti įmonės bankroto. Skirtingos pramonės šakos yra susijusios ar apima tam tikras specializuotas sritis, charakteristikas, pasižymi išskirtiniais bruožais bankroto ar restruktūrizavimo procedūrose. Krizių diagnostikos modelis tam tikrai įmonių kategorijai gali būti pagrįstai pritaikytas tik tam tikro laipsnio tikslumu, priklausomai nuo pramonės šakos specifikos. Atsižvelgiant į vidinius atskirų šakų skirtumus, kiekvienas sektorius gali turėti specifinį krizių numatymo modelį. Todėl, įvertinant modelių pagrįstumą, svarbu apsvarstyti aplinkybes, kurioms esant, buvo sukurti autorių bankroto diagnostikos modeliai.

Antikrizinio valdymo planas įmonėse gali būti tinkamai parengtas ir įgyvendintas tik po to, kai

yra aiškiai apibrėžtos krizę sukėlusios priežastys. Dauguma autorių vieningai sutaria dėl įmonės krizių ir bankrotų veiksnių išskyrimo į išorinius ir vidinius. Krizių priežastis galima nagrinėti pagal jų kilmę, t.y. atsižvelgiant į endogenines priežastis, esančias vidinėje organizacijos įtakos srityje (tokios kaip nesėkminga organizacijos vadyba, ekonominės, personalo, finansų strategijos klaidos ir kt.) ir egzogenines priežastis, kylančias už organizacijos ribų, esančias netiesioginio poveikio lauke (organizacijos technologinė, ekonominė, konkurencinė, socialinė, visuomeninė, teisinė aplinka)⁵⁵. Tose šalyse, kuriose politinė ir ekonominė padėtis stabili, sėkmingą firmos veiklą vienu trečdaliu lemia išoriniai veiksniai, o dviem trečdaliais – vidiniai. Todėl tiriamojoje darbo dalyje bus įvertintas svarbiausių išorinių priežasčių poveikis statybų sektoriui, dvimatės tiesinės regresijos modelio pagalba bus įvertintas svarbiausių išorinių priežasčių ryšys su statybų sektoriaus bankrotu skaičiumi 2004 – 2008 metų laikotarpiu. Rizikingumo kriterijaus metodu bus nustatomas išorinių bankroto priežasčių poveikis įmonių rizikos lygiui. Tikėtina, kad gauti rezultatai pateiks skaičiais pagrįstus argumentus šio sektoriaus įmonių plėtros ar veiklos strategijos strateginiams sprendimams ekonomikos recesijos laikotarpiu.

⁵⁵ Valackienė, A. (2005). Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas. *Kaunas: Technologija*, p. 11.

2. STATYBŲ SEKTORIAUS BANKROTŲ MAKROEKONOMINĖS APLINKOS ANALIZĖ

2.1. Statybų sektoriaus rizikingumo ir bankrotų procesų vertinimas

Remiantis didžiausios Lietuvoje skolininkų registrą valdančios bendrovės „Creditinfo Lietuva“ prognozėmis, 2008 metais buvo išskirti saugiausi ir rizikingiausi šalies ūkio sektoriai, vertinant išlikimo ir veiklos tęstinumo galimybes 2009 metais. „Creditinfo Lietuva“ saugiausiais ūkio sektoriais laiko tuos sektorius, kurių ne mažiau kaip du trečdaliai įmonių turi teigiamas veiklos perspektyvas 2009 metais. Atitinkamai rizikingiausiais ūkio sektoriais laikomi tie sektoriai, kurių neigiamas veiklos perspektyvas 2009 metais turi ne mažiau kaip vienas trečdalis konkrečiam ūkio sektoriui priskiriami ūkio subjektai. 4 lentelėje pateikiami saugiausi ir rizikingiausi Lietuvos ūkio sektoriai šalyje 2009 metais.

4 lentelė

Rizikingiausi ir saugiausi šalies ūkio sektoriai

Saugiausi šalies ūkio sektoriai	Rizikingiausi šalies ūkio sektoriai
Maisto pramonė	Transporto sektorius
Alaus daryklos	Nekilnojamojo turto plėtra ir pardavimas
Didmeninė ir mažmeninė prekyba kuru	<i>Statybų sektorius</i>
Apskaitos ir audito įmonė	Rinkos tyrimai
	Prekyba kompiuteriais ir programine įranga
	Baldų gamyba ir prekyba
	Viešbučiai ir restoranai
	Odontologų kabinetai
	Drabužių prekyba
	Miško ir medienos pramonė

Šaltinis: <http://www.creditinfo.lt/?PageID=623&NewsID=1878>

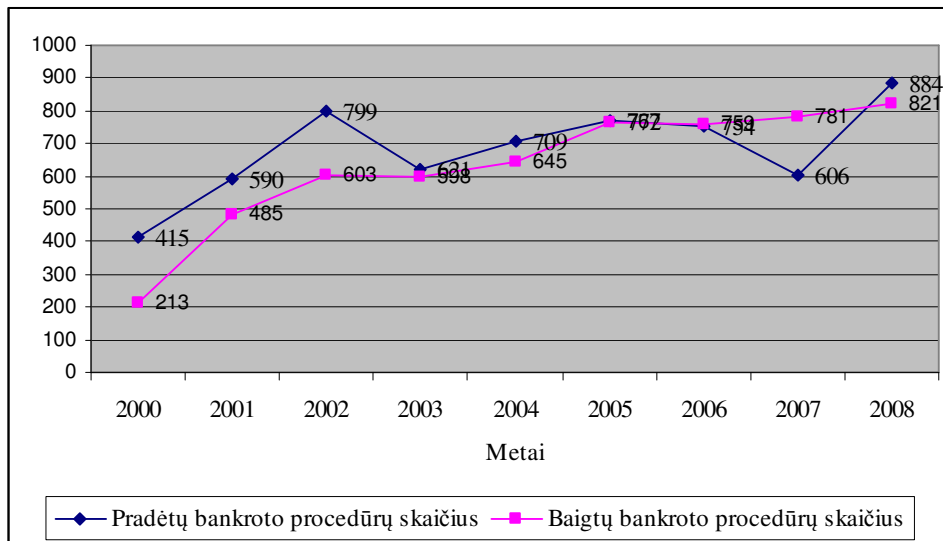
Remiantis 4 lentelėje pateiktais duomenimis galima teigti, jog saugiausiais ūkio sektoriais yra laikoma maisto pramonė (vidutinės namų ūkio išlaidos maistui 2008 metais sudarė apie 40 proc. visų namų ūkio išlaidų, atitinkamai Europos Sąjungoje šis santykis siekia vos 12 – 14 proc.)⁵⁶, alaus daryklos (alaus pardavimai 2008 metais, lyginant su 2007 metais padidėjo beveik 4 proc., o stipriųjų gėrimų pardavimai sumažėjo 18 – 25 proc.), didmeninės ir mažmeninės prekybos kuru įmonės bei apskaitos ir audito paslaugas teikiančios įmonės. Atitinkamai rizikingiems ūkio sektoriams priskiriamos įmonės, veikiančios tokiuose sektoriuose, kaip transporto sektorius, statybų sektorius, nekilnojamojo turto vystymo ir pardavimų sektorius bei kiti. Su statybų sektoriumi šie sektoriai yra glaudžiai susiję, todėl visi kartu jie įvardijami kaip patys rizikingiausi ūkio sektoriai Lietuvoje 2009 metais. Nors 2009 metai, remiantis specialistų ir ekspertų prognozėmis, bus vieni sudėtingiausių šalies ekonomikai, tačiau dalis Lietuvoje veikiančių įmonių nesusidurs arba susidurs

⁵⁶ http://www.fps.lt/lt/naudinga_zinoti/taupymas/kad_pinigas_piniga_trauktu_Ziureta_2009_04_03

su minimaliais finansiniais sunkumais, neturinčiais didelės įtakos veiklos tęstinumo užtikrinimui. Pagal UAB „Creditinfo Lietuva“ prognozes, antrąjį 2009 metų pusmetį prasidės įmonių bankrotų banga, kuri palies apie 60 proc. visų Lietuvoje veikiančių įmonių. UAB „Creditinfo Lietuva“ specialistų skaičiavimu, 2009 metais palyginti saugiai gali jaustis tik apie 40 proc. visų Lietuvoje veikiančių įmonių, kadangi jų rizika bankrutuoti siekia tik apie 5 proc., t.y. šis rizikos įvertinimas reiškia, kad maksimalus įmonių bankrotų skaičius 2009 metais neviršys 5 proc. ribos. Iš šio skaičiaus tik apie 5 proc. visų įmonių praktiškai 2009 metais nesudarys su bankroto tikimybe.

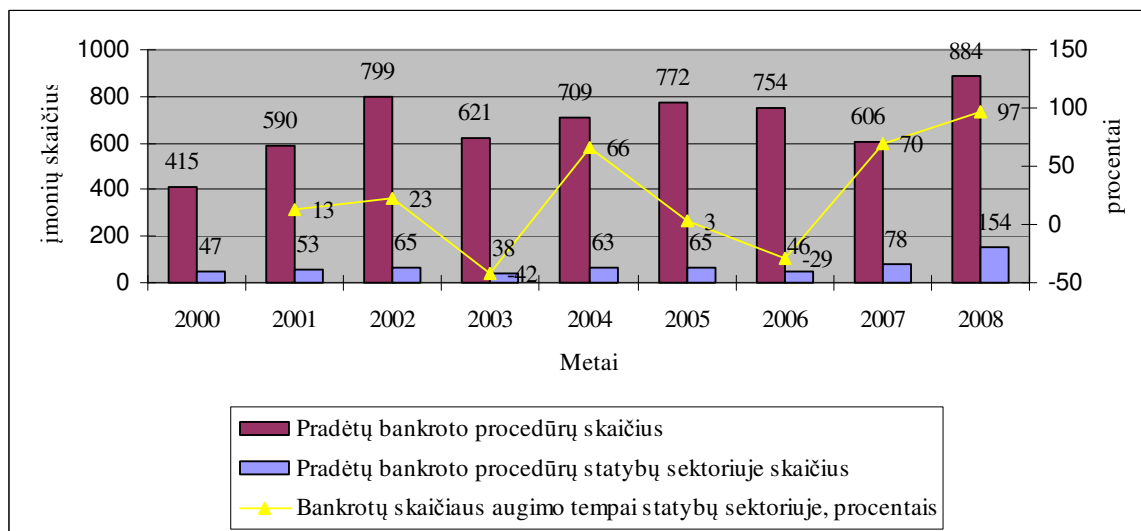
2004 metais Lietuvoje iš viso buvo registruoti 158.553 ūkio subjektai, iš kurių veiklą vykdė 69.861 ūkio subjektai (tai sudarė kiek daugiau negu 44 proc. nuo registruotų ūkio subjektų skaičiaus). Atitinkamai 2008 metais Lietuvoje jau buvo užregistruoti 169.053 ūkio subjektai. Veikiantys ūkio subjektai bendrame registruotų ūkio subjektų skaičiuje sudarė kiek daugiau negu 48 proc. – 81.376 ūkio subjektai. Nors tiek registruojamų, tiek veikiančių įmonių skaičius Lietuvoje nuo 2004 metų kasmet nuosekliai didėja, tačiau būtina įvertinti ir tai, kokia dalis veikiančių ir/ar registruotų įmonių bankrutuoja ar kitokiu būdu baigia savo veiklą. Taigi, nuo 1993 metų bankrotas jau paskelbtas 6520 įmonėms bei 14 bankų, iš kurių 5213 įmonių (80 proc.) ir 13 bankų (92,9 proc.) bankroto procesas baigtas (5098 įmonės likviduotos, 29 bankroto bylos panaikintos, 86 įmonėms bankroto bylos nutrauktos arba nutraukti ne teismo tvarka vykdomi bankroto procesai, iš jų 3 reorganizuotos, 16 sanuotų, 33 sudarytos taikos sutartys, 29 atsiskaityta su kreditoriais, 5 įmonių kreditoriai atsisakė reikalavimų ir 13 bankų likviduoti). Staigus šuolis analizuojamu laikotarpiu (1 pav.) pastebimas 2008 metais, kai pradėtų bankroto procedūrų įmonėms skaičius lyginant su 2007 metais išaugo net 46 proc. Per 2008 metus bankroto procesas buvo pradėtas 884 įmonėms, ir šis per metus bankrutuojančių įmonių skaičius buvo didžiausias nuo 2002 metų, kuomet bankrotas buvo inicijuotas 799 įmonėms.

1 paveikslas rodo baigtų įmonių bankroto procesų skaičių. Nagrinėjamu 2000 – 2008 metų laikotarpiu šis skaičius kasmet didėjo, o per 2008 metus buvo užbaigta 821 įmonės bankroto byla, iš kurių net 107 bankroto bylos buvo pradėtos 2008 metais. Kadangi 2007 metais buvo pradėta mažiausiai bankroto procesų nuo pat 2002 metų, todėl 2007 metais baigtų įmonių bankroto bylų skaičius viršijo naujai iškeltų bankroto bylų skaičių. Reikšmingą įtaką tam darė Įmonių bankroto įstatymo pokyčiai, supaprastinantys bankroto bylos iškėlimą bei procedūras, tai leido sutrumpinti bankroto procesų vidutinę trukmę iki 11 mėnesių.

1 pav. Pradėtų ir baigtų bankroto procedūrų skaičius Lietuvoje 2000 – 2008 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant statybų sektoriui priskiriamų ūkio subjektų skaičiaus dinamiką, galima teigti, jog statybų sektoriaus įmonių skaičius kasmet nuosekliai didėjo ir 2008 metais Lietuvoje veikė 5.476 statybų sektoriui priskiriami ūkio subjektai. Jie sudarė vos kiek daugiau negu 3,2 proc. nuo bendro registruotų ūkio subjektų skaičiaus arba beveik 7 proc. nuo veikiančių ūkio subjektų skaičiaus, t.y. viena iš penkiolikos Lietuvoje veikiančių įmonių 2008 metais buvo priskiriamos statybų sektoriui. Kaip jau buvo minėta, statybų sektorius yra priskiriamas rizikingiausių ūkio sektorių grupei, todėl bankrutuojančių statybų sektoriaus įmonių skaičius, remiantis prognozėmis, 2009 metais turėtų ženkliai padidėti.

2 pav. Pradėtų bankroto procedūrų skaičius Lietuvoje 2000 – 2008 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Statybų sektoriaus bankrotų dinamika nagrinėjamu 2000 – 2008 metų laikotarpiu (2 pav.) buvo panaši į bendrą įmonių bankroto struktūrą. 2000 – 2007 metų laikotarpiu statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius svyravo 50 – 70 bankrotų ribose. Tačiau 2008 metais statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius, lyginant su 2007 metų duomenimis, padidėjo net 97 proc., kai tuo tarpu bendras pradėtų bankrotų procedūrų skaičius tuo laikotarpiu išaugo 45 proc.

Pagal 5 lentelėje pateiktus duomenis matoma, kad 2000 – 2008 metų laikotarpiu sparčiau nei pradėtų augo užbaigtų bankroto procedūrų skaičius. Bankrutavusių įmonių vidutinis veiklos laikotarpis išreiškia didėjimo tendenciją 2003 – 2006 metais. Tačiau šios tendencijos besąlygiškai vertinti negalima dėl keleto priežasčių – vidutinis veiklos laikotarpis skaičius neparodo nuokrypio, be to, Įmonių bankroto įstatyme iki 2003 metų pataisų nebuvo apibrėžtas supaprastintų bankroto procedūrų vykdymo maksimalus terminas.

5 lentelė

Statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius Lietuvoje 2000-2008 metais

Metai	Pradėtų bankroto procedūrų skaičius, vnt.	Užbaigtų bankroto procedūrų skaičius, vnt.	Bankrutavusių įmonių vidutinis veiklos laikotarpis, dienomis
2000	47	11	2274
2001	53	30	2668
2002	65	44	2998
2003	38	55	3440
2004	63	44	3737
2005	65	50	3464
2006	46	61	3458
2007	78	89	2911
2008	154	91	2865

Šaltinis : sudaryta autorės, remiantis UAB „Creditinfo Lietuva“ duomenimis

Nagrinėjant statybų sektoriaus bankrotų skaičių pagal juridinių asmenų registro tipą (6 lentelė), galima teigti, kad akcinių bendrovių bankrotai statybų sektoriuje 2000 – 2003 metų laikotarpiu laipsniškai mažėja ir nuo 2006 nei vienai akcinei statybų bendrovei bankroto procesas nebuvo pradėtas. Kitokią situaciją atspindi uždaryjū akcinių bendrovių bankrotų statistiniai duomenys – skaičius visą analizuojamą laikotarpį svyravo 30 – 50 bankrotų ribose. Tačiau lyginant 2007 ir 2008 metų duomenis, matoma, kad uždaryjū akcinių bendrovių skaičius išaugo dvigubai. Nuo 2003 metų pastebimas ir individualiųjų įmonių bankrotų skaičiaus augimas. Bankrotų skaičius pagal įmonių tipus atitinka įregistruotų ir vykdančių veiklą statybų sektoriaus įmonių proporcijas,

atsižvelgiant į tai, kad nemaža dalis individualiųjų įmonių veiklą pertvarkė į ribotos atsakomybės verslo subjektus – uždariusias akcines bendroves.

6 lentelė

**Bankrutuojančių statybų sektoriaus įmonių skaičius pagal juridinio asmens registrą Lietuvoje
2000-2008 metais**

Metai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Akcinės bendrovės	11	16	8	5	2	3	0	0	0
Uždariosios akcinės bendrovės	35	37	52	29	53	52	38	69	143
Individualiosios įmonės	nepateikiama	nepateikiama	2	3	8	10	8	9	11

Šaltinis : sudaryta autorės, remiantis UAB „Creditinfo Lietuva“ duomenimis

Anot UAB „Creditinfo Lietuva“ ekspertų prognozių, statybų sektorius anksčiausiai atsigavimo ženklus parodys tik 2010 metų antroje pusėje, todėl pagal pesimistinę prognozę 2009 – 2010 metais gali bankrotuoti iki 30 proc. visų statybų sektoriaus įmonių. Įvertinus tai, jog 2009 metų pradžioje statybų sektoriaus įmonėms buvo priskirti 5.476 ūkio subjektai, tai yra tikimybė, jog bankroto procedūros 2009 – 2010 metais gali būti pradėtos net 1.800 statybų sektoriaus subjektams. Statybų sektoriaus įmonių bankrotai 2008 metais dažniausiai buvo inicijuojami Valstybinio socialinio draudimo valdybos fondo bei įmonių vadovų, atitinkamai tai sudarė 38 proc. ir 27 proc. nuo visų bankrotų skaičiaus. Šiems skaičiams įtaką padarė ir nuo 2008 metų liepos 1 d. įsigaliojusios vadovų atsakomybės laiku inicijuoti įmonės bankrotą įstatymų pataisos bei numatytos nuobaudos už įstatymo pažeidimus.

Taigi, nagrinėjamu 2000 – 2008 metų laikotarpiu bankrotų skaičius kasmet didėjo, o per 2008 metus buvo užbaigta 821 įmonės bankroto byla, iš kurių net 107 bankroto bylos buvo pradėtos 2008 metais. Kadangi 2007 metais buvo pradėta mažiausiai bankroto procesų nuo pat 2002 metų, todėl 2007 metais baigtų įmonių bankroto bylų skaičius viršijo naujai iškeltų bankroto bylų skaičių. Reikšmingą įtaką tam darė Įmonių bankroto įstatymo pokyčiai, supaprastinantys bankroto bylos iškėlimą bei procedūras, tai leido sutrumpinti bankroto procesų vidutinę trukmę. Rizikingiems ūkio sektoriams priskiriamos įmonės, veikiančios tokiuose sektoriuose, kaip transporto sektorius, statybų sektorius, nekilnojamojo turto vystymo ir pardavimų sektorius bei kiti. Statybų sektoriaus bankrotų dinamika nagrinėjamu 2000 – 2008 metų laikotarpiu buvo panaši į bendrą įmonių bankroto struktūrą. 2000 – 2007 metų laikotarpiu statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius svyravo 50 – 70 bankrotų ribose. Tačiau 2008 metais statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius, lyginant su 2007 metų duomenimis, padidėjo net 97 proc., kai tuo tarpu bendras pradėtų bankrotų procedūrų

skaičius tuo laikotarpiu išaugo 45 proc., todėl itin aktuali būtent statybų sektoriaus bankrotų priežasčių analizė.

2.2. Esminių bankrotų priežasčių statybų sektoriuje išskyrimas

Statybų ekonomiką Europoje nagrinėjęs lietuvių autorius A. Juodis (2001) teigia, kad „nacionalinio ūkio ir atskirų jo šakų plėtros prognozių rengimas, taip pat praktinis jų taikymas padeda užtikrinti stabilų ir patikimą kiekvienos šalies ir tarptautinio ūkio funkcionavimą. Rengiant statybų plėtros prognozes, turi būti atsižvelgta į nacionalinio ūkio struktūros pokyčius, BVP kitimo dinamiką, statybų investicijų struktūrą, globalizacijos procesų poveikį tarptautinių statybų rinkų kitimo tendencijoms, mokslinę ir techninę pažangą statyboje ir kitus veiksnius.“⁵⁷ Statybų įmonių plėtra yra ciklinio pobūdžio, įmonė gali žlugti tais atvejais, kai jos valdymo sistema nesugeba laiku ir adekvačiai reaguoti į išorinės aplinkos poveikį. Bendrų ekonominių procesų ir statybų konjunktūros ciklų vidutinė trukmė – 4-6 metai, skirtingose šalyse viso ūkio ir atskirų jo šakų konjunktūros kitimo pobūdis yra skirtingas. Statybų projektams įgyvendinti reikia daug laiko, todėl konjunktūriniai svyravimai šioje šakoje yra didesni. Remiantis specialistų prognozėmis, statybų apimtys kris ir 2009 metais 30–40 proc., lyginant su 2008 metų statybų sektoriaus apyvartomis, bei pasieks 2005–2006 metų lygį. Kadangi apie trečdalį visų statybų darbų analizuojamu laikotarpiu sudarė gyvenamoji statyba, kuri 2009 metų pradžioje faktiškai sustojo, todėl manoma, kad statybų sektoriaus įmonės apyvartas stengsis palaikyti priimdamos valstybinius užsakymus įvairiems infrastruktūros projektams. Tačiau šiuo atveju lieka ne mažesnė rizika - Vyriausybei sumažinus išlaidas investicinėms programoms, gali būti ženkliai pakoreguoti ir statybų sektoriaus įmonių rezultatai, be to, daugelis Lietuvos Respublikos savivaldybių nuo 2008 metų vėluoja atsiskaityti už atliktus darbus, didėja jų įsiskolinimas Pasak Lietuvos statybininkų asociacijos prezidento A.Šeštakausko, „nors statybų sektoriaus darbų apimtys ir kris iki 30 proc., tačiau maža tikimybė, jog statybų verslas Lietuvoje išnyks iš Lietuvos ekonominio žemėlapiu, kadangi 2009 metais į infrastruktūrą gali būti investuota daugiau lėšų nei 2008 metais pernai, nes daugiau skiriama ir Europos Sąjungos lėšų“⁵⁸. Kai kurių statybų sektoriaus veiklų, ypač civilinės statybos, rezultatams labai didelės įtakos turi valstybės išlaidos, nes valstybė neretai yra pagrindinis šio sektoriaus klientas, atsakingas už infrastruktūros projektus, pvz., kelius, tiltus, nuotekų sistemas, elektros ir telekomunikacijų tinklus. Valstybės organizuojamai statybai bendra ūkio padėtis neturi tokios didelės įtakos. Valstybė, investuodama į statybų sektorių, nuosmukio bei vangaus augimo

⁵⁷ Juodis, A. (2001) Statyba Europoje: rinka, valdymas, plėtra. *Kaunas: Technologija*, p.

⁵⁸ Dauguvietytė, I. (2009). Seni daugiabučiai atveria naują nišą//*Verslo žinios*, Nr.22, 15 p.

laikotarpiu gali siekti skatinti ūkį ir pakloti pamatus augimui ateityje. Kitose statybų veiklose, ypač namų statyboje, labai atsispindi vyraujančios ekonominės sąlygos. Tokius projektus daugiausia finansuoja privatus sektorius, todėl labiau tikėtina, kad šie statybų projektai bus pradedami, kai ūkio padėtis gera arba kai to tikimasi ir kai būsto paskolų kaina yra gana maža. Priešingu atveju sumažėjusi statybų sektoriaus apimtis dažniausiai yra pirmasis ekonomikos augimo lėtėjimo ženklas.

Statybų sektorius yra svarbus veiksnys vertinant ekonominį šalies augimo potencialą, kadangi šis sektorius skatina paklausą daugelyje kitų ūkio sričių. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad išsivysčiusiose valstybėse statybų sektorius sukuria iki 20 proc. darbo vietų susijusiuose sektoriuose⁵⁹. Vienos darbo vietos atsiradimas statybų sektoriuje įgalina sukurti dvi darbo vietas kitose su statyba susijusiose šakose, tokiose kaip medienos perdirbimas ir baldų gamyba, statybinių medžiagų ir gaminių pramonė, stiklo konstrukcijų, durų, langų gamyba. Augančios statybų sektoriaus darbų apimtys skatina Lietuvoje negaminamų prekių paklausą – buitinės technikos bei daugelio statybinių ir apdailos medžiagų importą. Ypatingą vietą statybų sektoriaus darbų apimtys užima transporto sektoriaus veikloje, kadangi statybų sektoriui būdinga didelė objektų sklaida ir didelės transporto išlaidos. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog minėtų ūkio šakų apyvartos ženkliai mažėja nuo 2008 metų, o transporto ir medienos apdirbimo sektoriai jau nuo 2008 metų pradžios susidūrė su šių sektorių įmonių bankrotais.

Nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 1990 metais Lietuvos ūkio sektoriuje buvo visko: ir ryžtingų reformų, ir abejonių bei klaidų, ir nepateisinamo delsimo dėl sprendimų priėmimo. Dėl natūralių priežasčių Lietuvos ekonomikos augimas negalėjo būti vienalytis ir nuoseklus, kadangi per šį trumpą laikotarpį teko greitai reaguoti į skirtingas užduotis bei priimti skubius sprendimus. Sąlygiškai Lietuvos ekonomikos vystymąsi nuo 1990 metų galima suskirstyti į šešis etapus:

1. Perėjimo iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką etapas, kurio metu pradėtos kurti ekonominės gerovės prielaidos, tačiau gyvenimo lygis stipriai smuko (1990 – 1994 metai).
2. Rinkos infrastruktūros kūrimo ir „plotį ir gylį“ etapas, kai ekonomikos plėtrą pažeisdavo skaudžios atskirų sektorių krizės (1994 – 1997 metai).
3. Ekonomikos nuosmukio dėl Rusijos finansų krizės etapas, parodęs, kokie gali būti išorinio sukrėtimo padariniai nacionaliniam ūkiui (1998 – 1999 metai).
4. Įsibėgėjančios ekonomikos plėtros etapas (2000 – 2004 metai).
5. Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą ir šalies ekonominio bei socialinio modelio paieškos, susiklosčius naujam status quo (nuo 2004 metų).
6. Nuo 2008 metų prasidėjusi pasaulinė finansų rinkų krizė ir Lietuvos ūkio nuosmukis, pasireiškiantis BVP, infliacijos, eksporto mažėjimu, nedarbo lygio ir įmonių bankrotų augimu.

⁵⁹ Juodis, A. (2001) Statyba Europoje: rinka, valdymas, plėtra. *Kaunas: Technologija*.

Remiantis investicinio banko „GILD Bankers“⁶⁰ pateikta ataskaita (2009) galima teigti, jog „2009 metų pradžioje net ketvirtadaliui Lietuvos įmonių reikalinga pagalba iš šalies.“ „GILD Bankers“ pagrindinėmis problemomis, su kuriomis susiduria Lietuvos įmonės, įvardija:

- Apyvartinių lėšų trūkumą;
- Atsargų kredito organizacijų požiūrį į skolinimo galimybes;
- Dėl rinkos spaudimo mažėjantį įmonių pelningumą;
- 2 – 3 kartus daugiau, palyginti su praėjusiais metais, vėluojantys klientų įsipareigojimų vykdymai įmonėms.

Darbo autorė sutinka su aukščiau paminėtomis pagrindinėmis Lietuvos įmonių problemomis ir skiria šiuos pirmuosius bankrotų požymius statybų sektoriuje :

1. **Bendrojo vidaus produkto** dydis, kadangi statybų sektorius pirmasis atskleidžia būsimas ūkio augimo ar lėtėjimo tendencijų požymius, kurie pasireiškia statybų sektoriaus plėtra arba įmonių bankrotais.

2. **Infliacija.** Požiūris į infliaciją įvairiais laikotarpiais buvo nevienodas. Iki 1936 metų dominavo tezė, kad infliacija yra išimtinai destruktivi jėga. Šią tezę paneigė Dž. Keinsas, kuris teigė, kad infliacija yra milžiniškas pozityvus potencialas, nes, jai esant, nuvertėja pinigai ir kaupimas darosi betikslis, skatinamas vartojimas ir kartu ekonomikos augimas. Infliacija gali būti viena iš statybų sektoriaus bankrotų priežasčių, kadangi infliacija nevienodai veikia įmonių pinigines atsiskaitomasias operacijas. Tarkime, nuvertėjus šalies piniginiam vienetui, gryniesi pinigai ir debitorinis įsiskolinimas netenka savo vertės ir įmonė praranda dalį apyvartinio kapitalo. Infliacija iškraipo įmonių finansinės atskaitomybę. Priešingas infliacijai reiškinys - defliacija pasireiškia ekonomikoje, kuri yra apimta krizės arba depresijos⁶¹. Defliacija ne mažiau pavojingas reiškinys statybų sektoriui, kadangi statybų sektoriaus vykdomi projektai dažniausiai yra ilgalaikiai.

3. **Nedarbo lygis.** Dažnai nedarbą didina vyriausybės bandymai kontroliuoti infliaciją monetarinės ir fiskalinės politikos priemonėmis, sukeliančiomis bendrosios paklausos mažėjimą. Tarp kitų nedarbo priežasčių svarbią vietą užima ekonomikos struktūros pokyčiai. Besivystant techninei pažangai ir kintant žmonių poreikiams, vienu ekonomikos šakų vaidmuo didėja, kitų – mažėja. Statybų sektorius yra pagrindinis darbdavys nacionalinėje ekonomikoje, jame dirba įvairių profesijų darbuotojai. Tačiau nors statybų sektoriuje dirba didelė dalis darbuotojų, jam tenka tik apie 8,6 proc. visos nefinansinio verslo sukuriamos pridėtinės vertės. Tai rodo gana didelį darbo intensyvumą ir mažą produktyvumą.

⁶⁰ Investicinis bankas „GILD Bankers“, veikiantis Baltijos šalyse, Ukrainoje, Bulgarijoje ir D. Britanijoje, valdo daugiau kaip 120 mln. eurų lėšas. „GILD Bankers“ priklauso tarptautinio įsigijimų ir susiliejimų patarėjų aljansui „M&A International“, todėl gali ieškoti partnerių Lietuvos įmonėms daugiau nei 40–yje šalių. Nuo įsikūrimo 1999 m. „GILD Bankers“ tarpininkavo apie 140 sandorių, kurių bendra vertė viršija 3 mlrd. eurų.

⁶¹ Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (2007). Finansų analizė. *Kaunas : Technologija*, p. 129-130.

4. **Investicijos**, tiesioginės užsienio investicijos tiesiogiai parodo vieno ar kito ūkio sektoriaus pelningumą bei patrauklumą užsienio kapitalui.

5. **Kreditavimo apimčių sumažėjimas ir palūkanų normos augimas.** Statybų sektoriaus, kaip vienos iš pramonės šakų, plėtra neįsivaizduojama be investicijų į kapitalą bei kreditų apyvartinėms lėšoms. Kreditinių išteklių poreikį sukelia šio sektoriaus specifika. Tik esant išvystytam bankiniam sektoriui šalyje ir turint pigius kreditavimo išteklius tiek privačiam, tiek verslo finansavimui galima statybų sektoriaus plėtra. Privataus sektoriaus finansavimo poveikis čia pasireiškia būsto paskolomis, kurių palankios sąlygos skatina paklausą nekilnojamam turtui.

6. **Pelningumo ir likvidumo mažėjimas.** Pelningumas parodo statybų sektoriaus veiklos efektyvumą. Analizuojamu laikotarpiu statybų sektoriaus pelningumo dėl didėjančių sąnaudų mažėjimą (tiek darbo užmokesčiui, tiek palūkanų išlaidoms) atsvėrė statybų sektoriaus paslaugų kainų kilimas. Pagal Modigliani sistemą⁶² egzistuoja 4 įmonių grupės : moki ir pelninga; nemoki, bet pelninga; moki, bet nepelninga; nemoki ir nepelninga. Kai ekonomikos recesijos metu įmonės susiduria su nemokumo problema, įmonės vertės nustatyme reikšmingesniu tampa teigiami pinigų srautai ir mokumas nei pelningumas.

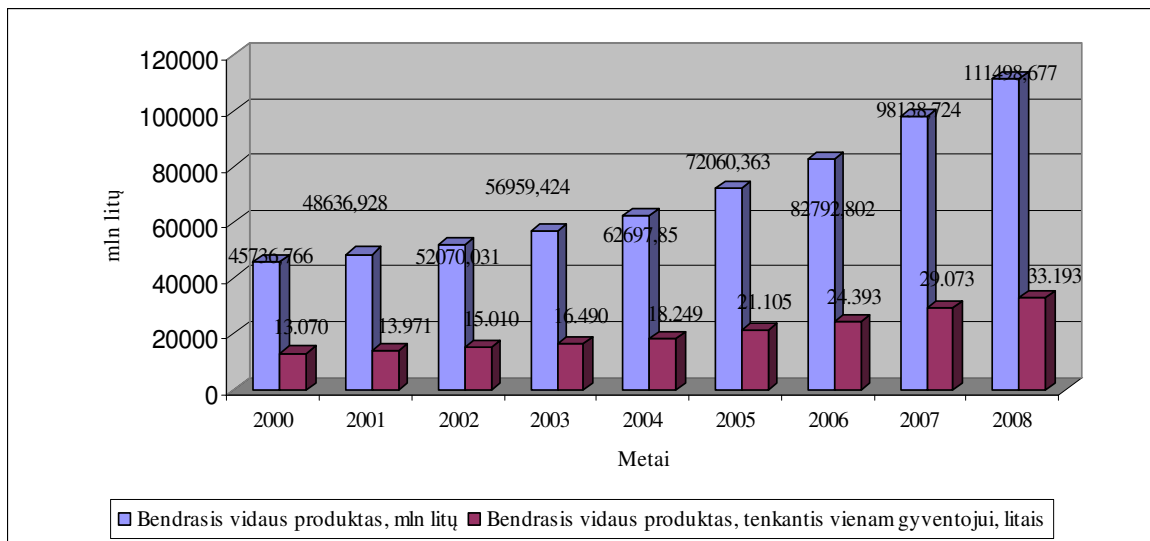
7. **Įsiskolinimo lygis.** Veikiant finansiniam svertui, finansinę riziką sukelia tai, kad skolintas kapitalas turi pirmumą prieš nuosavą kapitalą paskirstant bendrovių pinigines lėšas, nes palūkanos mokamos prieš dividendų mokėjimą. Jei statybų bendrovių vadovybės sprendimu kapitalo struktūroje yra didelė skolinto kapitalo dalis, akcininkai gali negauti dividendų. Tokia finansinė politika yra rizikinga ir tuo, kad palūkanų mokėjimas ir paskolos dalinis gražinimas bus privalomas nežiūrint į tai, ar įmonė gavo pelną ar ne.

Apibendrinant galima teigti, kad rengiant statybų plėtros prognozes, turi būti atsižvelgta į nacionalinio ūkio struktūros pokyčius, BVP kitimo dinamiką, statybų investicijų struktūrą, globalizacijos procesų poveikį tarptautinių statybų rinkų kitimo tendencijoms, mokslinę ir techninę pažangą statyboje ir kitus veiksnius. Statybų projektams įgyvendinti reikia daug laiko, todėl konjunktūriniai svyravimai šioje šakoje yra didesni. Pagrindinėmis statybų sektoriaus priežastimis skiriami makroekonominiai rodikliai - BVP, infliacija, nedarbo lygis, investicijos, kreditavimo apimtys ir sąlygos arba įmonių įsiskolinimo lygis. Vienos iš šių priežasčių kitimas sąlygoja kitos priežasties kitimo mechanizmą, kuris įtakoja įsiskolinimo lygio ir pelningumo pokyčius.

⁶² Falk, G. (1996). *The Basic of Business Finance*. Fairplace Financial Publishing..

2.2.1. BVP kitimo tendencijų 2000 – 2008 metais analizė

Analizuojant ekonomikos teoriją galima teigti, jog šalies bendrasis vidaus produktas (BVP) yra vienas iš dažniausiai naudojamų ekonominių rodiklių, kurio pagalba vertinamas šalies išsivystymo lygis, vystymosi tempai, atliekama palyginamoji įvairių šalių raidos analizė. BVP – tai visų baigtinių prekių ir paslaugų pagamintų naudojant gamybos veiksnius, esančius šalies vidaus ekonomikoje per tam tikrą laikotarpį, kainų suma. Šis dydis parodo realius metinės gamybos rezultatus šalyje. Apskaičiuojant BVP, prekių vertė skaičiuojama remiantis jų rinkos kainomis. Į daugelio prekių rinkos kainą įskaičiuoti ir netiesioginiai mokesčiai, pvz., pridėtinės vertės mokestis, todėl prekių rinkos kaina nėra ta kaina, kuri atitenka prekių pardavėjui. Rinkos kaina atėmus netiesioginius mokesčius yra gamintojų kainos. Vertinant šalies ekonomikos situaciją, taip pat yra naudojami ir kiti labai panašūs rodikliai tokie kaip bendrasis nacionalinis produktas, (BNP), grynasis vidaus produktas (GVP) bei grynasis nacionalinis produktas (GNP), tačiau darbo autorė šių rodiklių analizės šiame darbe neatlieka. Augantis BVP parodo šalies ekonomikos augimo ir stiprėjimo tendencijas bei perspektyvas. Laikomasi prielaidos, jog išsivysčiusių šalių ekonomikos kasmet vidutiniškai auga apie 2 proc., besivystančių šalių ekonomikos kasmet auga 5 – 7 proc., o kai kurių valstybių BVP per metus padidėja ir daugiau kaip 10 proc., tačiau šiuo atveju ekonomikos teoretikai šį reiškinį laiko labiau reta išimtimi negu tendencija.

3 pav. Bendrojo vidaus produkto augimo dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

2000 – 2008 metų laikotarpis priežasčių analizei pasirinktas neatsitiktinai, kadangi priežasčių poveikis kintamajam (šiuo atveju – statybų sektoriaus bankrotų skaičiui) pasireiškia tik po tam tikro laiko.

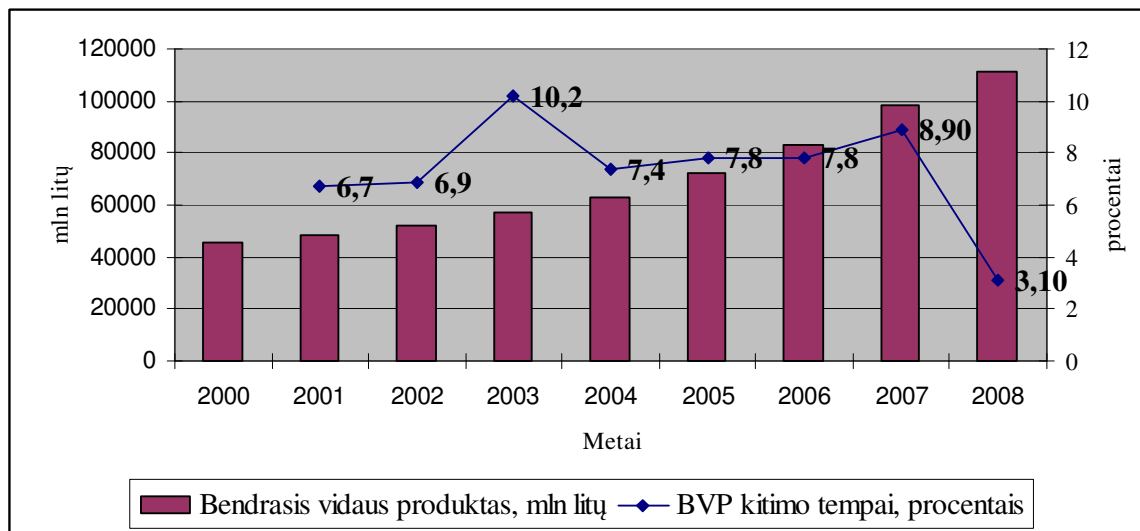
Analizuojant 3 paveiksle pateiktas BVP kitimo tendencijas, galima aiškiai išskirti du paskutiniuosius ekonomikos vystymosi etapus, t.y. 2000 – 2004 metų laikotarpiu Lietuvos BVP padidėjo nuo 45,74 mlrd. litų iki 62,70 mlrd. litų, t.y. per šį analizuojamą laikotarpį BVP padidėjo 16,96 mlrd. litų arba daugiau kaip 37 proc. Šiuo laikotarpiu kasmetinis BVP augimas vidutiniškai sudarė 4,24 mlrd. litų. Antrasis ekonomikos plėtros etapas buvo 2005 – 2008 metais, kuomet šalies BVP padidėjo beveik 40 mlrd. litų arba daugiau kaip 54 proc. Šiuo laikotarpiu vidutinis metinis BVP augimas sudarė 13,15 mlrd. litų. Kasmet didėjant Lietuvos BVP, didėja ir vienam gyventojui tenkanti BVP dalis. 2000 metais BVP dalis, tenkanti vienam gyventojui, sudarė 13,07 tūkst. litų, o 2008 metų pabaigoje šis rodiklis siekė jau 33,19 tūkst. litų, t.y. vienam gyventojui tenkanti BVP dalis nagrinėjamu laikotarpiu padidėjo 20,13 tūkst. litų arba beveik 1,54 karto. Atitinkamai tuo pačiu laikotarpiu BVP padidėjo 1,44 karto. Taigi, galima teigti, jog vienam gyventojui tenkanti BVP dalis didėja ne tik dėl BVP augimo, tačiau ir dėl gyventojų skaičiaus pokyčių. Vertinant Lietuvos situaciją bendrame Europos Sąjungos valstybių kontekste, galima teigti, jog vienam gyventojui tenkanti BVP dalis 2009 metų pradžioje sudarė beveik 61 proc. bendrojo ES vidurkio. Mažiausia vienam gyventojui tenkanti BVP dalis nuo bendro ES vidurkio 2009 metų sausio mėnesį buvo Bulgarijoje (39,7 proc.). Atitinkamai didžiausias šio vidurkio dalis buvo Liuksemburge – vienam gyventojui tenkanti BVP dalis ES vidurkį 2008 metais viršijo beveik 2,7 karto⁶³. Reikia paminėti, kad Lietuvoje vienam gyventojui tenkanti BVP dalis 2000 - 2008 metais augo lėčiau nei BVP dėl demografinių pokyčių.

Nors Lietuvos BVP kasmet ir didėja, tačiau BVP augimo tempai nėra pastovūs bei galima išskirti tam tikras tendencijas. Analizuojant 4 paveiksle pateiktus duomenis galima išskirti tris etapus:

1. 2001 – 2003 metai. Nuosaikus kasmetinis ekonomikos augimas bei įsibėgėjančios ekonomikos etapas;
2. 2004 – 2007 metai. Augančios ekonomikos etapas, kuomet valstybei tenka spręsti didėjančios infliacijos, einamosios sąskaitos deficito, fiskalinio biudžeto deficito ir kitas problemas. Nors šiuo laikotarpiu BVP auga, tačiau augimo tempu pokyčiai yra nenuoseklūs bei sunkiai prognozuojami;
3. 2008 – 2010 metai. Ekonomikos lėtėjimo etapas, kurio metu pagrindinėmis problemomis laikomas spartus nedarbo lygio augimas bei biudžeto subalansavimo klausimai⁶⁴.

⁶³http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_national_accounts&root=REF_TB_national_accounts/t_na/t_nama/t_nama_gdp/tsieb010

⁶⁴ BVP augimo tendencijos 2009 metais ir 2010 metais yra pateikiamos pagal Lietuvos banko prognozę.

4 pav. Bendrojo vidaus produkto kitimo tempai Lietuvoje
2000 – 2008 metais

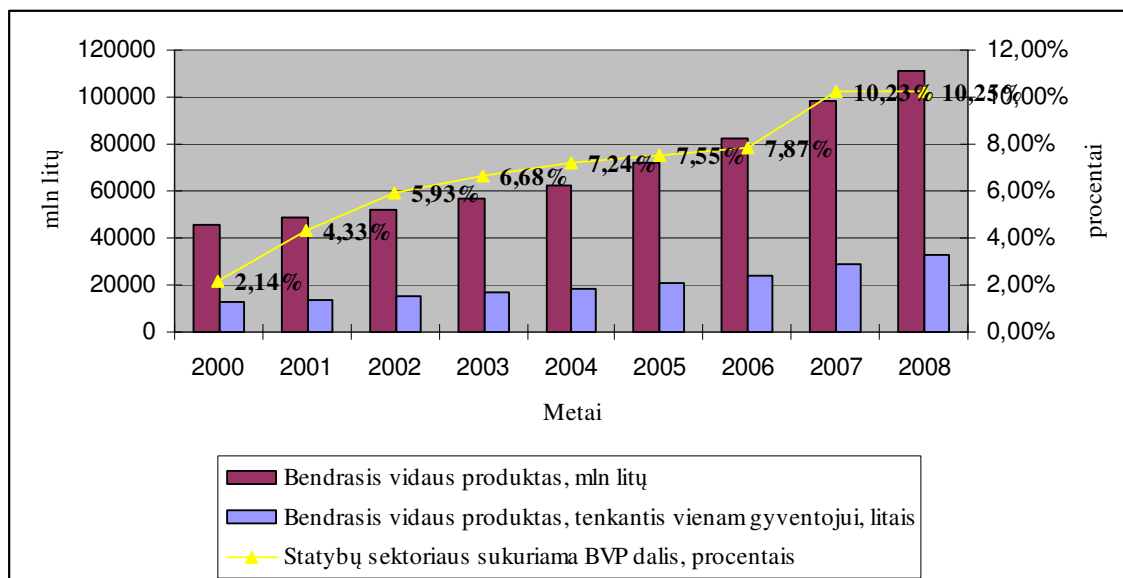
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

2001 – 2003 metų laikotarpį galima laikyti spartaus BVP augimo laikotarpiu, t.y. 2001 metais BVP augimo tempas buvo 6,7 proc., o 2003 metais jau 10,2 proc. 2004 – 2007 metų laikotarpis buvo nuoseklaus BVP augimo etapas, kuomet vidutiniškai Lietuvos BVP kasmet didėjo apie 8 proc. Nuo 2007 metų pastebimos naujos tendencijos, vertinant Lietuvos BVP kitimo tempus, t.y. nuo 2008 metų Lietuvos BVP augimo tempai yra mažėjantys. Be to, 2009 ir 2010 metais, remiantis 2009 metų vasario mėn. 5 d. paskelbtomis Lietuvos centrinio banko prognozėmis, Lietuvos ekonomika iš stabilios ekonomikos augimo ir plėtros stadijos pereis į recesiją bei BVP augimas bus neigiamas, t.y. 2009 metais Lietuvos BVP sumažės apie 4,9 proc., 2010 metais – apie 3,9 proc.

Statyba – turbūt reikšmingiausia pasaulinio ūkio sistemos dalis, kurios plėtra turi didelės įtakos kitoms ūkio šakoms ir veiklos sritims. Pasaulio statybų sektoriuje šiuo metu dirba apie 111 mln. darbuotojų (beveik 28 proc. visų užimtųjų pramonėje). Iš viso per metus pasaulio statybų sektorius sukuria maždaug 10 proc. pasaulio bendrojo nacionalinio produkto (BVP), kurio 30 proc. sukurama Europoje, 22 proc. tenka Jungtinėms Amerikos Valstijoms ir 21 proc. – Japonijai⁶⁵. Pastaraisiais metais augęs Lietuvos statybų sektorius taip pat yra vienas pagrindinių šalies BVP didėjimo veiksmų. Remiantis 5 paveiksle pateiktais duomenimis galima teigti, jog šalies statybų sektoriaus sukuriamas BVP dalis kasmet didėjo – nuo 7,24 proc. (apie 4,54 mlrd. litų) 2004 metais iki 10,23 proc. (apie 10,04 mlrd. litų) 2007 metais, kuomet šalies statybų sektoriaus sukurta BVP procentinė dalis pasiekė pasaulio vidurkį. 2007 metais tik apdirbamoji pramonė bei didmeninė ir mažmeninė prekyba sukūrė didesnę dalį BVP – atitinkamai tai sudarė 19,3 proc. ir 16,4 proc. Remiantis Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos 2008 m. gruodžio 12 d. perskaičiuotų projekcijų

⁶⁵ Juodis, A. (2001) *Statyba Europoje: rinka, valdymas, plėtra*. Kaunas: Technologija, p.17

perspektyva 2009 – 2011 metų laikotarpiu⁶⁶, galima teigti, jog statybų sektoriaus sukuriama BVP dalis 2009 metais sudarys apie 6,7 proc., 2010 metais – apie 6,3 proc., o 2011 metais – tik 5,6 proc. 2011 metais Lietuvos statybų sektorius sukurs tą pačią BVP dalį kaip ir 2005 – 2006 metais.

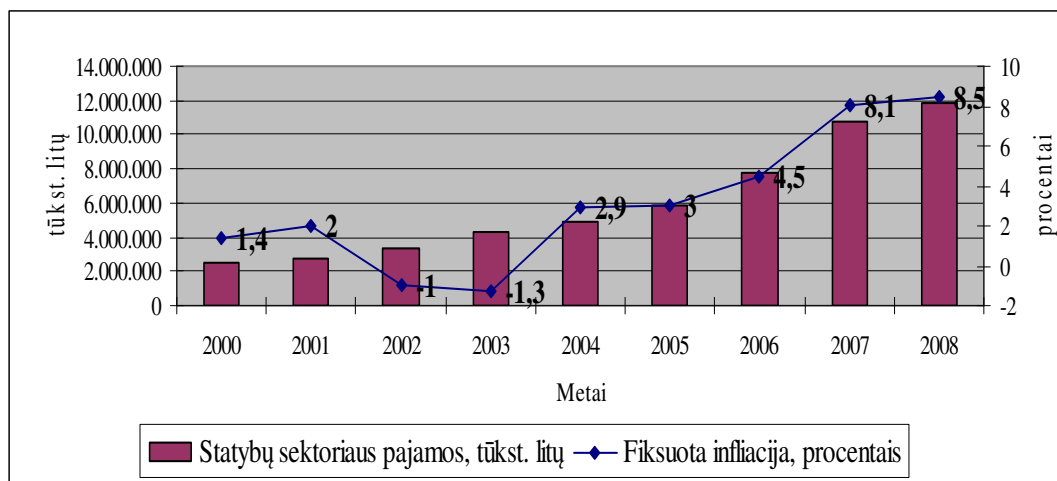
5 pav. Statybų sektoriaus sukuriama BVP dalies dinamika Lietuvoje 2000 - 2008 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Taigi, 2001 – 2003 metų laikotarpį galima laikyti spartaus BVP augimo laikotarpiu, t.y. 2001 metais BVP augimo tempas buvo 6,7 proc., o 2003 metais jau 10,2 proc. 2004 – 2007 metų laikotarpis buvo nuoseklaus BVP augimo etapas, kuomet vidutiniškai Lietuvos BVP kasmet didėjo apie 8 proc. Nuo 2007 metų pastebimos naujos tendencijos, vertinant Lietuvos BVP kitimo tempus, t.y. nuo 2008 metų Lietuvos BVP augimo tempai yra mažėjantys. BVP yra apskaičiuojamas to meto kainomis, todėl tikslinga nagrinėti infliacijos įtaką. Pastaraisiais metais augęs Lietuvos statybų sektorius taip pat yra vienas pagrindinių šalies BVP didėjimo veiksnių. Šalies statybų sektoriaus sukuriama BVP dalis kasmet didėjo – nuo 7,24 proc. (apie 4,54 mlrd. litų) 2004 metais iki 10,23 proc. (apie 10,04 mlrd. litų) 2007 metais, kuomet šalies statybų sektoriaus sukurta BVP procentinė dalis pasiekė pasaulio vidurkį. Statybų sektoriaus sukuriama BVP dalis 2008 metais išlaikė 2007 metų lygį. BVP yra apskaičiuojamas to meto kainomis, todėl natūralu, kad nagrinėjamu laikotarpiu pateikiami BVP absoliutūs dydžiai buvo veikiami infliacijos.

⁶⁶ Finansų ministerija. Realizavusis daliai numatytų rizikų, perskaičiuota spalio mėnesį skelbtų projekcijų perspektyva.

2.2.2. Infliacijos kitimo tendencijų 2000 – 2008 metais analizė

Statybų sektorius Lietuvoje taip pat yra reikšmingas nacionalinio šalies ūkio augimo veiksnys. Nuo 2000 metų šalyje atliekamų darbų apimtis kasmet didėjo ir 2008 metų pabaigoje statybų sektoriaus įmonių atliktų darbų apimtis to meto kainomis (neskaičiuojant pridėtinės vertės mokesčio) sudarė beveik 11,9 mlrd. litų (6 pav.).

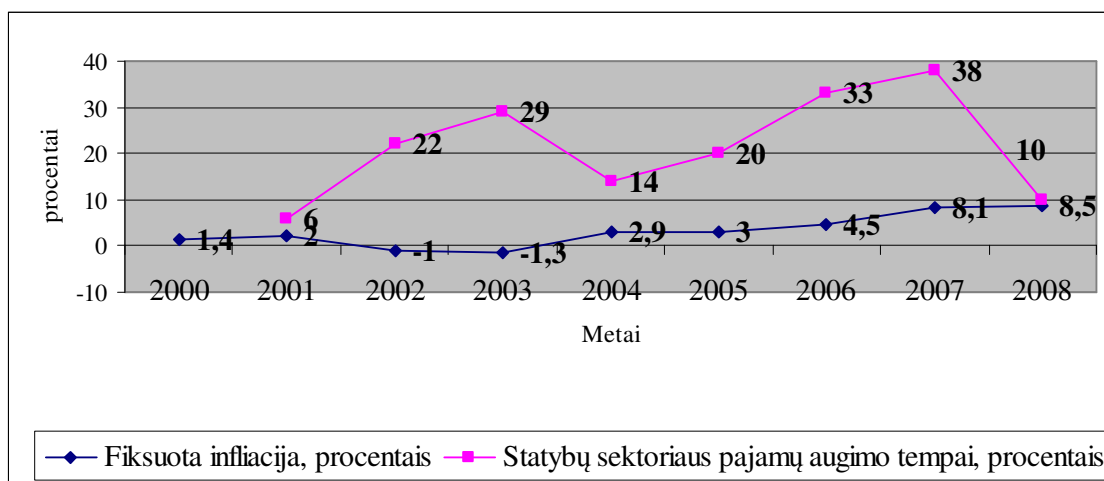

6 pav. Statybų sektoriaus įmonių pajamų (be PVM) ir infliacijos dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Remiantis 6 paveiksle pateiktais duomenimis galima teigti, jog nuo 2000 metų statybų sektoriaus įmonių atliekamų darbų apimtys kasmet didėjo. 2000 metais atliktų darbų apimtis sudarė 2,56 mlrd. litų to meto kainomis, neskaitant PVM, o 2008 metais – jau 11,89 mlrd. litų, t.y. nagrinėjamu laikotarpiu atliekamų darbų apimtis vidutiniškai kasmet didėjo 1,17 mlrd. litų arba kiek daugiau nei 21 proc. Ypatingai ženklus atliktų darbų statybų sektoriuje apimties didėjimas buvo fiksuotas 2007 ir 2008 metais, kuomet lyginant su ankstesniuju laikotarpiu atliktų statybų darbų apimtis atitinkamai padidėjo 2,97 mlrd. litų to meto kainomis (kiek daugiau nei 38 proc.) bei 1,11 mlrd. litų to meto kainomis (beveik 11 proc.). 11 priede yra pateikiama 20 stambiausių statybų sektoriaus įmonių apyvartų dinamika Lietuvoje 2007 metais ir 2008 metais. Nors 2008 metų statybų apimtys, skaičiuojant to meto kainomis, buvo didesnės negu 2007 metais, tačiau jau paskutinį 2008 metų ketvirtį buvo pastebimos aiškios statybų apimčių mažėjimo tendencijos. 2008 metų ketvirtį atliktų statybų darbų apimtis buvo beveik 11 proc. mažesnė negu atliktų darbų suma atitinkamu 2007 metų ataskaitiniu laikotarpiu. Tačiau statybų sektoriaus atliktų darbų apimtis reikėtų vertinti pagal perskaičiuotas pajamas atsižvelgiant į infliaciją, kadangi 2007 – 2008 metais infliacija tapo ne tik atskirų šalių problema, tačiau ir bendra viso pasaulio problema. Kainų kilimas sukelia nemažas socialines bei ekonomines problemas kiekvienoje šalyje. Ekonomikos teorija

dažnai aprašo bei analizuoja infliacijos atsiradimo priežastis, poveikį šalies ekonominiams procesams bei galimus problemų sprendimus. Infliacinių procesų pagrindinės priežastys yra kainų politikos klaidos, neracionali nacionalinių pajamų paskirstymo sistema bei valstybės išlaidų augimas⁶⁷. Besivystanti Lietuvos ekonomika taip pat neišvengė infliacinių procesų, kainų kilimo bumas buvo pasiektas 2008 metais. 7 paveiksle. yra pateikiama Lietuvoje 2000 – 2008 metais fiksuotos infliacijos dinamika.

7 pav. Metinės infliacijos kitimo tempai Lietuvoje 2000 – 2008 metais, procentais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant 7 paveiksle pateiktus duomenis, galima apibrėžti tris infliacijos kitimo etapus, kuriais galima išskirti tam tikras infliacijos kitimo tendencijas. Pirmuoju etapu galima laikyti 2000 – 2003 metų laikotarpį, kuomet infliacija ženkliai mažėjo ir 2002 metais bei 2003 metais buvo fiksuojama neigiama infliacija, t.y. defliacija, kuri atitinkamai buvo 1,0 proc. ir 1,3 proc. Antrasis laikotarpis yra nuo 2003 metų iki 2008 metų, kuomet Lietuvoje fiksuota infliacija kasmet ženkliai didėjo ir 2008 metų pabaigoje jau siekė 8,5 proc. Ypatingai spartus infliacijos augimas buvo fiksuotas 2007 metais, kuomet infliacija, lyginant su 2006 metais, padidėjo beveik 2 kartus. Pagrindinėmis infliacijos augimo priežastimis 2007 metais galima laikyti aktyviai vykdytą komercinių bankų ūkio subjektų ir privataus sektoriaus kreditavimo politiką, neigiamą šalies einamosios sąskaitos deficitą, šalies biudžeto nesubalansuotumą bei pernelyg spartų nekilnojamojo turto kainų augimą bei plėtrą. Trečiuoju etapu galima laikyti 2008 – 2010 metų laikotarpį, kuomet, remiantis Lietuvos banko prognozėmis, Lietuvoje fiksuojama infliacija kasmet mažės. Remiantis prognozėmis, 2009 metų pabaigoje metinė infliacija sudarys 5,8 proc., o 2010 metais pasieks 2006 metų laikotarpį bei sudarys apie 4,4 proc. Nors, remiantis Lietuvos banko pateiktomis prognozėmis, šalies infliacijos lygis 2009 – 2010 metais ir mažės, tačiau vertinant infliacijos kitimo prognozes,

⁶⁷ Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (2007). Finansų analizė. *Kaunas : Technologija*, p. 130

remiantis logaritminio trendo funkcija, galima teigti, jog per artimiausius trejus metus infliacija kasmet didės, tačiau šie augimo tempai bus labai nedideli bei 2012 metais Lietuvoje fiksuojama metinė infliacija turėtų siekti apie 6,2 – 6,4 proc.

Taigi, 2000 – 2003 metų laikotarpiu infliacija ženkliai mažėjo ir 2002 metais bei 2003 metais buvo fiksuojama neigiama infliacija, t.y. defliacija, kuri atitinkamai buvo 1,0 proc. ir 1,3 proc. Antrasis laikotarpis yra nuo 2003 metų iki 2008 metų, kuomet Lietuvoje fiksuota infliacija kasmet ženkliai didėjo ir 2008 metų pabaigoje jau siekė 8,5 proc. Ypatingai spartus infliacijos augimas buvo fiksuotas 2007 metais, kuomet infliacija, lyginant su 2006 metais, padidėjo beveik 2 kartus. Pagrindinėmis infliacijos augimo priežastimis 2007 metais galima laikyti aktyviai vykdytą komercinių bankų ūkio subjektų ir privataus sektoriaus kreditavimo politiką, neigiamą šalies einamosios sąskaitos deficitą, šalies biudžeto nesubalansuotumą bei pernelyg spartų nekilnojamojo turto kainų augimą bei plėtrą. Infliacija tiesiogiai veikia darbo užmokesčio augimą, o pastarojo rodiklio augimas yra atvirkščias nedarbo lygiui, todėl tikslinga atlikti pastarųjų analizę.

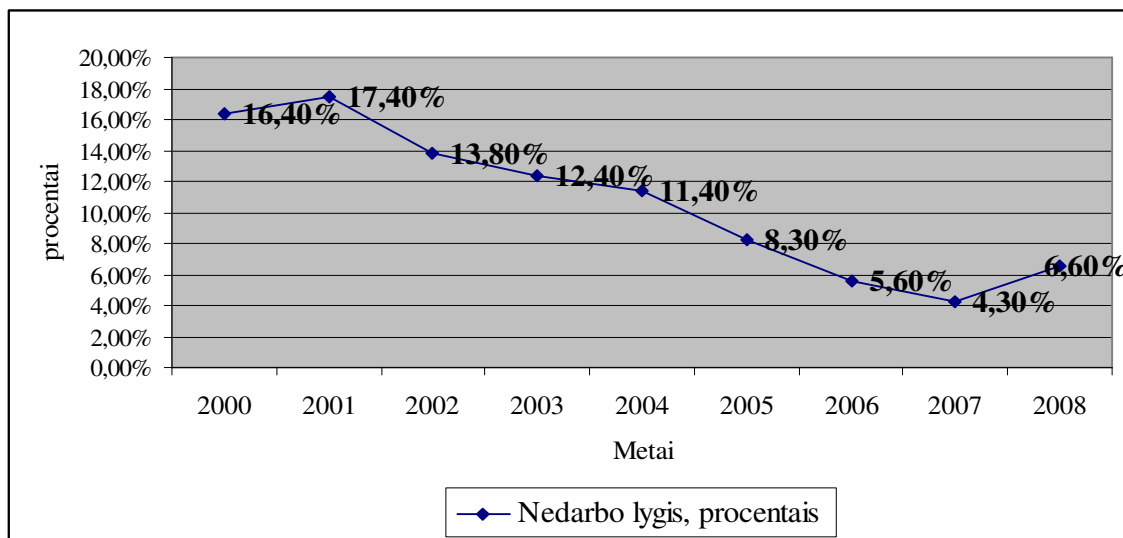
2.2.3. Nedarbo lygio kitimo tendencijų 2000 – 2008 metais analizė

Aukštas nedarbo lygis – viena iš didžiausių ekonominių ir socialinių XX amžiaus pabaigos – XXI amžiaus pradžios problemų, kurios pasireiškia beveik visose valstybėse. Ne išimtis yra ir Lietuva, kuri susidūrė su ypatingai didelėmis nedarbo problemomis praėjusio amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje, kuomet iš planinės ekonomikos buvo pereita prie rinkos ekonomikos. Remiantis Lietuvos laisvosios rinkos institutu⁶⁸, pagrindinė priežastis, su kuria susiduria Lietuva spręsdama nedarbo problemas, yra ta, jog centrinė valdžia savo laiku nepadarė reikalingų struktūrinių reformų. Vietoje to, kad šalies ūkis būtų greitai pertvarkytas bei būtų pajėgus veikti ne planinėje, o rinkos ekonomikoje, reformos buvo lėtos ir nenuoseklios.

Analizuojant Lietuvos darbo rinką bei nedarbo lygio pokyčius, galima išskirti du pagrindinius laikotarpius, kurių esminiai skirtumai trumpai yra aptariami tolimesnėje šio darbo dalyje. Iki 2004 metų pagrindinės nedarbo atsiradimo priežastys buvo darbo santykius reguliuojančių reformų trūkumas, darbo santykių reguliavimo sistemos, biurokratija bei mokesčių politika bei po Rusijos krizės įvykęs Lietuvos ekonomikos nuosmukis. Atitinkamai 2004 metais Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare pagrindinėmis nedarbo atsiradimo priežastimis galima išskirti darbo jėgos išsilavinimą bei kvalifikaciją bei darbo pasiūlos ir darbo paklausos neatitikimus. Veiksniai, kurie atsivėrė nedarbo atsiradimo priežastis, buvo spartus ekonomikos augimas (ypatingai Rytų ir Vidurio Europos šalyse) bei laisvas darbo jėgos judėjimas ES valstybėse. Šios priežastys kompensavo

⁶⁸ http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/nedarbo_priezastys/1765

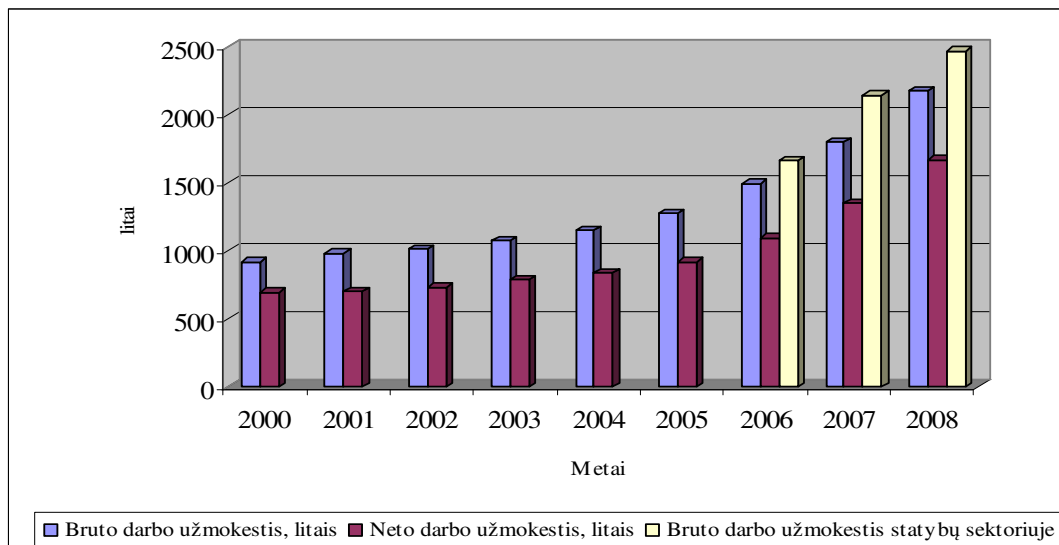
nedarbo atsiradimo prielaidas, todėl nuo 2004 metų nedarbo lygio rodiklis turėjo mažėjimo tendencijas ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje Europos valstybių. 8 paveiksle. pateikta Lietuvoje fiksuoto nedarbo lygio dinamika 2000 – 2008 metais.

8 pav. Nedarbo lygio dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Remiantis 8 paveiksle pateikta Lietuvoje fiksuoto nedarbo lygio dinamika, galima teigti, jog iki pat 2007 metų pabaigos nedarbo lygis kasmet mažėjo. Tai sąlygojo po Rusijos krizės atsigaunanti Lietuvos ekonomika (2000 – 2003 metai) bei Lietuvos tapimas ES nare (nuo 2004 metų). Spartus ekonomikos augimas, kurio pagrindinis indikatorius yra BVP, įtakojo ir darbo rinkos pokyčius. Greitai rinkoje persiorientuojanti darbo jėga, tinkamą išsilavinimą bei kvalifikaciją turintys specialistai, atsivėrusios ES valstybių sienos įtakojo tai, jog 2006 – 2007 metais atitinkamai fiksuotas nedarbo lygis Lietuvoje siekė tik 5,6 proc. ir 4,3 proc. 2008 metais lėtėjantis ekonomikos augimas turėjo įtakos ir nedarbo lygio pokyčiams. 2008 metų pabaigoje Lietuvoje užfiksuotas nedarbo lygis jau sudarė 6,6 proc., o pagal Lietuvos banko prognozes nedarbo lygis 2009 metais Lietuvoje sudarys beveik 11 proc. – 10,8 proc. Jeigu šios prognozės pasitvirtins, Lietuvoje fiksuojamas nedarbo lygis vėl gali pasiekti 2003 – 2004 metų lygį.

Mažėjant nedarbo lygiui, kitas svarbus makroekonominis veiksnys didėja, t.y. mažėjantis nedarbo lygis įtakoja didėjantį vidutinį darbo užmokestį, kurios dinamika Lietuvoje ir yra pateikiama 9 paveiksle.

9 pav. Vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio kitimo dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais

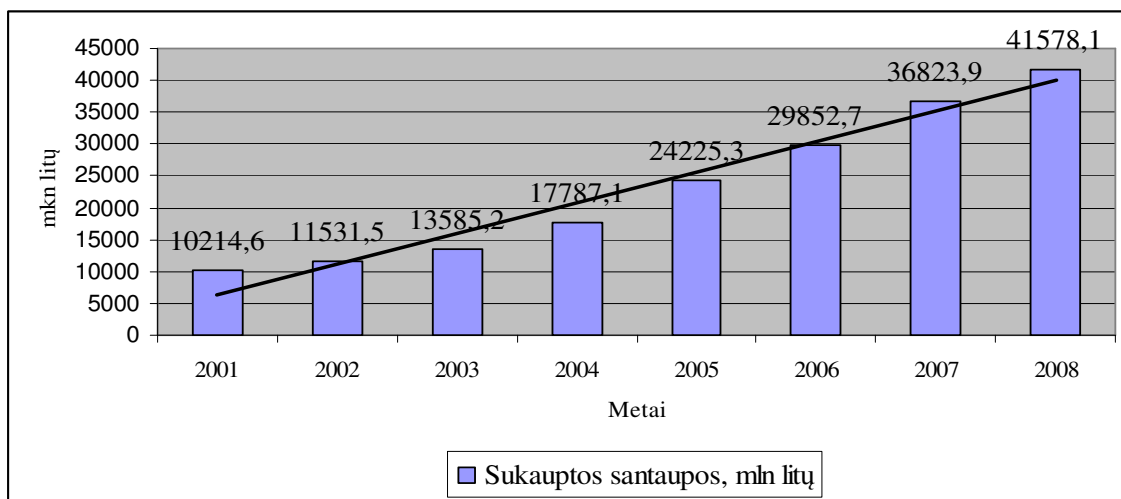
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

9 paveiksle yra pateikiama bruto ir neto darbo užmokesčio dinamika Lietuvoje 2000 – 2008 metais. Remiantis paveiksle pateiktais duomenimis galima teigti, jog tiek bruto, tiek neto darbo užmokestis Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu didėjo. Pagrindinėmis darbo užmokesčio augimo priežastimis galima įvardinti tas pačias priežastis, kurios lėmė ir nedarbo lygio mažėjimą, t.y. greitai rinkoje persiorientuojanti darbo jėga, tinkamą išsilavinimą bei kvalifikaciją turintys specialistai bei atsivėrusios ES valstybių sienos. Taigi, galima teigti, jog analizuojant darbo užmokesčio priklausomybę nuo nedarbo lygio, galima teigti, jog tarp šių kintamųjų yra atvirkštinė priklausomybė (koreliacijos koeficientas sudaro $-0,8294$). 2000 metais ir 2001 metais bruto darbo užmokestis Lietuvoje neviršijo 1.000,00 litų, atitinkamai neto darbo užmokestis 1.000,00 litų ribą viršijo tik 2006 metais, kuomet prasidėjo labai ženklus darbo užmokesčio augimas, kuris kasmet vidutiniškai siekė apie 300,00 litus. 2000 metais neto darbo užmokestis sudarė apie 75 proc. bruto užmokesčio, 2001 metais šis santykis vos siekė 71 proc. ribą, o 2008 metais sudarė jau beveik 78 proc. dėl sumažinto Gyventojų pajamų mokesčio tarifo. Statybų sektoriuje bruto darbo užmokestis augo sparčiau nei visų sektorių vidutinis mėnesio bruto užmokestis. 2006 metais vidutinis bruto darbo užmokestis statybų sektoriuje buvo 11 proc. didesnis nei viso ūkio, o 2007 metais – net 19 proc. Atsižvelgiant į tai, jog statybų sektorius yra reikalaujantis daug neaukštos kvalifikacijos darbo jėgos, galima užtikrintai teigti, kad šiame sektoriuje vidutinis darbo užmokestis 2006 – 2008 metais augo kaip vienas iš sparčiausių lyginant su kitomis ūkio šakomis.

Nedarbo lygis ir gyventojų pajamos turi įtakos vartojimui ir santaupoms, todėl nuo jų priklauso investicijų dydis.

2.2.4. Investicijų kitimo tendencijų 2001- 2008 metais analizė

Remiantis ekonomikos teorija galima teigti, jog viso ekonomikoje pagaminto produkto apimtis yra lygi vartojimo ir investicijų sumai. Ekonomikos teoretikai laikosi prielaidos, kad visa pagaminta produkcija yra sunaudojama arba namų ūkių vartojimui, arba namų ūkių taupymui. Kaip yra žinoma, namų ūkis pajamas gauna iš darbo ir kapitalo nuosavybės bei savo nuožiūra sprendžia, kokią dalį vartoti, o kokią – taupyti. Taigi, šiuo atveju galima teigti, jog viso pagaminto produkto apimtis yra lygi vartojimo ir privataus namų ūkio santaupų sumai. Ši lygybė parodo, jog visos gaunamos pajamos yra skirtos arba vartojimui, arba taupymui (kurį galima apibūdinti kaip investavimą). Nors šis teorinis modelis yra ganėtinai supaprastintas, tačiau realioje atvirojoje ekonomikoje vyrauja tos pačios tendencijos: dalis lėšų yra skiriama vartojimui, likusioji dalis yra skiriama arba taupymui, arba investavimui. 10 paveiksle yra pateikta santaupų dinamika Lietuvoje 2001 – 2008 metais.

10 pav. Sukauptų santaupų dinamika Lietuvoje 2001 – 2008 metais

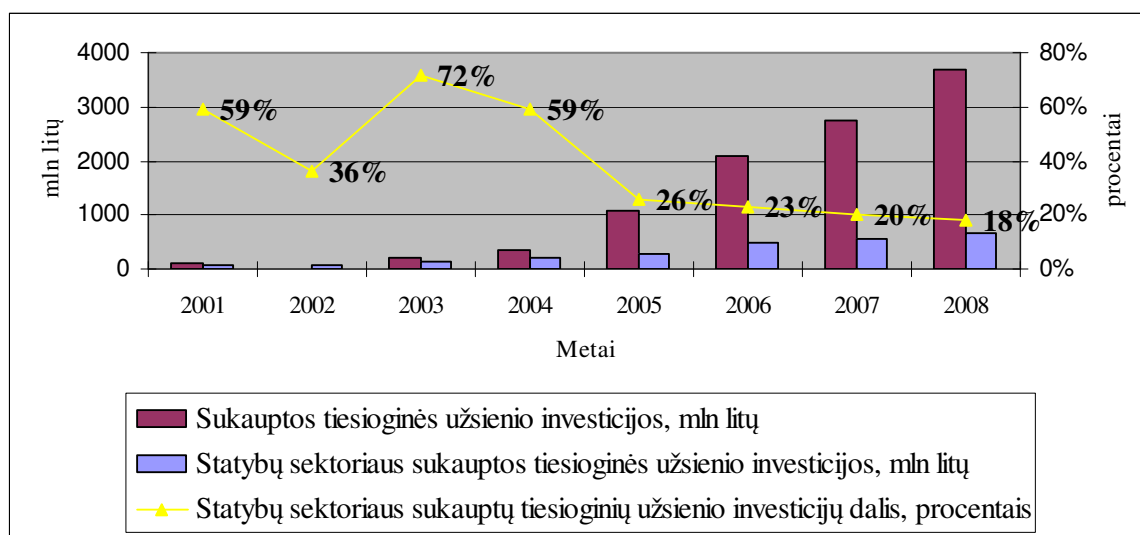
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Sukauptų santaupų kiekis 2001 – 2008 metų laikotarpiu kasmet didėjo – 2001 metų pabaigoje sukauptos santaupos sudarė 10,21 mlrd. litų, o 2008 metų pabaigoje jau 41,58 mlrd. litų, t.y. nagrinėjamu laikotarpiu sukauptų santaupų kiekis padidėjo 31,36 mlrd. litų arba daugiau kaip 3 kartus. 2008 metų pabaigoje didžiąją dalį sukauptų santaupų sudarė namų ūkių pajamos, kurios siekė daugiau kaip 62 proc. viso sukauptų pajamų lygio. Atitinkamai mažiausią sukauptų santaupų dalį sudarė centrinės valdžios santaupos, kurios siekė tik apie 2 proc. viso sukauptų santaupų lygio.

Dar vienas svarbus makroekonominis rodiklis, kuriuo remiantis galima įvertinti statybų sektoriaus įtaką šalies ekonomikai bei jos plėtrai, yra sukauptų tiesioginių investicijų apimtis.

Visame šalies ūkyje ir statybų sektoriuje sukauptų tiesioginių užsienio investicijų dinamika 2001 – 2008 metais yra pateikiama 11 paveiksle.

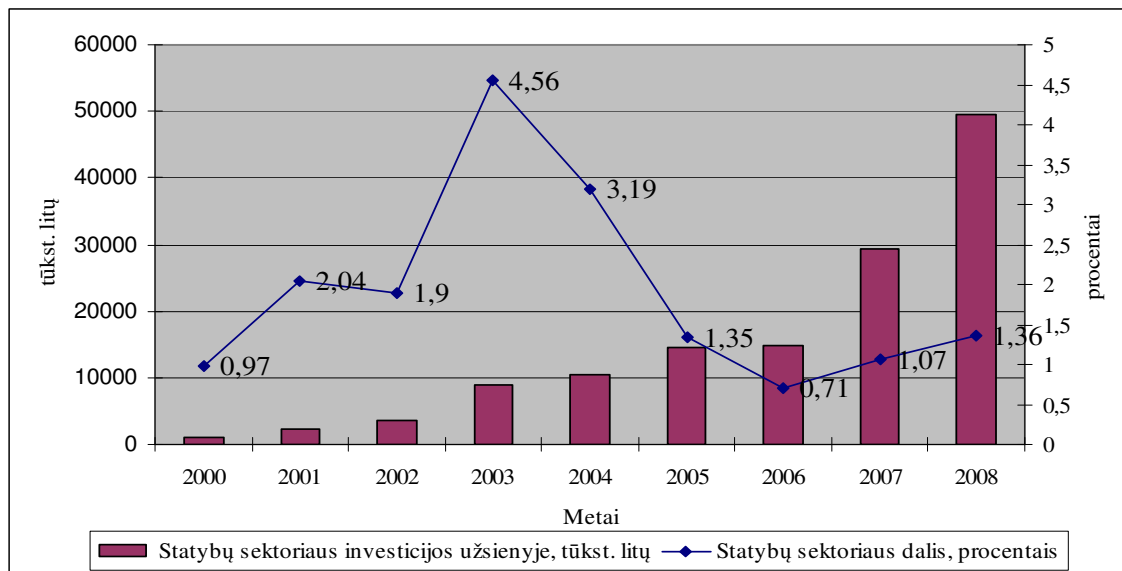
Remiantis 11 paveikslo duomenimis galima teigti, jog statybų sektoriuje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos kiekvienais metais didėjo. Ypatingai ženklus tiesioginių užsienio investicijų augimas šiame sektoriuje buvo užfiksuotas 2006 – 2008 metais, kuomet augimo tempas siekė beveik 300 proc., t.y. per pastaruosius trejus metus tiesioginės investicijos į statybų sektorių padidėjo beveik 3 kartus. Tai rodytų, kad Lietuvos statybų sektoriaus įmonės bei pats statybų sektorius yra patraukli investicija ne tik Lietuvos įmonėms, tačiau jis pajėgus pritraukti ir užsienio investuotojų. Tačiau lyginant statybų sektoriaus sukauptų tiesioginių investicijų dalį visame šalies ūkyje, duomenys atskleidžia kitas tendencijas.

11 pav. Sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 2001-2008 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

11 paveikslo duomenys rodo, jog statybų sektoriaus tiesioginių užsienio investicijų dalis tiesioginėse užsienio investicijose mažėja kiekvienais metais nuo 2005 metų. Lyginant 2003 ir 2008 metų procentinę dalį (didžiausią ir mažiausią analizuojamu laikotarpiu), kurią sudaro sukauptos investicijos statybų sektoriuje, matoma, kad ši dalis sumažėjo lygiai keturis kartus. Galima daryti išvadą, kad užsienio investuotojams statybų sektorius Lietuvoje nuo 2005 metų praranda patrauklumą ir investicijos yra perskirstomos kitiems ūkio sektoriams.

Analizuojant Lietuvos statybų sektoriaus tiesiogines investicijas užsienyje, galima teigti, kad jos sudaro labai nežymią dalį bendrose Lietuvos tiesioginėse investicijose užsienyje.

12 pav. Statybų sektoriaus tiesioginių investicijų ir dalies bendrose užsienio investicijose dinamika 2000-2008 metais

Šaltinis : sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kaip rodo 12 paveikslas, statybų sektoriaus investicijos užsienyje pradėjo didėti 2003 metais, 2007 metais jos buvo triskart didesnės nei 2003 metais, o 2008 metais išaugo penkis kartus lyginant su 2003 metais. Tačiau lyginant statybų sektoriaus tiesioginių investicijų užsienyje dalį bendrose investicijose, aiškiai matoma, kad statybų sektorius nėra linkęs investuoti užsienio šalyse, kadangi investicijų vidutinė metinė dalis nesiekia 2 proc. Bendras tendencijas paneigia tik 2003 ir 2004 metų duomenys, kai statybų sektoriaus tiesioginių investicijų užsienyje dalis buvo didžiausia – atitinkamai 4,56 ir 3,19 proc.

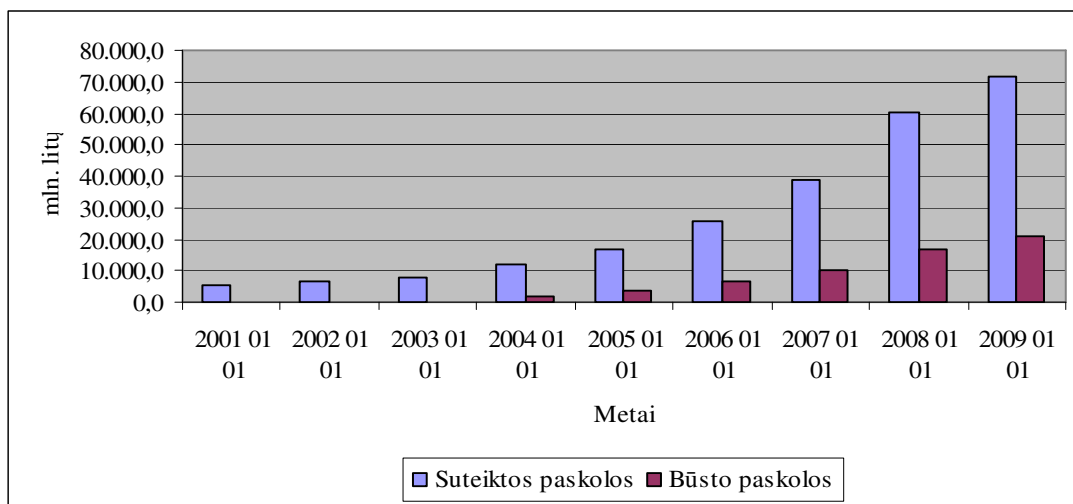
Taigi, statybų sektoriuje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos kiekvienais metais didėjo. Ypatingai ženklus tiesioginių užsienio investicijų augimas šiame sektoriuje buvo užfiksuotas 2006 – 2008 metais, kuomet augimo tempas siekė beveik 300 proc., t.y. per pastaruosius trejus metus tiesioginės investicijos į statybų sektorių padidėjo beveik 3 kartus. Statybų sektoriaus tiesioginių užsienio investicijų dalis tiesioginėse užsienio investicijose mažėja kiekvienais metais nuo 2005 metų. Galima daryti išvadą, kad užsienio investuotojams statybų sektorius Lietuvoje praranda patrauklumą ir investicijos yra perskirstomos kitiems ūkio sektoriams. Investicijos priklauso nuo kreditavimo sąlygų.

2.2.5. Kreditavimo apimčių kitimo tendencijų 2001- 2008 metais analizė

Analizuojant statybų sektoriaus įtaką šalies ekonomikai, verta analizuoti ir kreditavimo kainą bei galimybes, kadangi statybų sektorius yra ypatingai jautrus palūkanų normos bei kreditavimo

dydžio ir prieinamumo galimybėms. Nuo šalies komercinių bankų vykdomos skolinimo politikos priklauso beveik visų statybų sektoriaus įmonių veikla. 13 paveiksle pateikiama Lietuvoje veikiančių komercinių bankų suteiktų paskolų dinamika 2001 – 2008 metais.

2001 – 2002 metais komercinių bankų kasmet išduotos paskolos buvo mažesnes nei 10 mlrd. litų. Nuo 2004 metų Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai ženkliai padidino tiek ekonomikos sektorių, tiek namų ūkių finansavimą. Dėl šios priežasties komercinių bankų išduotų paskolų portfelis nuo 2004 metų kasmet vidutiniškai per metus didėjo 13,64 mlrd. litų. Analizuojant būsto paskolų portfelio dinamiką tuo pačiu nagrinėjamu laikotarpiu, pastebima tendencija, jog 2000 – 2002 metais komerciniai bankai Lietuvos bankui neperdavė informacijos apie išduodamų būsto paskolų portfelį. Tik nuo 2003 metų buvo išskirta būsto paskolų dalis bendrame komercinių bankų išduotų paskolų portfelyje. Taigi, 2003 metais komercinių bankų išduotos būsto paskolos sudarė beveik 16 proc. bendro paskolų portfelio. 2008 metų pabaigoje komercinių bankų išduotų būsto paskolų portfelis bendrame paskolų portfelyje pasiekė beveik 30 proc. ribą bei sudarė beveik 21 mlrd. litų. Gyvenamųjų namų statyboje labai atsispindi vyraujančios ekonominės sąlygos. Tokius projektus daugiausia finansuoja privatus sektorius, todėl labiau tikėtina, kad šie statybų projektai bus pradedami, kai ūkio padėtis gera arba kai to tikimasi ir kai būsto paskolų kaina yra gana maža. Priešingu atveju sumažėjusi statybų sektoriaus apimtis dažniausiai yra pirmasis ekonomikos augimo lėtėjimo ženklas.

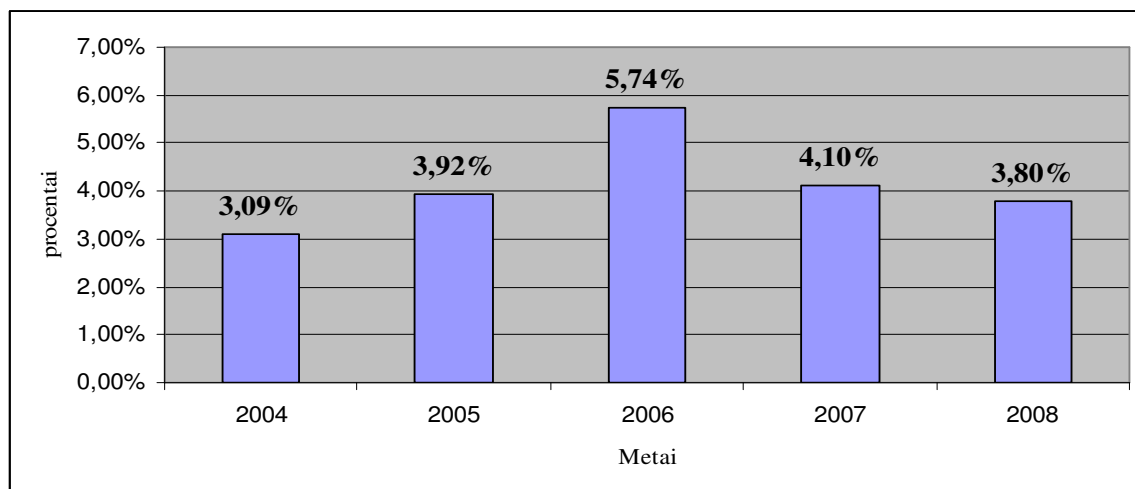

13 pav. Lietuvoje veikiančių komercinių bankų suteiktų paskolų portfelio dinamika 2001 – 2008 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

Nors remiantis 13 paveikslo duomenimis galima teigti, jog paskolų dalis būsto įsigijimui kasmet didėja, tačiau paskolų portfelio dalis skiriama statybų sektoriaus plėtrai neturėjo tokių ženklių augimų tendencijų. 14 paveiksle pateikta statyboms skirtų paskolų portfelio dalis 2004 –

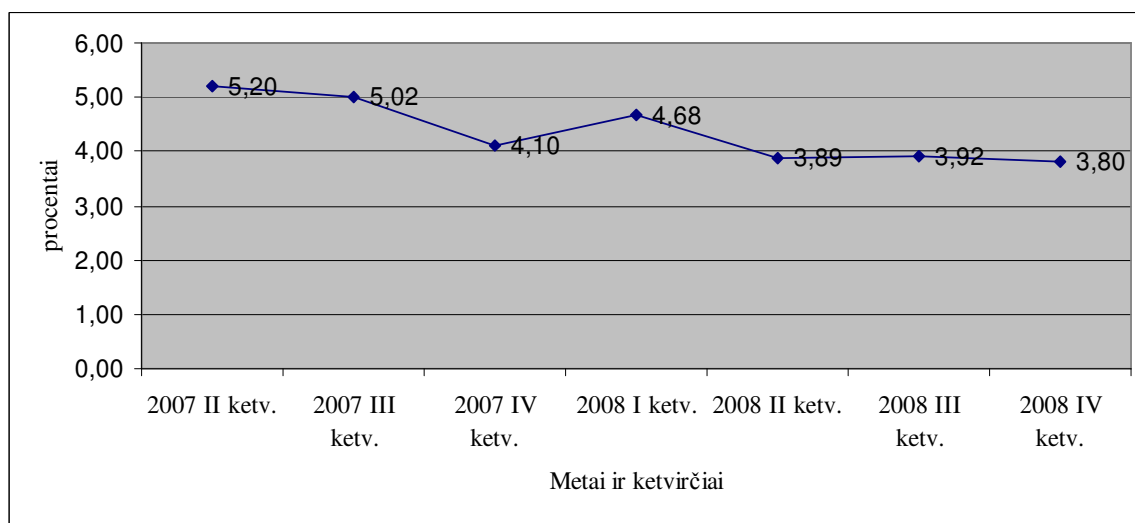
2008 metais.

14 pav. Statybų sektoriui suteiktų paskolų dalis 2004 – 2008 metais bendrame paskolų portfelyje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

Statybų sektoriui suteiktų paskolų dalis nuo 2004 metų iki 2006 metų kasmet didėjo, tačiau nuo 2007 metų statyboms skiriama paskolų portfelio dalis pradėjo mažėti ir 2007 metais sudarė 4,10 proc. nuo viso komercinių bankų išduotų paskolų portfelio. 2008 metais ši dalis sumažėjo iki 3,80 proc. Atitinkamai vertine išraiška statybų sektoriui suteiktos paskolos sudarė 2,46 mlrd. litų bei 2,72 mlrd. litų. Kad mažėja statybų sektoriui suteiktų paskolų portfelio dydis, parodo 15 paveikslas duomenys apie mažėjančius paskolų likučius 2007 – 2008 metais.

15 pav. Statybų sektoriaus paskolų likučių Lietuvos komerciniuose bankuose struktūros dinamika 2007- 2008 metais

Šaltinis : sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

Taigi, statybų sektoriui suteiktų paskolų dalis nuo 2004 metų iki 2006 metų kasmet didėjo,

tačiau nuo 2007 metų statyboms skiriama paskolų portfelio dalis pradėjo mažėti ir 2007 metais sudarė 4,10 proc. nuo viso komercinių bankų išduotų paskolų portfelio. 2008 metais ši dalis sumažėjo iki 3,80 proc. Atitinkamai vertine išraiška statybų sektoriui suteiktos paskolos sudarė 2,46 mlrd. litų bei 2,72 mlrd. litų. Augant palūkanų normai, investicijos ir kreditavimas, o taip pat ir pelningumas mažėja.

2.2.6. Pelningumo ir likvidumo kitimo tendencijų 2003 – 2007 metais analizė

Kiekvienas veikiantis ūkio subjektas siekia dviejų tikslų – pelno bei savininkų nuosavybės didėjimo. Nagrinėjant statybų sektoriaus įmonių pelningumo rodiklius, būtina išanalizuoti 7 lentelėje pateiktus duomenis.

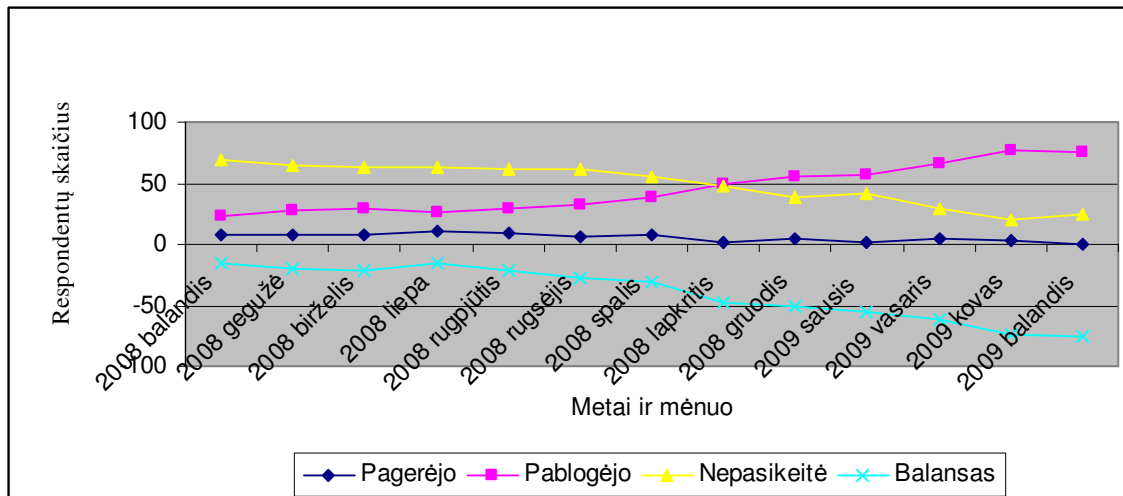
7 lentelė

Statybų sektoriaus įmonių vidutinių pelningumo rodiklių dinamika 2003 – 2007 metais

	2004	2005	2006	2007	2008
Įmonių skaičius	2170	2310	2933	3619	4316
Bendrasis pelningumas	20,23	20,34	22,17	23,46	21,31
Grynasis pelningumas	5,35	4,72	6,29	6,83	7,03
Turto pelningumas	10,49	9,62	12,44	13,22	13,01
Nuosavo kapitalo pelningumas	18,40	16,05	23,29	27,07	26,89

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kadangi statybų sektoriaus bendrovės yra pateikusios preliminarinius 2008 metų veiklos rezultatus, todėl šioje darbo dalyje yra nagrinėjama statybų sektoriaus įmonių pelningumo rodiklių kaita 2004 – 2008 metais. Statybų sektoriaus įmonių bendrasis pelningumas nagrinėjamu laikotarpiu svyravo 20 – 23 proc. ribose. Analizuojant statybų sektoriaus įmonių grynojo pelningumo rodiklius, pastebima grynojo pelno augimo tendencija. Nors grynasis pelnas kasmet ir didėja, tačiau šio rodiklio pokytis nagrinėjamu laikotarpiu yra minimalus, t.y. 2006 metais statybų sektoriaus įmonių grynasis pelningumas buvo 6,29 proc., o 2008 metų pabaigoje – 7,03 proc. Grynojo pelningumo koeficientą analizuojamu laikotarpiu galima vertinti patenkinamai. Didžiausias statybų sektoriaus pelningumo rodiklių augimas fiksuotas analizuojant nuosavo kapitalo pelningumo rodiklius, t.y. 2004 metais statybų sektoriaus įmonių nuosavo kapitalo pelningumas siekė kiek daugiau kaip 18 proc., kai tuo tarpu 2008 metų pabaigoje sudarė beveik 27 proc.

16 pav. Statybų sektoriaus įmonių finansinės padėties pasikeitimo prognozė 2008 – 2009 metams

Šaltinis : sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Nuosavo kapitalo pelningumo vertinimas svyruoja nuo „geras“ iki „labai geras“ pagal įmonių finansinių rodiklių vertinimo kriterijus. Tačiau Statistikos departamento prie LR Vyriausybės atlikta statybų sektoriaus įmonių apklausa rodo, kad didžioji dalis įmonių prognozuoja finansinės būklės blogėjimą (16 pav.) nuo 2008 metų lapkričio mėnesio. Analizuojant statybų sektoriaus įmonių likvidumo rodiklių dinamiką 2004 – 2008 metų laikotarpiu, galima išskirti tai, jog kiekvienais metais statybų sektoriaus einamojo likvidumo rodiklis buvo labai geras ir 2008 metų pabaigoje siekė 1,53.

8 lentelė

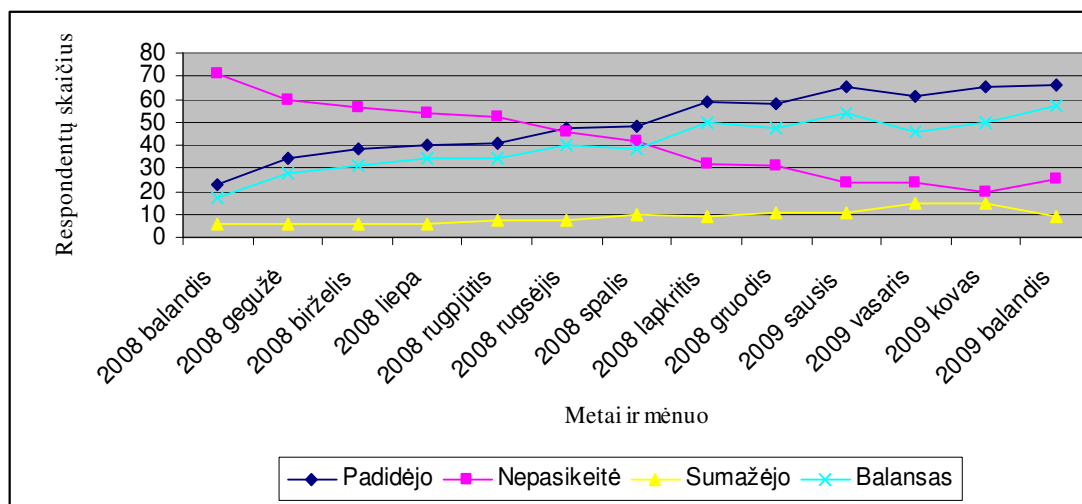
Statybų sektoriaus įmonių vidutinių likvidumo rodiklių dinamika 2003 – 2007 metais

	2004	2005	2006	2007	2008
Įmonių skaičius	2170	2310	2933	3619	4316
Einamojo likvidumo koeficientas	1,32	1,45	1,48	1,47	1,53
Kritinio likvidumo koeficientas	0,93	1,01	0,99	0,94	1,02
Bendrojo mokumo (likvidumo) koeficientas	0,85	0,94	0,72	0,59	0,66
Įsiskolinimo koeficientas	0,54	0,52	0,58	0,63	0,6
Manevringumo koeficientas	1,34	1,25	1,51	1,72	1,62

Šaltinis : sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kritinio likvidumo koeficientas taip pat buvo labai geras, kadangi 2008 metų pabaigoje vieną trumpalaikio įsipareigojimo litą statybų sektoriaus įmonės galėjo padengti 1,02 lito trumpalaikio turto, eliminavus įmonių turimas atsargas. Tačiau Statistikos departamento prie LR Vyriausybės atlikta statybų sektoriaus įmonių apklausa rodo, kad didžioji dalis įmonių nurodo keliskart išaugusią apmokėjimo už atliktus darbus trukmę (17 pav.) nuo 2008 metų rugsėjo mėnesio. Debitorinio

apyvartumo didėjimas turės neigiamos įtakos jų veiklai.

17 pav. Užsakovų nemokumo ir pradelstų apmokėjimų pasikeitimų prognozė 2008 – 2009 metams

Šaltinis : sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Apibendrinant galima teigti, statybų sektorius Lietuvoje yra reikšmingas nacionalinio šalies ūkio augimo veiksnys. Nuo 2000 metų šalyje atliekamų darbų apimtis kasmet didėjo ir 2008 metų pabaigoje statybų sektoriaus įmonių atliktų darbų apimtis to meto kainomis (neskaičiuojant pridėtinės vertės mokesčio) sudarė beveik 11,9 mlrd. litų. Statybų sektorius skatina paklausą daugelyje kitų ūkio sričių, vienos darbo vietos atsiradimas statybų sektoriuje įgalina sukurti dvi darbo vietas kitose su statyba susijusiose šakose, tokiose kaip medienos perdirbimo ir baldų gamyba, statybinių medžiagų ir gaminių pramonė, stiklo konstrukcijų, durų, langų gamyba. Augančios statybų sektoriaus darbų apimtys skatina Lietuvoje negaminamų prekių paklausą – būtinės technikos bei daugelio statybinių ir apdailos medžiagų importą. Ypatinę vietą statybų sektoriaus darbų apimtys užima transporto sektoriaus veikloje, kadangi statybų gamybai būdinga didelė objektų sklaida ir didelės transporto išlaidos. 2004 – 2008 metų laikotarpiu bankrotų skaičius kasmet didėjo, o per 2008 metus buvo užbaigta 821 įmonės bankroto byla, iš kurių net 107 bankroto bylos buvo pradėtos 2008 metais. Kadangi 2007 metais buvo pradėta mažiausiai bankroto procesų nuo pat 2002 metų, todėl 2007 metais baigtų įmonių bankroto bylų skaičius viršijo naujai iškeltų bankroto bylų skaičių. Reikšmingą įtaką tam darė Įmonių bankroto įstatymo pakeičiai, supaprastinantys bankroto bylos iškėlimą bei procedūras, tai leido sutrumpinti bankroto procesų vidutinę trukmę. Rizikingiausiems ūkio sektoriams priskiriamos įmonės, veikiančios tokiuose sektoriuose, kaip transporto sektorius, statybų sektorius, nekilnojamojo turto vystymo ir pardavimų sektorius bei kiti.

Statybų sektoriaus bankrotų dinamika nagrinėjamu 2000 – 2008 metų laikotarpiu buvo panaši į

bendrą įmonių bankroto struktūrą. 2000 – 2007 metų laikotarpiu statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius svyravo 50 – 70 bankrotų ribose. Tačiau 2008 metais jau pastebimas ženklus šio sektoriaus įmonių bankrotų skaičiaus didėjimas, lyginant su 2007 metų duomenimis - jis padidėjo net 97 proc., kai tuo tarpu bendras pradėtų bankrotų procedūrų skaičius tuo laikotarpiu išaugo 45 proc.

Rengiant statybų plėtros prognozes, turi būti atsižvelgta į nacionalinio ūkio struktūros pokyčius, BVP kitimo dinamiką, statybų investicijų struktūrą, globalizacijos procesų poveikį tarptautinių statybų rinkų kitimo tendencijoms, mokslinę ir techninę pažangą statyboje ir kitus veiksnius. Statybų projektams įgyvendinti reikia daug laiko, todėl konjunktūriniai svyravimai šioje šakoje yra didesni. Pagrindinėmis statybų sektoriaus priežastimis skiriami makroekonominiai rodikliai - BVP, infliacija, nedarbo lygis, investicijos, kreditavimo apimtys ir sąlygos. Vienos iš šių priežasčių kitimas sąlygoja kitos priežasties kitimo mechanizmą, kuris įtakoja išskolinimo lygio ir pelningumo pokyčius.

2001 – 2003 metų laikotarpį galima laikyti spartaus BVP augimo laikotarpiu, t.y. 2001 metais BVP augimo tempas buvo 6,7 proc., o 2003 metais jau 10,2 proc. 2004 – 2007 metų laikotarpis buvo nuoseklaus BVP augimo etapas, kuomet vidutiniškai Lietuvos BVP kasmet didėjo apie 8 proc. Nuo 2007 metų pastebimos naujos tendencijos, vertinant Lietuvos BVP kitimo tempus, t.y. nuo 2008 metų Lietuvos BVP augimo tempai yra mažėjantys. Tuo tarpu statybų sektoriaus sukurta BVP dalis 2008 metais išlaiko 2007 metų lygį.

2000 – 2003 metų laikotarpiu infliacija ženkliai mažėjo ir 2002 metais bei 2003 metais buvo fiksuojama neigiama infliacija, t.y. defliacija, kuri atitinkamai buvo 1,0 proc. ir 1,3 proc. Antrasis laikotarpis yra nuo 2003 metų iki 2008 metų, kuomet Lietuvoje fiksuota infliacija kasmet ženkliai didėjo ir 2008 metų pabaigoje jau siekė 8,5 proc. Ypatingai spartus infliacijos augimas buvo fiksuotas 2007 metais, kuomet infliacija, lyginant su 2006 metais, padidėjo beveik 2 kartus. Pagrindinėmis infliacijos augimo priežastimis 2007 metais galima laikyti aktyviai vykdytą komercinių bankų ūkio subjektų ir privataus sektoriaus kreditavimo politiką, neigiamą šalies einamosios sąskaitos deficitą, šalies biudžeto nesubalansuotumą bei pernelyg spartų nekilnojamojo turto kainų augimą bei plėtrą.

2006 – 2007 metais atitinkamai fiksuotas nedarbo lygis Lietuvoje siekė tik 5,6 proc. ir 4,3 proc. 2008 metais, lėtėjantis ekonomikos augimas turėjo įtakos ir nedarbo lygio pokyčiams. 2008 metų pabaigoje Lietuvoje užfiksuotas nedarbo lygis jau sudarė 6,6 proc. 2000 metais ir 2001 metais bruto darbo užmokestis Lietuvoje neviršijo 1.000,00 litų, atitinkamai neto darbo užmokestis 1.000,00 litų ribą viršijo tik 2006 metais, kuomet prasidėjo labai ženklus darbo užmokesčio augimas, kuris kasmet vidutiniškai siekė apie 300,00 litus. 2000 metais neto darbo užmokestis sudarė apie 75 proc. bruto užmokesčio, 2001 metais šis santykis vos siekė 71 proc. ribą, o 2008 metais sudarė jau beveik

78 proc. dėl sumažinto Gyventojų pajamų mokesčio tarifo. Statybų sektoriuje bruto darbo užmokestis augo sparčiau nei visų sektorių vidutinis mėnesio bruto užmokestis. 2006 metais vidutinis bruto darbo užmokestis statybų sektoriuje buvo 11 proc. didesnis nei viso ūkio, o 2007 metais – net 19 proc.

Statybų sektoriuje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos kiekvienais metais didėjo. Ypatingai ženklus tiesioginių užsienio investicijų augimas šiame sektoriuje buvo užfiksuotas 2006 – 2008 metais, kuomet augimo tempas siekė beveik 300 proc., t.y. per pastaruosius trejus metus tiesioginės investicijos į statybų sektorių padidėjo beveik 3 kartus. Statybų sektoriaus tiesioginių užsienio investicijų dalis tiesioginėse užsienio investicijose mažėja kiekvienais metais nuo 2005 metų. Galima daryti išvadą, kad užsienio investuotojams statybų sektorius Lietuvoje praranda patrauklumą ir investicijos yra perskirstomos kitiems ūkio sektoriams. Investicijos priklauso nuo kreditavimo sąlygų.

Statybų sektoriui suteiktų paskolų dalis nuo 2004 metų iki 2006 metų kasmet didėjo, tačiau nuo 2007 metų statyboms skiriama paskolų portfelio dalis pradėjo mažėti ir 2007 metais sudarė 4,10 proc. nuo viso komercinių bankų išduotų paskolų portfelio. 2008 metais ši dalis sumažėjo iki 3,80 proc. Atitinkamai vertine išraiška statybų sektoriui suteiktos paskolos sudarė 2,46 mlrd. litų bei 2,72 mlrd. litų. Augant palūkanų normai, investicijos ir kreditavimas, o taip pat ir pelningumas mažėja.

Analizuojant statybų sektoriaus įmonių grynojo pelningumo rodiklius, pastebima grynojo pelno augimo tendencija. Nors grynasis pelnas kasmet ir didėja, tačiau šio rodiklio pokytis nagrinėjamu laikotarpiu yra minimalus, t.y. 2006 metais statybų sektoriaus įmonių grynasis pelningumas buvo 6,29 proc., o 2008 metų pabaigoje – 7,03 proc. Tačiau Statistikos departamento prie LR Vyriausybės atlikta statybų sektoriaus įmonių apklausa rodo, kad didžioji dalis įmonių prognozuoja finansinės būklės blogėjimą nuo 2008 metų lapkričio mėnesio. Analizuojant statybų sektoriaus įmonių likvidumo rodiklių dinamiką 2004 – 2008 metų laikotarpiu, galima išskirti tai, jog kiekvienais metais statybų sektoriaus einamojo likvidumo rodiklis buvo labai geras ir 2008 metų pabaigoje siekė 1,53. Tačiau Statistikos departamento prie LR Vyriausybės atlikta statybų sektoriaus įmonių apklausa rodo, kad didžioji dalis įmonių nurodo keliskart išaugusią apmokėjimo už atliktus darbus trukmę nuo 2008 metų rugsėjo mėnesio. Debitorinio apyvartumo didėjimas turės neigiamos įtakos jų veiklai. Statybų sektoriaus pelningumo ir likvidumo kitimą bei jo įtaką reikia vertinti atsargiai, kadangi paskutiniųjų metų duomenys nepateikiami. Šiuo atveju vertėtų vertinti statybų sektoriaus lūkesčius dėl finansinės bei mokumo būklės, o 2008 metų ir artimiausių 2009 mėnesių prognozės rodo augančias neigiamas tendencijas.

3. STATYBŲ SEKTORIAUS ĮMONIŲ BANKROTO PRIEŽASČIŲ NUSTATYMAS

3.1. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių apibendrinimas

Atlikus makroekonominės statybų sektoriaus aplinkos analizę, galima išskirti šias pagrindines statybų sektoriaus bankrotų priežasčių tendencijas:

➤ Statybų sektoriaus vystymosi tendencijas pirmiausia parodo šalies BVP, jam didėjant 2000 – 2007 metais statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius kiekvienais metais svyruoja 50-70 skaičiaus ribose, ženklus bankrotų skaičiaus augimo nepastebima. Tačiau ypatingą dėmesį reikia atkreipti į BVP augimo arba mažėjimo tempus. Mažėjantis BVP augimo tempas yra pirmasis požymis, parodantis statybų sektoriaus lėtėjimą artimiausiu metu. Tuo tarpu statybų sektoriaus sukuriama procentinė BVP dalis arba šio sektoriaus gaunamos pajamos gali ir nesikeisti.

➤ Infliacijos kitimo tempai tiesiogiai veikia statybų sektorių, kadangi augant infliacijai, didėja statybų sektoriaus sąnaudos, tame tarpe sąnaudos darbo užmokesčiui. Tačiau infliacijai augant, statybų sektoriaus įmonių pajamos nemažėja dėl išaugusių statybų darbų atlikimo kainų. Tačiau mažėjanti infliacija gali gerokai sumažinti statybų sektoriaus pelnus bei turtą, ženkliai padidinti statybų sektoriaus nemokumą bei bankrotų skaičių. Infliacijos kitimo tempai galimus pokyčius statybų sektoriuje parodo tik po tam tikro laiko.

➤ Mažėjant nedarbo lygiui, kitas svarbus makroekonominis veiksnys didėja, t.y. mažėjantis nedarbo lygis įtakoja didėjančią vidutinį darbo užmokestį. Statybų sektoriuje bruto darbo užmokestis augo sparčiau nei visų sektorių vidutinis mėnesio bruto užmokestis. Tokiu būdu, didėjantis nedarbo lygis statybų sektoriuje neturi reikšmės statybų sektoriaus bankrotams, atvirkščiai – mažina sąnaudas darbo užmokesčiui statybų sektoriuje. Dėl šios priežasties nedarbo lygio įtaka nebus tiriama statistiniais metodais.

➤ Statybų sektoriuje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos kiekvienais metais didėjo. Ypatingai ženklus tiesioginių užsienio investicijų augimas šiame sektoriuje buvo užfiksuotas 2006 – 2008 metais, kuomet augimo tempas siekė beveik 300 proc., t.y. per pastaruosius trejus metus tiesioginės investicijos į statybų sektorių padidėjo beveik 3 kartus. Tačiau statybų sektoriaus tiesioginių užsienio investicijų dalis tiesioginėse užsienio investicijose mažėja kiekvienais metais nuo 2005 metų. Užsienio investicijų atitraukimas iš statybų sektoriaus Lietuvoje ir persikirstymas kitiems ūkio sektoriams yra reikšmingas požymis, rodantis statybų sektoriaus pokyčius.

➤ Statybų sektoriui suteiktų paskolų dalis nuo 2004 metų iki 2006 metų kasmet didėjo, tačiau nuo 2007 metų statyboms skiriama paskolų portfelio dalis pradėjo mažėti ir 2007 metais sudarė

4,10 proc. nuo viso komercinių bankų išduotų paskolų portfelio. Kreditavimo apimčių mažėjimo tendencijos yra viena svariausių bankroto priežasčių statybų sektoriuje.

➤ Statybų sektoriaus pelningumo ir likvidumo rodikliai gali neparodyti tikrosios statybų sektoriaus būklės, kadangi pateikiami paskutiniųjų analizuojamų metų duomenys yra preliminarūs, jų faktinis pokytis gali turėti reikšmingos įtakos statybų sektoriui visais aspektais.

Aptartų bankroto priežasčių įtaką statybų sektoriui galima apskaičiuoti remiantis matematiniais, statistiniais bei ekonometriniais metodais. Dvimatės tiesinės regresijos modelio pagalba galima išspręsti bet kurią priežasties – pasekmės situaciją, įvertinant priežasčių stiprumą pasekmei.

3.2. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių statistinis vertinimas

Tiriamojame darbo dalyje išanalizuotos statybų sektoriaus bankrotų priežastys statybų sektoriaus veiklos požiūriu suskirstytos į dvi grupes. Tokio skirstymo poreikis kyla iš dvimatės tiesinės regresijos modelio sudarymo ir taikymo taisyklių, kurios taip pat numato ir tiriamojo laikotarpio, ne didesnio kaip penkeri metai, imtį, siekiant gauti objektyvius tyrimo rezultatus. Modelyje vertinamos šios vidinės statybų sektoriaus bankrotų priežastys 2004 – 2008 metais :

- Y – statybų sektoriaus sukuriama Lietuvos bendrojo vidaus produkto dalis;
- X_1 – grynas statybų sektoriaus pelningumas;
- X_2 – statybų sektoriui skiriamų Lietuvoje veikiančių komercinių bankų išduotų paskolų dalis.

9 lentelėje pateikiama 2004 – 2008 metų periodu statybų sektoriaus sukuriama BVP dalies, grynojo statybų sektoriaus pelningumo bei statybų sektoriui skiriamų paskolų dalies koeficientai.

9 lentelė

Statybų sektoriaus bankroto priežasčių koeficientai

i	y_i	X_{1i}	X_{2i}	$y_i * y_i$	$X_{1i} * X_{1i}$	$X_{2i} * X_{2i}$	$X_{1i} * X_{2i}$	$X_{1i} * y_i$	$X_{2i} * y_i$
1 (2004)	0,0724	0,0535	0,0309	0,005242	0,002862	0,000955	0,001653	0,003873	0,002237
2 (2005)	0,0755	0,0472	0,0392	0,005700	0,002228	0,001537	0,001850	0,003564	0,002960
3 (2006)	0,0878	0,0629	0,0574	0,007709	0,003956	0,003295	0,003610	0,005523	0,005040
4 (2007)	0,1023	0,0683	0,0410	0,010465	0,004665	0,001681	0,002800	0,006987	0,004194
5 (2008)	0,1005	0,0703	0,0380	0,010100	0,004942	0,001444	0,002671	0,007065	0,003819
Viso	0,4385	0,3022	0,2065	0,039216	0,018653	0,008911	0,012586	0,027012	0,018250

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Norint įvertinti pasirinktų vidinių priežasčių įtaką, būtina atlikti koreliacinę analizę bei sudaryti regresijos modelį. Modelio taikymo eigą sudaro šie keturi etapai :

1. Nuokrypių kvadratų sumų apskaičiavimas.

2. Porinių koreliacijos koeficientų įverčių apskaičiavimas.
 3. Porinių koreliacijos koeficientų reikšmingumo nustatymas.
 4. Pasirenkamas reikšmingumo lygis bei surandama teorinė Stjudento kriterijaus reikšmė.
- Darbe pateikiami modelyje atlikti matematiniai veiksmai.

I. Pateikiamos pirmajame etape taikytos formulės, skaičiavimai bei gautos reikšmės :

$$S_{11} = \sum x_1^2 - n\bar{x}_1^2 = 0.0018653 - 5 * (0.06044)^2 = 0.00038851$$

$$S_{12} = \sum (x_1 * x_2) - n\bar{x}_1\bar{x}_2 = 0.012586 - 5 * 0.06044 * 0.0413 = 0.00010469$$

$$S_{22} = \sum x_2^2 - n\bar{x}_2^2 = 0.008911 - 5 * (0.0413)^2 = 0.00038276$$

$$S_{00} = \sum y^2 - n\bar{y}^2 = 0.039216 - 5 * (0.0877)^2 = 0.00075994$$

$$S_{01} = \sum (x_1 y) - n\bar{x}_1\bar{y} = 0.027012 - 5 * 0.06044 * 0.0817 = 0.00050892$$

$$S_{02} = \sum (x_2 y - n\bar{x}_2\bar{y}) = 0.018250 - 5 * 0.0413 * 0.0877 = 0.00013973$$

II. Pateikiamos antrajame etape taikytos formulės, skaičiavimai bei gautos reikšmės :

$$r_{01} = \frac{\overline{x_1 * y} - \bar{x}_1 * \bar{y}}{S_1 * S_0} = \frac{0.005402 - 0.06044 * 0.0877}{0.0098554 * 0.013784} = 0.7492860$$

$$r_{02} = \frac{\overline{x_2 * y} - \bar{x}_2 * \bar{y}}{S_2 * S_0} = \frac{0.00365 - 0.0413 * 0.0877}{0.009782 * 0.013784} = 0.2072654$$

$$r_{12} = \frac{\overline{x_1 * x_2} - \bar{x}_1 * \bar{x}_2}{S_1 * S_2} = \frac{0.0025171 - 0.06044 * 0.0413}{0.0098554 * 0.009782} = 0.2171849$$

III. Pateikiamos trečiajame etape taikytos formulės, skaičiavimai bei gautos reikšmės:

$$S_{r01} = \frac{\sqrt{1 - r_{01}^2}}{\sqrt{n - 2}} = \frac{\sqrt{1 - (0.749286)^2}}{\sqrt{5 - 2}} = \sqrt{0.1461901} = 0.3823482$$

$$S_{r02} = \frac{\sqrt{1 - r_{02}^2}}{\sqrt{n - 2}} = \frac{\sqrt{1 - (0.2072654)^2}}{\sqrt{5 - 2}} = \sqrt{0.3190137} = 0.564813$$

$$S_{r12} = \frac{\sqrt{1 - r_{12}^2}}{\sqrt{n - 2}} = \frac{\sqrt{1 - (0.2171849)^2}}{\sqrt{5 - 2}} = \sqrt{0.3176102} = 0.5635692$$

IV. Remiantis Stjudento kriterijumi, pasirenkamas reikšmingumo lygis bei surandama teorinė Stjudento kriterijaus reikšmė, kuri lygi $t_{0,1;5-2} = 1.638$

$$r_{01}: \frac{|r_{01}|}{S_{r_{01}}} = \frac{|0.7492860|}{0.3823482} = 1.9597 > 1.638$$

$$r_{02}: \frac{|r_{02}|}{S_{r_{02}}} = \frac{|0.2072654|}{0.564813} = 0.36696 < 1.638$$

$$r_{12}: \frac{|r_{12}|}{S_{r_{12}}} = \frac{|0.2171849|}{0.5635692} = 0.38537 < 1.638$$

Analizuojant apskaičiuotas nuokrypių kvadratų sumas bei koreliacijos koeficientų įverčius, galima teigti, jog visi porinės koreliacijos koeficientų įverčiai yra teigiami. Tai parodo, kad visos trys statybų sektoriaus bankrotų priežastys gali turėti įtakos bankrotų skaičiui, tačiau visų trijų priežasčių įtaka nėra vienodo reikšmingumo lygio. Pirmojo kintamojo koreliacijos koeficientas yra reikšminis, o kiti du – mažiau reikšmingi. Tai reiškia, kad didžiausią įtaką statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičiui 2004-2008 metais turėjo statybų sektoriui komercinių bankų suteikiamų paskolų dalis. Didėjant šalies komercinių bankų išduodamų paskolų daliai statybų sektoriaus įmonėms, didėja ir šio sektoriaus įmonių bankrotų skaičius. Šiuo atveju galima teigti, kad statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius didėja, didėjant ir statybų sektoriaus finansavimui, nes didėja įmonių įsiskolinimas. Įmonėms pasiekus atitinkamą įsiskolinimo lygį, o bankams apribojus statybų sektoriaus įmonių finansavimą, įmonės tampa nepajėgios atsiskaityti su kreditoriais dėl apyvartinių lėšų trūkumo. Antra, statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičių įtakoja ir bankų vykdoma skolinimo politika tiek pačiam statybų sektoriui, tiek nekilnojamo turto įsigijimui. Kitos dvi priežastys – statybų sektoriaus sukuriama BVP dalis ir grynas statybų sektoriaus pelningumas taip pat įtakoja statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičių priklausomybę, tačiau jų įtaka yra silpnesnė nei statybų sektoriaus kreditavimo apimčių pokyčiai.

Tolimesnėje eigoje išskiriamos likusios priežastys statybų sektoriuje 2004 – 2008 metais :

- Y – Lietuvos bendrojo vidaus produkto augimo tempai;
- X_1 – vidutinės metinės infliacijos pokyčiai Lietuvoje;
- X_2 – tiesioginių užsienio investicijų pokyčiai Lietuvoje.

10 lentelėje pateikiamos penkerių metų laikotarpio Lietuvos BVP augimo tempo, vidutinės metinės infliacijos bei tiesioginių užsienio investicijų pokyčių statybų sektoriuje apskaičiuotos santykinės reikšmės.

Statybų sektoriaus bankroto priežasčių koeficientai

i	y ₁	x _{1i}	x _{2i}	y _i * y _i	x _{1i} * x _{1i}	x _{2i} * x _{2i}	x _{1i} *x _{2i}	x _{1i} *y _{1i}	x _{2i} *y _{1i}
1 (2004.)	0,074	0,029	0,59	0,005476	0,000841	0,348100	0,017110	0,002146	0,043660
2 (2005)	0,078	0,031	0,26	0,006084	0,000961	0,067600	0,008060	0,002418	0,020280
3 (2006)	0,078	0,045	0,23	0,006084	0,002025	0,052900	0,010350	0,003510	0,017940
4 (2007)	0,089	0,081	0,2000	0,007921	0,006561	0,040000	0,016200	0,007209	0,017800
5 (2008)	0,031	0,085	0,1800	0,000961	0,007225	0,032400	0,015300	0,002635	0,005580
Viso	0,35	0,271	1,46	0,026526	0,017613	0,541000	0,067020	0,017918	0,105260

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

SPRENDIMO EIGA.

1. Nuokrypių kvadratų sumų apskaičiavimas.

$$S_{11} = \sum x_1^2 - n\bar{x}_1^2 = 0.017613 - 5 * (0.0542)^2 = 0.00292480$$

$$S_{12} = \sum (x_1 * x_2) - n\bar{x}_1\bar{x}_2 = 0.067020 - 5 * 0.0542 * 0.292 = -0.01211200$$

$$S_{22} = \sum x_2^2 - n\bar{x}_2^2 = 0.541000 - 5 * (0.292)^2 = 0.11468000$$

$$S_{00} = \sum y^2 - n\bar{y}^2 = 0.026526 - 5 * (0.07)^2 = 0.00202600$$

$$S_{01} = \sum (x_1 y) - n\bar{x}_1\bar{y} = 0.017918 - 5 * 0.0542 * 0.07 = -0.00105200$$

$$S_{02} = \sum (x_2 y) - n\bar{x}_2\bar{y} = 0.105260 - 5 * 0.07 * 0.292 = 0.00306000$$

2. Porinių koreliacijos koeficientų įverčių apskaičiavimas

$$r_{01} = \frac{\overline{x_1 * y} - \bar{x}_1 * \bar{y}}{S_1 * S_0} = \frac{0.003584 - 0.0542 * 0.07}{0.02704071 * 0.022506} = -0.3457307$$

$$r_{02} = \frac{\overline{x_2 * y} - \bar{x}_2 * \bar{y}}{S_2 * S_0} = \frac{0.021052 - 0.07 * 0.292}{0.022506 * 0.169322} = 0.1606009$$

$$r_{12} = \frac{\overline{x_1 * x_2} - \bar{x}_1 * \bar{x}_2}{S_1 * S_2} = \frac{0.013404 - 0.0542 * 0.292}{0.02404071 * 0.169322} = -0.5290710$$

3. Porinių koreliacijos koeficientų reikšmingumas.

$$S_{r_{01}} = \frac{\sqrt{1 - r_{01}^2}}{\sqrt{n - 2}} = \frac{\sqrt{1 - (-0.3457307)^2}}{\sqrt{5 - 2}} = \sqrt{0.2934901} = 0.54174727$$

$$S_{r_{02}} = \frac{\sqrt{1 - r_{02}^2}}{\sqrt{n - 2}} = \frac{\sqrt{1 - (0.1606009)^2}}{\sqrt{5 - 2}} = \sqrt{0.32473579} = 0.56985594$$

$$S_{r_{12}} = \frac{\sqrt{1 - r_{12}^2}}{\sqrt{n - 2}} = \frac{\sqrt{1 - (-0.5290710)^2}}{\sqrt{5 - 2}} = \sqrt{0.24002797} = 0.4899265$$

Remiantis Stjudento kriterijumi, pasirenkamas reikšmingumo lygis bei surandama teorinė Stjudento kriterijaus reikšmė, kuri lygi $t_{0,1;5-2} = 1.638$

$$r_{01}: \frac{|r_{01}|}{S_{r_{01}}} = \frac{|0.3457307|}{0.54174727} = 0.6382 < 1.638$$

$$r_{02}: \frac{|r_{02}|}{S_{r_{02}}} = \frac{|0.1606009|}{0.56985594} = 0.28183 < 1.638$$

$$r_{12}: \frac{|r_{12}|}{S_{r_{12}}} = \frac{|0.5290710|}{0.4899265} = 1.0799 < 1.638$$

Analizuojant apskaičiuotas nuokrypių kvadratų sumas bei koreliacijos koeficientų įverčius, galima teigti, jog 2 iš 3 porinės koreliacijos koeficientų įverčiai yra neigiami. Šiuo atveju galima daryti išvadą, kad mažėjant BVP augimo tempams bei tiesioginėms užsienio investicijoms, didėja statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius. Nors infliacijos pokyčiai taip pat turi įtakos šalies statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičiui, tačiau šis tarpusavio ryšys yra labai silpnas ir priklausomybė yra tiesioginė - augant infliacijai didėja statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius. Taip pat verta pabrėžti ir tai, jog reikšmingumo sąlyga negalioja nei vienam kintamajam, t.y. nei vienas porinės koreliacijos koeficientas nėra reikšmingesnis už kitus du, visos šioje grupėje analizuotos priežastys yra vienodai reikšmingos bankrotų skaičiaus didėjimui.

Apibendrinant galima teigti, jog statistiniai skaičiavimai rodo, kad tik vienas veiksnys gali padėti įvertinti bankrotų skaičiaus pokyčių tikimybę – statybų sektoriui skiriamo finansavimo srautas arba kitaip tariant statybų sektoriui skirtos paskolų dalies pokyčiai. Visos kitos priežastys turi arba tiesioginę, tačiau mažesnę įtaką bankrotų skaičiui. Taigi, galima daryti išvadą, jog statybų sektoriaus įmonė ekonomikos lėtėjimo laikotarpiu gali dirbti nuostolingai bei kurti santykinai nedidelę BVP dalį, tačiau šiam sektoriui turi būti užtikrinamas nuolatinis finansavimo srautas. Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog statybų sektoriaus rinkos dydis netiriamas. Išorinės priežastys, kaip bankroto indikatoriai, negali būti efektyviai naudojami visiškai tiksliai nustatant konkretaus sektoriaus tikėtiną įmonių bankrotų skaičių. Tačiau atsižvelgiant į makro aplinką, galima geriau

įžvelgti būsimus ekonomikos pokyčius ne tik šalyje, bet ir eksporto rinkose. Tik įvertinus išorinių priežasčių poveikį atsiranda galimybė imtis priemonių ir pasirengti galimiems sunkumams ateityje, kol šios priežastys nepaveikė įmonės finansinių rezultatų.

3.3. Statybų sektoriaus įmonių rizikingumo tyrimas

Prieš pradėdant tirti statybų sektoriaus įmonių bankroto priežastis rizikingumo kriterijaus metodu, būtina apibrėžti aplinkybes, kurios gali įtakoti tyrimo rezultatus. Dėl finansinių rodiklių gausos ir įvairovės, galimo tyrimo imties dydžio būtina apibrėžti kriterijus, kuriais remiantis tyrimo metu nustatomos bankrotui turėjusios įtakos priežastys.

Tyrimui parinkta 18 statybų sektoriaus įmonių, sąlygiškai pavadintų „S“ simboliu, iš kurių kiekviena turi skaičių prie simbolio. Iš jų – 9 vykdančios veiklą ir 9 bankrutavusios, t.y. 1 proc. nuo visų 2008 metais bankrutavusių statybų sektoriaus įmonių (2008 metais bankrutavo 91 įmonė). Pagal juridinių asmenų registrą tiriamos įmonės skirstomos į akcines bendroves (7 įmonės) ir uždarašias akcines bendroves (11 įmonių). Individualios įmonės į tyrimo imtį neįtraukiamos dėl skirtingų finansinės atskaitomybės formų bei apmokestinimo tiriamuoju laikotarpiu. Kiekvienos įmonės dydis apibrėžiamas atsižvelgiant į vidutines metines pardavimų sumas tiriamuoju laikotarpiu :

- mažos įmonės, kurių vidutinė metinė pardavimų suma < 24 mln litų – tiriamos 6 įmonės;
- vidutinės įmonės, kurių vidutinė metinė pardavimų suma ≤ 138 mln litų - tiriamos 8 įmonės;
- didelės įmonės, kurių vidutinė metinė pardavimų suma > 138 mln litų - tiriamos 4 įmonės.

Tyrimo metu bus vertinami statybų sektoriaus įmonių rizikingumo kriterijaus reikšmių pokyčiai 2004 – 2008 metais bei šio rodiklio sudedamųjų dalių įtaka :

- veiklos pelno;
- pardavimų;
- nuosavo kapitalo;
- finansinių įsipareigojimų.

Tyrimo metu į analizę įvedamas rizikingumo kriterijaus skaičiavimas - veiklos efektyvumo koeficiento reikšmės, parodančios, kaip intensyviai veikloje yra panaudojamas įmonės turtas ir finansinio sverto sandauga. Veiklos efektyvumą parodo turto ir pardavimų santykis, finansinio sverto – įsipareigojimų ir nuosavybės. Apskaičiuotas rizikingumo kriterijaus reikšmės yra pateikiamos 11 lentelėje.

Tiriamųjų statybų sektoriaus įmonių rizikingumo kriterijaus reikšmės 2004 – 2008 metais

Statybos įmonė	2004	2005	2006	2007	2008	Įmonės dydis	JAR tipas
S1	-0,0055	-0,0184	-0,0522	-0,0894	-0,1639	Vidutinė	UAB
S2	0,0821	0,1268	0,0509	-0,0790	0,0042	Maža	UAB
S3	0,0009	0,0034	0,0100	0,0042	0,0055	Maža	UAB
S4	0,0181	0,0234	0,0317	-0,1030	-0,0055	Vidutinė	UAB
S5	-3,6551	-3,1128	-3,3466	-2,3345	-0,8170	Maža	UAB
S6	0,0426	0,0473	-0,7709	-0,8001	-0,9003	Maža	UAB
S7	0,0293	-0,1518	0,0844	-0,1681	-0,0034	Vidutinė	UAB
S8	-0,0197	0,0428	-0,0193	-0,3437	-0,1662	Vidutinė	UAB
S9	0,0426	0,0991	0,0277	0,0126	-0,0477	Maža	UAB
S10	-0,1325	-0,2105	-0,1329	0,0536	0,1024	Vidutinė	UAB
S11	0,1632	0,1154	0,1708	0,1310	0,0310	Didelė	AB
S12	0,0740	0,0860	0,0620	0,1598	0,0612	Didelė	AB
S13	0,0570	0,0338	-0,0141	0,1990	0,0486	Vidutinė	AB
S14	0,3450	0,7640	0,4074	0,5019	0,2769	Didelė	AB
S15	0,0311	0,0136	0,0163	0,0637	0,0453	Vidutinė	AB
S16	0,0341	0,0174	0,0394	0,3516	0,0541	Vidutinė	AB
S17	0,0356	0,0174	0,1346	0,2253	0,0980	Didelė	AB
S18	0,0046	0,0056	0,0060	0,0077	0,0081	Maža	UAB

Šaltinis : sudaryta autorės, remiantis statybų sektoriaus įmonių 2004-2008 metų finansinės atskaitomybės duomenimis

Kaip rodo 11 lentelės duomenys, analizuojamu laikotarpiu visų įmonių rizikingumo lygis bei atitinkamai kategorijai priklausančių įmonių skaičius buvo kintantis, tačiau išryškėja bendros tendencijos, kad statybos sektoriaus įmonių rizikingumo lygis yra augantis visais metais. 2008 metais matomas aiškus įmonių pasiskirstymas į nerizikingas ir rizikingas, S1- S9 bankrutavusių įmonių kategorijoje tik viena įmonė yra potencialiai rizikinga, kaip ir S10 – S18 veikiančių įmonių kategorijoje. Tai rodo, kad rizikingumo koeficiento nustatymo metodas pasitvirtina, kadangi visos rizikingos statybų sektoriaus įmonės šiuo metu yra bankrutavusios. Iš jų bankrutavo 5 mažos ir 4 vidutinės uždarnosios akcinės bendrovės, mažos rizikos arba nerizikingoms įmonėms priskiriamos 4 didelės, 4 vidutinės ir 1 maža įmonė. Pagal juridinio asmens registro tipą mažiausia bankroto rizika tenka akcinėms bendrovėms. Atlikus statybų sektoriaus įmonių tyrimą rizikingumo kriterijaus metodu, galima išskirti šias pagrindines priežastis, nulėmusias tirtų statybų sektoriaus įmonių bankrotus :

Bankrutavusių įmonių pardavimų pajamos mažėjo visais analizuojamais 2004-2008 metais, tačiau veiklos pelnas mažėjo didesniu tempu nei pajamos, tai parodė mažėjantis bankrutavusių įmonių veiklos efektyvumo koeficientas. Pajamų mažėjimas bus neišvengiamas ir artimiausius metus, tai rodo mažėjantis BVP augimo tempas šalyje, o užsienio rinkose statybų sektoriaus tiesioginių investicijų dalis yra labai nedidelė. Mažos ir vidutinės įmonės dar prieš atsirandant

pirmiesiems ekonomikos lėtėjimo požymiams turėjo pertvarkyti išteklių panaudojimą bei užtikrinti sąnaudų mažinimą, tačiau šių veiksmų atlikimo sunkumus sukėlė spartus mažėjantis nedarbas bei darbo užmokesčio augimas, o tai mažino konkurencingumą. Mažų ir vidutinių įmonių turto panaudojimo efektyvumo kontrolę ir veikloje nenaudojamo turto realizavimą gali apsunkinti tai, kad turto balansinė vertė gali gerokai viršyti rinkos vertę dėl mažėjančios infliacijos.

Bankrutavusių įmonių finansinio svorto koeficientas analizuojamu 2004- 2008 metų laikotarpiu buvo didėjantis, tam įtakos padarė sparčiai mažėjantis nuosavo kapitalo dydis, nepaisant to, kad ženklus įsipareigojimų kitimo nepastebima, tą patvirtina ir mažėjanti kreditavimo apimtis statybų sektoriui. Mažos įmonės turėtų stipriau reaguoti į skolos - nuosavybės koeficiento pokyčius, kadangi recesijos laikotarpiu išaugus palūkanoms, stipriai padidėjo palūkanų išlaidos, kai tuo tarpu pajamos mažėja. Recesijos laikotarpiu komerciniams bankams mažinant kreditavimo apimtį, reikia įvertinti finansavimo išteklių prieinamumą ir įvertinti įmonės generuojamus finansinius srautus bankams atsisakius suteikti finansavimą.

Veikiančių įmonių augančius veiklos efektyvumo rezultatus įtakojo sparčiau nei pardavimų pajamos augantis veiklos pelnas. Veiklos efektyvumas atsvėrė skolos - nuosavybės santykio augimą, todėl įmonių veikla buvo pelninga ir nerizikinga arba mažai rizikinga. Augant įsipareigojimams, ne mažesniais tempais augo nuosavas kapitalas. Be to, didelės įmonės turi galimybę finansuoti verslą pigesniais finansavimo šaltiniais. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad ir šių įmonių rizikingumas 2004- 2008 metais pasikeitė, iš nerizikingų įmonės tapo žemo rizikingumo įmonėmis. Šios kategorijos įmonės turėtų nuolat sekti rizikingumo kriterijaus pokyčius ir taikyti finansinio stabilizavimo priemones potencialios rizikos etape.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Bankroto reiškiny ir jo sukeltos pasekmės visais laikais ekonomistų buvo vertinami prieštarinčiai. Bankroto reiškiny sukelia daug neigiamų padarinių ne tik pačiai įmonei bet ir visuomenei, nes įmonių bankrotų sukeltas problemas tenka spręsti valstybei. Kita vertus, jei bankrutuoja nemokančios dirbti įmonės, laiku paskelbtas bankrotas leidžia apmokėti skolas kreditoriams, įmonė pakeičia savininką, strategiją, rinkas ir neretai toliau sėkmingai veikia, tačiau šiuo atveju svarbią vietą užima laiko veiksnys. Bet kurios kategorijos bankrotus Lietuvoje reglamentuoja Įmonių bankroto įstatymas. Jo raida per pastaruosius du dešimtmečius buvo labai sparti, tačiau bankroto procedūrų teisinio reglamentavimo keitimą iš esmės reikėtų vertinti teigiamai, kadangi jis leidžia supaprastinti ir pagreitinti bankroto procesą, atitinkantį Europos Sąjungos standartus.

Prieš bankroto reiškinį įmonė susiduria su vieno ar kito pobūdžio krize. Bankrotas yra paskutinės krizinės situacijos stadija, reiškianti sistemos žlugimą, todėl svarbu išsiaiškinti krizės veiksnius, įvertinti krizinę situaciją ir ją valdyti. Naudojantis ankstyvos krizės diagnozės metodais jau šiame etape įmanoma paveikti krizės eigą. Todėl ypatingai vietą valdyme užima antikrizinis įmonės valdymas, kurio tikslas – laiku diagnozuoti įmonės bankroto grėsmę bei parengti ir realizuoti priemones, užtikrinančias įmonės išėjimą iš krizinės būklės, o taip pat atkurti įmonės mokumą bei finansinį stabilumą. Įmonių bankroto prognozavimas remiantis finansinių ataskaitų straipsnių pokyčiais yra pats paprasčiausias ir lengviausias analizės būdas, tačiau bankroto dažnis priklauso ne tik nuo įmonės finansinių rodiklių, bankroto tikimybę galima nustatyti ir atsižvelgiant į verslo ciklus – jie gali turėti įtakos ir finansiniams įmonės rodikliams ateityje. Įvertinant įmonės bankroto tikimybę, svarbu suprasti, kad dėl didžiulės įvairovės pramonės šakų apimties vienas modelis negali patikimai diagnozuoti įmonės bankroto. Skirtingos pramonės šakos yra susijusios ar apima tam tikras specializuotas sritis, charakteristikas, pasižymi išskirtiniais bruožais bankroto ar restruktūrizavimo procedūrose. Krizių diagnozavimo modelis tam tikrai įmonių kategorijai gali būti pagrįstai pritaikytas tik tam tikro laipsnio tikslumu, priklausomai nuo pramonės šakos specifikos. Atsižvelgiant į vidinius atskirų šakų skirtumus, kiekvienas sektorius gali turėti specifinį krizių numatymo modelį. Todėl, įvertinant modelių pagrįstumą, svarbu apsvarstyti aplinkybes, kurioms esant, buvo sukurti autorių bankroto diagnozavimo modeliai.

Antikrizinio valdymo planas įmonėse gali būti tinkamai parengtas ir įgyvendintas tik po to, kai yra aiškiai apibrėžtos krizę sukėlusios priežastys. Dauguma autorių vieningai sutaria dėl įmonės krizių ir bankrotų veiksmų išskyrimo į išorinius ir vidinius. Krizių priežastis galima nagrinėti pagal jų kilmę, t.y. atsižvelgiant į endogenines priežastis, esančias vidinėje organizacijos įtakos srityje ir

egzogenines priežastis, kylančias už organizacijos ribų, esančias netiesioginio poveikio lauke. Kai ekonominė padėtis stabili, sėkmingą firmos veiklą vienu trečdaliu lemia išoriniai veiksniai, o dviem trečdaliais – vidiniai. Keičiantis ekonominei padėčiai – prasidedant ekonomikos recesijai – esminiais įmonių veiklos veiksniais neišvengiamai tampa išoriniai veiksniai.

Statybų sektorius Lietuvoje yra reikšmingas nacionalinio šalies ūkio augimo veiksnys. Nuo 2000 metų šalyje atliekamų darbų apimtis kasmet didėjo ir 2008 metų pabaigoje statybų sektoriaus įmonių atliktų darbų apimtis to meto kainomis (neskaičiuojant pridėtinės vertės mokesčio) sudarė beveik 11,9 mlrd. litų. Statybų sektorius skatina paklausą daugelyje kitų ūkio sričių, vienos darbo vietos atsiradimas statybų sektoriuje įgalina sukurti dvi darbo vietas kitose su statyba susijusiose šakose, tokiose kaip medienos perdirbimo ir baldų gamyba, statybinių medžiagų ir gaminių pramonė, stiklo konstrukcijų, durų, langų gamyba. Ypatinę vietą statybų sektoriaus darbų apimtyje užima transporto sektoriaus veikloje, kadangi statybų gamybai būdinga didelė objektų sklaida ir didelės transporto išlaidos. Tačiau visos šios susijusios ūkio sritys, kurių veikla stipriai įtakojama ekonomikos ciklo, priskiriamos rizikingiausiems ūkio sektoriams.

2004 – 2008 metų laikotarpiu bankrotų skaičius kasmet didėjo. Statybų sektoriaus bankrotų dinamika nagrinėjamu 2004 – 2008 metų laikotarpiu buvo panaši į bendrą įmonių bankroto struktūrą. 2004 – 2007 metų laikotarpiu statybų sektoriaus įmonių bankrotų skaičius svyravo 50 – 70 bankrotų ribose. Tačiau 2008 metais jau pastebimas ženklus šio sektoriaus įmonių bankrotų skaičiaus didėjimas, lyginant su 2007 metų duomenimis - jis padidėjo net 97 proc., kai tuo tarpu bendras pradėtų bankrotų procedūrų skaičius tuo laikotarpiu išaugo 45 proc.

Pagrindinėmis statybų sektoriaus priežastimis skiriami makroekonominiai rodikliai – BVP pokyčiai, infliacija, nedarbo lygis, investicijos, kreditavimo apimtys. Vienos iš šių priežasčių kitimas sąlygoja kitos priežasties kitimo mechanizmą, kuris veikia statybų sektoriaus įmonių finansinę būklę.

2001 – 2003 metų laikotarpį galima laikyti spartaus BVP augimo laikotarpiu, t.y. 2001 metais BVP augimo tempas buvo 6,7 proc., o 2003 metais jau 10,2 proc. 2004 – 2007 metų laikotarpis buvo nuoseklaus BVP augimo etapas, kuomet vidutiniškai Lietuvos BVP kasmet didėjo apie 8 proc. Nuo 2007 metų pastebimos naujos tendencijos, vertinant Lietuvos BVP kitimo tempus, t.y. nuo 2008 metų Lietuvos BVP augimo tempai yra mažėjantys. Tuo tarpu statybų sektoriaus sukurta BVP dalis 2008 metais išlaiko 2007 metų lygį.

2000 – 2003 metų laikotarpiu infliacija ženkliai mažėjo ir 2002 metais bei 2003 metais buvo fiksuojama neigiama infliacija, t.y. defliacija, kuri atitinkamai buvo 1,0 proc. ir 1,3 proc. Antrasis laikotarpis yra nuo 2003 metų iki 2008 metų, kuomet Lietuvoje fiksuota infliacija kasmet ženkliai didėjo ir 2008 metų pabaigoje jau siekė 8,5 proc. Ypatinai spartus infliacijos augimas buvo

fiksuotas 2007 metais, kuomet infliacija, lyginant su 2006 metais, padidėjo beveik 2 kartus. Pagrindinėmis infliacijos augimo priežastimis 2007 metais galima laikyti aktyviai vykdytą komercinių bankų ūkio subjektų ir privataus sektoriaus kreditavimo politiką, neigiamą šalies einamosios sąskaitos deficitą, šalies biudžeto nesubalansuotumą bei pernelyg spartų nekilnojamojo turto kainų augimą bei plėtrą.

2006 – 2007 metais atitinkamai fiksuotas nedarbo lygis Lietuvoje siekė tik 5,6 proc. ir 4,3 proc. 2008 metais, lėtėjantis ekonomikos augimas turėjo įtakos ir nedarbo lygio pokyčiams. 2008 metų pabaigoje Lietuvoje užfiksuotas nedarbo lygis jau sudarė 6,6 proc. 2000 metais ir 2001 metais bruto darbo užmokestis Lietuvoje neviršijo 1.000,00 litų, atitinkamai neto darbo užmokestis 1.000,00 litų ribą viršijo tik 2006 metais, kuomet prasidėjo labai ženklus darbo užmokesčio augimas, kuris kasmet vidutiniškai siekė apie 300,00 litus. 2000 metais neto darbo užmokestis sudarė apie 75 proc. bruto užmokesčio, 2001 metais šis santykis vos siekė 71 proc. ribą, o 2008 metais sudarė jau beveik 78 proc. dėl sumažinto Gyventojų pajamų mokesčio tarifo. Statybų sektoriuje bruto darbo užmokestis augo sparčiau nei visų sektorių vidutinis mėnesio bruto užmokestis. 2006 metais vidutinis bruto darbo užmokestis statybų sektoriuje buvo 11 proc. didesnis nei viso ūkio, o 2007 metais – net 19 proc.

Statybų sektoriuje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos kiekvienais metais didėjo. Ypatingai ženklus tiesioginių užsienio investicijų augimas šiame sektoriuje buvo užfiksuotas 2006 – 2008 metais, kuomet augimo tempas siekė beveik 300 proc., t.y. per pastaruosius trejus metus tiesioginės investicijos į statybų sektorių padidėjo beveik 3 kartus. Statybų sektoriaus tiesioginių užsienio investicijų dalis tiesioginėse užsienio investicijose mažėja kiekvienais metais nuo 2005 metų. Užsienio investuotojams statybų sektorius Lietuvoje praranda patrauklumą ir investicijos yra perskirstomos kitiems ūkio sektoriams.

Statybų sektoriui suteiktų paskolų dalis nuo 2004 metų iki 2006 metų kasmet didėjo, tačiau nuo 2007 metų statyboms skiriama paskolų portfelio dalis pradėjo mažėti ir 2007 metais sudarė 4,10 proc. nuo viso komercinių bankų išduotų paskolų portfelio. 2008 metais ši dalis sumažėjo iki 3,80 proc. Atitinkamai vertine išraiška statybų sektoriui suteiktos paskolos sudarė 2,46 mlrd. litų bei 2,72 mlrd. litų. Augant palūkanų normai, investicijos ir kreditavimas, o taip pat ir pelningumas mažėja.

Analizuojant statybų sektoriaus įmonių grynojo pelningumo rodiklius, pastebima grynojo pelningumo augimo tendencija. Nors grynasis pelningumas kasmet ir didėja, tačiau šio rodiklio pokytis nagrinėjamu laikotarpiu yra minimalus, t.y. 2006 metais statybų sektoriaus įmonių grynasis pelningumas buvo 6,29 proc., o 2008 metų pabaigoje – 7,03 proc. Tačiau Statistikos departamento prie LR Vyriausybės atlikta statybų sektoriaus įmonių apklausa rodo, kad didžioji dalis įmonių prognozuoja finansinės būklės blogėjimą nuo 2008 metų lapkričio mėnesio. Analizuojant statybų

sektoriaus įmonių likvidumo rodiklių dinamiką 2004 – 2008 metų laikotarpiu, galima išskirti tai, jog kiekvienais metais statybų sektoriaus einamojo likvidumo rodiklis buvo labai geras ir 2008 metų pabaigoje siekė 1,53. Tačiau Statistikos departamento prie LR Vyriausybės atlikta statybų sektoriaus įmonių apklausa rodo, kad didžioji dalis įmonių nurodo keliskart išaugusią apmokėjimo už atliktus darbus trukmę nuo 2008 metų rugsėjo mėnesio. Debitorinio apyvartumo didėjimas turės neigiamos įtakos jų veiklai. Statybų sektoriaus pelningumo ir likvidumo kitimą bei jo įtaką reikia vertinti atsargiai, kadangi paskutiniųjų metų duomenys nepateikiami. Šiuo atveju vertėtų vertinti statybų sektoriaus lūkesčius dėl finansinės bei mokumo būklės, o 2008 metų ir artimiausių 2009 mėnesių prognozės rodo augančias neigiamas tendencijas.

Statistiniai skaičiavimai rodo, statybų sektorius jautriausiai reaguoja į finansavimo srautus arba, kitaip tariant, statybų sektoriui skirtos paskolų dalies pokyčius. Didėjant komercinių bankų suteikiamų paskolų portfeliui statybų sektoriui, didėja šio sektoriaus įmonių bankrotų skaičius. Visos kitos priežastys turi ir tiesioginę, ir atvirkštinę, tačiau mažesnę įtaką bankrotų skaičiui. Statybų sektoriaus įmonė ekonomikos lėtėjimo laikotarpiu gali dirbti nuostolingai bei kurti santykinai nedidelę BVP dalį, tačiau šiam sektoriui turi būti užtikrinamas nuolatinis finansavimo srautas, bet kontroliuojamas įmonių įsiskolinimo lygis.

Išorinių bankroto priežasčių įtaką statybų veiklos rizikos lygiui padeda nustatyti rizikingumo kriterijaus metodas, kuris parodė, kad lėtėjant ekonomikai, ir veikiančių, ir bankrutavusių įmonių rizikingumo koeficientai auga, tą patvirtina ir mažėjanti kreditavimo apimtis statybų sektoriui. Veikiančių įmonių, kurių 67 proc. sudarė akcinės bendrovės, augančius veiklos efektyvumo rezultatus įtakojo sparčiau nei pardavimų pajamos augantis veiklos pelnas. Veiklos efektyvumas atsivėrė skolos - nuosavybės santykio augimą, todėl įmonių veikla buvo pelninga ir nerizikinga arba mažai rizikinga. Augant įsipareigojimams, ne mažesniais tempais augo nuosavas kapitalas.

Pajamų mažėjimas bus neišvengiamas ir artimiausius metus, tai rodo mažėjantis BVP augimo tempas šalyje, o užsienio rinkose statybų sektoriaus tiesioginių investicijų dalis yra labai nedidelė. Esant minėtiems veiksniams, mažos ir vidutinės įmonės dar prieš atsirandant pirmiesiems ekonomikos lėtėjimo požymiams privalo pertvarkyti išteklių panaudojimą bei užtikrinti sąnaudų mažinimą, tačiau šių veiksmų atlikimo laiku sunkumus sukėlė sparčiai mažėjantis nedarbas bei darbo užmokesčio augimas, o tai mažino konkurencingumą. Mažų ir vidutinių įmonių turto panaudojimo efektyvumo kontrolę ir veikloje nenaudojamo turto realizavimą ateityje gali apsunkinti tai, kad turto balansinė vertė gali gerokai viršyti rinkos vertę dėl mažėjančios infliacijos, todėl rekomenduotina atlikti veikloje nenaudojamų gamybos veiksmų perkėlimo nuomos pagrindais į kitas įmones ar net valstybes galimybes. Sąnaudų mažinimo bei konkurencingumo didinimo tikslu

mažoms įmonėms verta apsvarstyti įmonių apsjungimo teikiamus privalumus. Be to, didelės įmonės turi galimybę finansuoti verslą pigesniais finansavimo šaltiniais.

Mažos įmonės turėtų stipriau reaguoti į skolos - nuosavybės koeficiento pokyčius, kadangi recesijos laikotarpiu išaugus palūkanoms, stipriai padidėjo palūkanų išlaidos, kai tuo tarpu pajamos mažėja. Recesijos laikotarpiu komerciniams bankams mažinant kreditavimo apimtį, būtina įvertinti finansavimo išteklių prieinamumą ir įvertinti įmonės generuojamus finansinius srautus bankams atsisakius suteikti finansavimą.

Didelės statybų sektoriaus įmonės, kurios vykdo išskirtinai stambius užsakovų projektus, susidūrė su rinkos prisotinimo situacija, todėl ekonomikos lėtėjimo procesas paveikė ir jas. Didelėms statybų sektoriaus įmonėms būtina atkreipti dėmesį į tai, kad ir šių įmonių rizikingumas analizuojamu laikotarpiu pasikeitė, iš nerizikingų įmonės tapo žemo rizikingumo įmonėmis. Šios kategorijos įmonės turėtų nuolat sekti rizikingumo kriterijaus pokyčius ir taikyti finansinio stabilizavimo priemones jau potencialios rizikos etape. Įmonei tapus potencialiai rizikinga, būtina įvertinti pagreitinto ekonominio augimo modelio pritaikymo galimybes, neatmetant ir išorinių finansavimo veiksnių – sanavimo bei retai praktikoje taikomo reorganizavimo.

Iškeltą mokslinę hipotezę, kad esminės statybų sektoriaus bankrotų priežastys yra išorinės, ilgainiui peraugančios į statybų sektoriaus įmonių finansinį nestabilumą, reikia patvirtinti. Ekonomikos nuosmukio metu išorinės priežastys turi lemiamą įtaką ne tik bankrutavusioms įmonėms, bet ir sėkmingai veiklą vykdančių įmonių rezultatams. Išorinės priežastys, kaip bankroto indikatoriai, turi būti įvertinti siekiant išsiaiškinti būsimus ekonomikos pokyčius ne tik šalyje, bet ir eksporto rinkose. Tik įvertinus išorinių priežasčių poveikį atsiranda galimybė imtis priemonių ir pasirengti galimiems sunkumams ateityje, kol šios priežastys nepaveikė įmonės finansinių rezultatų.

Atliktą tyrimą galima plėtoti tokiomis kryptimis :

- atlikti rizikingumo kriterijaus metodo pritaikymą naudojant didesnę tyrimo imtį įmonių skaičiaus ir tiriamojo laikotarpio požiūriu.
- atlikti veikiančių statybų sektoriaus įmonių pilną finansinės veiklos analizę ir įvertinti, kaip greitai gali keistis įmonės rizikingumo kriterijaus reikšmė bet kuriame ekonomikos etape.

LITERATŪRA

1. Aleknavičienė V. (1997). Investicijų rizikos valdymas. Kaunas: LŽŪU Leidybos centras.
2. Altman E.A. Financial Ratios. Discriminant Analysis and Prediction of Corporate Bankruptcy// Journal of Finance. September, 1968.
3. Backer G.S. Human Capital : a Theoretical and Empirical analysis. New York, 1964.
4. Bagdonas V. Verslo rizika. Vilnius: Saulės vėjas, 1996.
5. Bernstein L.A. Financial Statement Analysis. Theory and Interpretation. Fifth Edition. New York: Irwin, 1993.
6. Bivainis J., Tamošiūnas A. (2003). Įmonių restruktūrizavimo tikslų analizė. Ekonomika: mokslo darbai, 61, p. 7-17.
7. Bivainis J., Griškevičius A., Jakštas V. (1997). Investicinių projektų vertinimas. Vilnius: LII.
8. Boguslauskas V. Ekonometrija. Kaunas: Technologija, 1999, p. 52
9. Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I. (1998). Finansų analizė. Kaunas: Technologija.
10. Crum R.L., Goldberg I. (1998). Restructuring and Managing the Enterprise in Transition. Economic Development Institute of World Bank.
11. Čiapas L. (1999). Bankų kapitalo pakankamumo reguliavimo raida// Pinigų studijos. Nr. 3, p. 5-13.
12. Figlewicz R.E. anr Zeller T.I. Coverage and Capital Ratios from the Statement of Cash Flows// ABER, Vol. 22, N 1, Spring 1991.
13. Fitch P.T. (1997). Dictionary of banking terms, p.527.
14. Forster G. Financial Statement Analysis. New Jersey: Prentice Hall, 1978.
15. Gaidienė Z., Abazorius D. Akcijos, verslas, pelnas. Vilnius: UAB „Apskaita“, 1992.
16. Gibson Ch.H. How Chartered Financial Analysis View Financial Ratios// Financial Analysis Journal. May/june, 1987.
17. Gibson Ch.H. Financial Ratios in Annual Reports// The CPA Journal. September, 1982.
18. Gibson Ch.H. Financial Statement Analysis. Using Financial Accounting Information. Fifth Edition. South – Western Publishing Co., 1992.
19. Grigaravičius S. (2000). Įmonių finansinių problemų sprendimo kryptys. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 13, p. 55-65.
20. Grigaravičius S. (2002). Nemokių įmonių pertvarkymas ir alternatyvus pasirinkimas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, p. 89-95.

21. Įmonių finansinė analizė. Rodiklių apskaičiavimo metodika. Sudarė G. Černius, A. Paškevičius, M. Starkevičiūtė. Vilnius: NVPB, 1995.
22. Jasevičienė F., Giniotienė R., Stankevičienė V. (2000). Bankų rizikos: sisteminis požymis. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
23. Jaskelvičius K. (2002). Bankrotai – rinkos ekonomikos elementas. Vadovo pasaulis, 12, p. 40-43.
24. Jočienė A. (1999). Banko kapitalas ir rinkos rizika//Verslas, vadyba ir studijos.T.1., p. 266-274.
25. Jočienė A. (2000). Bankų priežiūra Lietuvoje ir tarptautiniai reikalavimai//Ekonomika ir vadyba. Kaunas: Technologija, p.152-156.
26. Jucevičius R. (1998). Strateginis organizacijų vystymas. Kaunas : Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
27. Juodis A. Statyba Europoje: rinka, valdymas, plėtra. Kaunas: Technologija, 2001.
28. Juodis A., Šcepkauskas V. Statyba Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Socialiniai mokslai. Ekonomika, nr.5. Kaunas : 1997, p. 26-31
29. Jusčius V. (2001). Įmonių restruktūrizavimo samprata ir vertinimo problemos. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 20, p.101-107.
30. Katkus V. (2000). Šiuolaikinės bankininkystės principai. Vilnius : Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, p.255.
31. Kvedaraitė V. Firmų finansinių rodiklių palyginamoji analizė. Vilnius: LII, 1995.
32. Lileikienė A., Šaparnis G., Tamošiūnas T. (2004). Magistro darbo rengimo metodika., Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
33. Liučvaitis S. (2003). Rizikos valdymas ir jos analizės svarba verslo plėtotei. *Verslas: teorija ir praktika*, 4, p. 25-34.
34. Lydeka Z., Drilingas B. (2001). Firmos ekonomikos pagrindai. Vilnius : Pačiolio leidykla.
35. LR Akcinių bendrovių įstatymas, 2003 m. gruodžio 11 d. Nr. IX – 1889.
36. LR Civilinis kodeksas, 2000 liepos 18 d. Nr. VIII-1864.
37. LR Įmonių bankroto įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX – 216.
38. LR Įmonių restruktūrizavimo įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX – 218.
39. LR investicijų įstatymas, 1999 m. liepos 7 d. Nr. VIII – 1312.
40. Mackevičius J. (2001). Auditas : teorija, praktika, perspektyvos. Vilnius : Lietuvos mokslas.
41. Mackevičius J. Įmonės veiklos tęstinumo arba bankroto tikimybės auditas// Apskaita ir kontrolė. 1997 m. lapkričio 25 d., Nr. 33 (175).
42. Mackevičius J., Poškaitė D. (1999). Įmonių bankroto prognozavimo metodikų tyrimas, remiantis finansinių ataskaitų duomenimis. *Ekonomika: mokslo darbai*, 49, p. 51-64.

43. Masilionis D. (1998). Banko finansinės ataskaitos. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, p.106.
44. Miller R.L. – Van Hoose D.D. (1997). Modernyj novac i bankarstvo. Zagreb: MATE.
45. Mishkin F.S. (1998). The economics of money, banking and financial markets. New York : Addison-Wesley.
46. Mishkin F.S. (2001). The economics of money, banking and financial markets. New York : Addison-Wesley, p. 737.
47. Norvaišienė R. (2004). Įmonės investicijų valdymas. Kaunas: Technologija.
48. Petrauskas A. (2000). Bankroto ekonominės ir socialinės pasekmės. Plusai ir minusai. ESU, 11 (208), p. 6.
49. Pikelis G. (1998). Bankroto prognozė, naudojant finansinės analizės santykinius rodiklius// Lietuvos ūkio plėtros problemos ir perėjimo procesas. Vilnius: Respublikinės mokslinės konferencijos medžiaga.
50. Purlys Č. (2001). Įmonių bankroto prevencijos sistemos kūrimas Lietuvoje. Ekonomika: mokslo darbai, 53, p. 75-91.
51. Samuels J. M., Brayshaw E., Craner J.M. (1995). Financial statement Analysis in Europe. London: Chapman and Hall.
52. Shusseebauer G. (1999). Privatization and Restructuring in Economies in Transition: Theory and Evidence Revisited. Europe – Asia Studies, Vol. 51, Issue 1.
53. Šidlauskas A. (2004). Įmonės bankrotas. AM aktualijos, 2, p. 4.
54. Taupymo ir investicijų poveikis Lietuvos ekonominiam augimui. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai: 2002 m., 22, p. 69-80.
55. Tvaronavičienė M. (2001). Įmonių bankroto proceso ekonominio efektyvumo didinimo kryptys. Ekonomika: mokslo darbai, 54, p. 135-143.
56. Valakevičius E. (2002). Investicijų mokslas. Kaunas: Kauno technologinio universiteto leidykla.
57. Vaškelaitis, V. (2003). Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas : teorija ir praktika, p. 257
58. Vose D. (1996). Quantitative Risk Analysis: a Guide to Monte Carlo Simulation Modelling. Chichester: John Wiley & Sons.
59. [www.bankrotodep.lt/ Bankrotas.php?Tipas=1](http://www.bankrotodep.lt/Bankrotas.php?Tipas=1), įmonių bankroto valdymo departamentas, vykdomos procedūros, teritoriniai sąrašai, 2009 m.
60. www.bankrotodep.lt/Restruktūrizavimas.php,įmonių bankroto valdymo departamentas, restruktūrizuojamos įmonės, teritoriniai sąrašai, 2009 m.
61. http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/sme2chance/ewt/self_assessment.cfm?lg=lt, žiūrėta 2009 04 27.

62. http://www.fps.lt/lt/naudinga_zinoti/taupymas/kad_pinigas_piniga_trauktu, žiūrėta 2009 03 23.
63. Айвазян З., Кириченко В. (1999). *Антикризисное управление*. ПТПУ.
64. Бланк И. А. (1999). Основы финансового менеджмента (I). К.: Ника-центр, с. 81.
65. Деремет А.Д., Сайфулин Р.С. (1996). Методика финансового анализа. Москва: УАНФ-V.
66. Иванов Т.Мю (1995). Антикризисное управление: от банкротства к финансовому оздоровлению. Москва: Юнити.
67. Ковалев А. П. (1994). *Финансовый анализ и диагностика банкротства*. Москва: Экономическая академия.
68. Колесников В.И., Кроливецкая Л.П. (1997). Банковское дело. Москва: финансы и статистика, р. 253
69. Кох Т.У. (1993). Управление банком. Уфа: Спектр, III, р. 41.
70. Ковалев А. П. (1994). *Финансовый анализ и диагностика банкротства*. Москва: Экономическая академия.
71. Савицкая Г. В. (2003). *Экономический анализ*. Учебник. 8-е издание, переработанное. Москва: Новое знание.
72. Соколов Я. В., Пятов М. Л. (2000). *Бухгалтерский учёт для руководителя*. Москва: Проспект, с. 260-261.
73. Хелферт Э. (1996). Техника финансового анализа. Пер. с англ. под ред. Л.П.Белых. Москва: Юнити.

PRIEDAI

Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymai:

- 1) 1992–09–15 d. Nr. I-2880 (toliau – 1992 ĮBĮ), aktuali red. nuo 1996–11–19 iki 1997–09–30;
- 2) 1997–06–17 d. Nr. VIII-270 (toliau – 1997 ĮBĮ), aktuali red. nuo 2000–03–30 iki 2001–06–30;
- 3) 2001–03–20 d. Nr. IX – 216 (toliau – 2001 ĮBĮ), aktuali red. nuo 2008–07–01 iki šios dienos.

Bankrotą reglamentuojančių įstatymų palyginamoji analizė

Nagrinėjamas aspektas	1992 metų ĮBĮ	1997 metų ĮBĮ	2001 metų ĮBĮ	Bendriniai visų 1992, 1997, 2001 metų ĮBĮ požymiai
1. Įstatymo paskirtis/taikymo sritis	1 str. 2 d. Įstatymas taikomas visiems ūkiniais subjektams, kurių veiklą nustato Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas ir kiti įmonių veiklą reglamentuojantys įstatymai. Bankų ir kitų kredito įstaigų, draudimo organizacijų, žemės ūkio įmonių bankroto bylų kėlimo ypatumus gali nustatyti kiti šių įmonių veiklą reguliuojantys norminiai aktai. 1 str. 3 d. Įstatymas netaikomas specifinės paskirties valstybinėms įmonėms, biudžetinėms, visuomeninėms organizacijoms ir ne pelno organizacijoms (įmonėms).	1 str. 2 d. Įstatymas taikomas visoms įmonėms, viešosioms įstaigoms, bankams ir kredito unijoms (toliau – įmonės), kurios įregistruotos Lietuvoje Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka. Bankų, kredito unijų, draudimo įmonių, žemės ūkio įmonių, vertybinių popierių apyvartos tarpininkų, investicinių bendrovių ir kitų įmonių bei įstaigų bankroto procedūrų vykdymo ypatumus gali nustatyti kiti šių įmonių ir įstaigų veiklą reglamentuojantys įstatymai.	1 str. 2 d. Įstatymas taikomas visiems juridiniams asmenims išskyrus biudžetines įstaigas, politines partijas, profesines sąjungas, religines bendruomenes ir bendrijas.	Reglamentuoja įmonių bankroto procedūras.
2. Bankroto procedūros apibūdinimas	Įmonės bankroto procedūra – tai įmonės administratoriaus paskyrimas, taikos sutarties tarp kreditorių ir skolininko sudarymas, įmonės reorganizavimas ar sanavimas siekiant išvengti jos bankroto, taip pat bankrutavusių įmonių likvidavimas. Įmonės bankroto procedūra gali būti taikoma teismine ir neteismine tvarka.	Bankroto procedūros - teisminis arba neteisminis įmonių bankroto procesas.	Bankroto procesas – teismo arba ne teismo tvarka vykdomų įmonės bankroto procedūrų visuma.	Apibūdina įmonės bankroto procedūros sąvoką.
3. Įmonės	Įstatymas nepateikia sąvokos	2 str. 8 d. numato, jog įmonės	2 str. 8 d. įmonės nemokumas –	Įmonės nemokumas –

Rasa KULYČIENĖ. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių tyrimas

nemokumo apibrėžimas	apibrėžimo, tačiau nurodoma, kad įmonės nemokumas yra priežastis pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo (3 str.).	nemokumas - įmonės būseną, kai jos finansiniai įsipareigojimai lygūs jos turtui arba jį viršija.	įmonės nemokumo sąvoka apibrėžiama kaip įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės.	pagrindinė prielaida bankroto bylos iškėlimui. Nemokumo sąvoka siejama su pradelstais įmonės įsipareigojimais, jei jie viršija pusę įmonės turto, nepriklausomai nuo termino.
4. Kreditorių sąrašo apibrėžimas	Kreditorių sąrašo nepateikia.	3 str. pateikia kreditorių sąrašą.	3 str. pateikia kreditorių sąrašą.	Nėra
5. Turintys teisę pateikti pareiškimą subjektai	3 str.: kreditoriai arba jiems atstovaujantys oficialiai įregistruotos visuomeninių žemės ūkio produkcijos gamintojų organizacijos; įmonės savininkas (savininkai) arba valdymo organas, kurio kompetencijai priklauso sprendimo dėl reorganizavimo ar likvidavimo priėmimas.	Kreditorius (kreditoriai); savininkas (savininkai); įmonės administracijos vadovas; valstybės ar savivaldybės įmonės steigėjas; įmonės likvidatorius; akcininkai, pajininkai; Valstybinė darbo inspekcija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos; Žemės ir miškų ūkio ministerija, apskrities viršininkas, žemės ūkio produkcijos gamintojų visuomeninės organizacijos (žemės ūkio produkciją superkančioms ir ją perdirbančioms įmonėms).	Kreditorius (kreditoriai); savininkas (savininkai); įmonės administracijos vadovas; įmonės likvidatorius.	Kreditoriai, savininkai, įmonės administracijos vadovas, likvidatorius.
6. Pareiškimo pateikimo terminas	3 str. 1 d. 2 p.: pareiškimai gali būti pateikti pasibaigus trims mėnesiams, o dėl žemės ūkio įmonių - šešiams mėnesiams po termino, nustatyto įstatymuose, kituose norminiuose aktuose, taip pat kreditorių ir įmonės sutartyse, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus reikalavimo įvykdyti finansinius įsipareigojimus, jei sutartyse terminas nenustatytas.	6 str. 1 d.: ne anksčiau kaip praėjus vienam mėnesiui po termino, nustatyto įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat kreditorių ir įmonės sutartyse, kada turėjo būti įvykdytas įmonės įsipareigojimas, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus (kreditorių) reikalavimo įvykdyti finansinius įsipareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas.	6 str. 1 d.: Pranešime įmonei kreditorius nurodo neįvykdytus įsipareigojimus ir įspėja, kad jeigu jie nebus įvykdyti per pranešime nurodytą laikotarpį, kreditorius kreipsis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei. Įsipareigojimams įvykdyti kreditorius nustato ne trumpesnę kaip 30 dienų laikotarpį.	Nėra
7. Sąlygos, kurioms esant gali būti	Pareiškimai gali būti pateikti, kai turinčios juridinio asmens teises	4 str.: 1) įmonė yra nemoki; 2) įmonė negali mokėti darbo	4 str.: 1) įmonė laiku nemoka darbo užmokesčio ir su darbo santykiais	Nėra

Rasa KULYČIENĖ. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių tyrimas

<p>pateiktas pareiškimas teismui (kreditorių susirinkimui) dėl bankroto bylos iškėlimo.</p>	<p>įmonės nuosavybe esantis turtas nepadengia jos įsiskolinimų (balanse apskaityto turto vertė yra mažesnė už skolintą kapitalą); įmonės netinkamo disponavimo savo turtu (turto dovanojimo, pardavimo mažesnėmis kainomis ar kitokio eikvojimo) arba kitų veiksmų, dėl kurių kreditoriai turi pagrindo manyti, kad iš skolininko turto nebus patenkinti jų reikalavimai.</p>	<p>užmokesčio bei tenkinti darbuotojų kitų kylančių iš darbo santykių finansinių reikalavimų; 3) įmonė negali užmokėti už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas), grąžinti kreditų ir vykdyti kitų sandoriais prisiimtų finansinių įsipareigojimų; 4) įmonė negali vykdyti Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytų privalomųjų mokėjimų ir (arba) mokėti priteistų sumų; 5) įmonė paslėpė, iššvaistė, dovanuoja ar sunaikino savo turtą arba įvykdė kitus veiksmus, dėl kurių yra pagrindo manyti, kad iš likusio turto nebus įvykdyti įmonės finansiniai įsipareigojimai; 6) įmonė pranešė raštu kreditoriams arba teismui (teismo antstoliui), kad negali arba neketina vykdyti finansinių įsipareigojimų, išskyrus atvejį, numatytą šio įstatymo 16 str. 1 d.; 7) įmonė taptų nemoki įvykdžius teismo sprendimus arba (ir) sumokėjus ne ginčo tvarka išieškomas sumas; 8) teismo antstolis negali įvykdyti teismų ir kitų institucijų sprendimų.</p>	<p>susijusių išmokų; 2) įmonė laiku nemoka už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas), negrąžina kreditų ir nevykdo kitų sandoriais prisiimtų turtinių įsipareigojimų; 3) įmonė laiku nemoka įstatymų nustatytų mokesčių, kitų privalomųjų įmokų ir (arba) priteistų sumų; 4) įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali arba neketina vykdyti įsipareigojimų; 5) įmonė neturi turto ar pajamų, iš kurių galėjo būti išieškomos skolos, ir dėl šios priežasties antstolis grąžino kreditoriui vykdomuosius dokumentus.</p>	
<p>8. Bankroto bylos nagrinėjimo teisme ypatumai.</p>	<p>6 str. numatyta, kad teismas turi teisę atsisakyti kelti bankroto bylą, jeigu kreditorių reikalavimai yra garantuoti įkaitu ir gali būti sprendžiami bendra turtinių ginčų nagrinėjimo tvarka. Bankroto byla iškeliamą, jeigu</p>	<p>Analogiška nuostata yra ir 14 str. 3 d. 2 p.: <...> kreditorių reikalavimų vykdymas yra užtikrintas įkeitimu ir gali būti sprendžiamas bendra turtinių ginčų nagrinėjimo tvarka, išskyrus šio įstatymo 4 straipsnio 7</p>	<p>Ankstesnių metų ĮBĮ paminėta nuostata netaikoma. 6-8 straipsniai. Išskiriamos iš esmės trys grupės subjektų, galinčių inicijuoti bankrotą, nurodoma kokius duomenis ir dokumentus turi pateikti subjektas</p>	<p>Numato bankroto bylos neiškėlimo sąlygą, kai iki iškėlimo patenkinami kreditoriaus reikalavimus arba reikalavimai garantuoti turtu.</p>

Rasa KULYČIENĖ. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių tyrimas

	<p>teismas nustatė, kad įmonė nemoki, per didelis įsiskolinimas ir kt.</p>	<p>punkte nustatytus atvejus. 6-12 straipsniuose detalizuojama, kokius veiksmus turi atlikti subjektai, pateikdami pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo. 14 str. 3 d.: 1) įmonės turto pakanka finansiniams įsipareigojimams įvykdyti; 2) įmonė iki teismo nutarties priėmimo patenkina kreditorių finansinius reikalavimus. Bankroto byla iškeliama, jeigu teismas nustatė, kad įmonė yra nemoki.</p>	<p>prie pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo. 10 str. 3 d.: 1) įmonė iki teismo nutarties iškelti bankroto bylą priėmimo patenkina kreditoriaus (kreditorių), kuris (kurie) kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, reikalavimus; 2) įmonei iškelta restruktūrizavimo byla; 3) pareiškimo iškelti bankroto bylą nagrinėjimo metu teismas daro pakankamai pagrįstą prielaidą, kad įmonė neturi turto ar jo nepakanka teismo ir administravimo išlaidoms apmokėti, išskyrus šio straipsnio 10 ir 12 dalyse numatytus atvejus. Bankroto byla iškeliama, jeigu teismas nustatė, kad įmonė yra nemoki arba įmonė daugiau kaip tris mėnesius darbuotojui (darbuotojams) atlyginimą; įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir (arba) neketina vykdyti savo įsipareigojimų.</p>	<p>Skirtingai apibrėžiama nemokumo sąvoka. Numatyta įmonės vadovo ir savininkų atsakomybė inicijuoti bankrotą bylą laiku bei numatytos nuobaudos nesilaikant šių reikalavimų.</p>
<p>9. Bankroto administratoriaus statusas, teisės ir pareigos</p>	<p>7 str. Administratorius - tai įmonės bankroto bylos nagrinėjimo laikotarpiui skiriamas įmonės valdytojas. 8 str. Visus administratoriaus sprendimus, didinančius įmonės įsiskolinimą, taip pat susijusius su įmonės turto pardavimu ar kitokiu perdavimu, turi patvirtinti kreditorių susirinkimas arba, susirinkimui pavedus, šio susirinkimo pirmininkas, išskyrus atvejus, kai šie</p>	<p>15 str. Administratorius - tai teismo paskirtas fizinis ar juridinis asmuo, turintis teisę teikti bankroto administravimo paslaugas, įmonės valdytojas, teismo sprendimų ir nutarčių ir (ar) kreditorių susirinkimo nutarimų vykdytojas nuo nutarties iškelti bankroto bylą iki sprendimo šioje byloje, ją išnagrinėjus, įsiteisėjimo arba iki nutarties nutraukti bankroto bylą įsiteisėjimo.</p>	<p>11 str. 1 d. Įmonės administratorius – tai teismo paskirtas fizinis ar juridinis asmuo, turintis teisę teikti bankroto administravimo paslaugas. Privalomas bankroto administratoriaus civilinės atsakomybės draudimas.</p>	<p>Administratorius skiriamas įmonės valdymui bankroto proceso metu.</p>

Rasa KULYČIENĖ. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių tyrimas

	sprendimai būtini įmonės veiklai garantuoti. Šie sprendimai be minėto patvirtinimo negalioja.	15 str. 7 d. Fizinis asmuo vienu metu gali būti paskirtas tik vienos įmonės administratoriumi.		
10. Įmonės sanavimas	Numatytas įmonės reorganizavimas.	Nenumatytas	Nenumatytas	Paskutiniai du įstatymai nenumato įmonės reorganizavimo.
11. Taikos sutarties sudarymo sąlygos	14 str. numato, kad kreditorius ar jų grupė su įmone gali sudaryti taikos sutartį. 16 str. nustato, jog taikos sutartis laikoma sudaryta, jei jai pritaria visi kreditoriai.	Taikos sutartį turi pasirašyti visi kreditoriai.	Taikos sutartį turi pasirašyti visi kreditoriai, tačiau tik kreditoriai, kurių reikalavimai yra nepatenkinti.	Galima atsiimti pareiškimą, jei skolininkas įvykdė kreditorinius reikalavimus, o teismas dar nėra iškėlęs bankroto bylos.
12. Bankrutavusios įmonės likvidavimas	Pats įstatymas likvidavimo procedūros nedetalizuoja. 30 str. nustato, jog bankrutavusi įmonė likviduojama pagal atitinkamos įmonės rūšies veiklą reglamentuojančius įstatymus. Taip pat ji vykdoma vadovaujantis 1993-04-20 Vyriausybės nutarimu Nr. 276 patvirtinta „Bankrutavusios įmonės likvidavimo tvarka“.	Numatyta likvidacinė komisija, kuri užbaigia procedūras. Teismas priima sprendimą paskelbti įmonę likviduojama dėl bankroto.	Teismas priima nutartį pripažinti įmonę bankrutavusia ir likviduojama dėl bankroto. Nėra tokios kaip likvidacinės komisijos. Įmonės likvidatoriaus funkcijas atlieka administratorius.	Nėra.
13. Kreditorių teisės ir pareigos	Turi teisę pareikšti savo reikalavimus per teismo nustatytą laikotarpį, tačiau ne trumpesnį kaip 15 dienų ir neilgesnį kaip 2 mėnesiai nuo bylos iškėlimo dienos.	Turi teisę pareikšti savo reikalavimus per teismo nustatytą laikotarpį, tačiau ne trumpesnį kaip 15 dienų ir ne ilgesnį kaip du mėnesiai nuo bankroto bylos iškėlimo dienos.	Kreditoriai privalo kreditorinių reikalavimų dokumentų nuorašus pateikti tiek teismui, tiek įmonei skolininkei. Juose nurodoma, kad neįvykdžius kreditorinių reikalavimų, kreditorius kreipsis į teismą.	Turi būti pagrįsti kreditoriniai reikalavimai dokumentais, skiriasi terminai.
14. Kreditorių reikalavimų tenkinimo eilė ir tvarka	29 str. pirmąja eile yra tenkinami darbuotojų reikalavimai, susiję su darbo santykiais, reikalavimai atlyginti žalą dėl suluošinio ar kitokio kūno sužalojimo, taip pat gyvybės atėmimo, reikalavimai	41 str. 1) pirmąja eile yra tenkinami darbuotojų reikalavimai, kylantys iš darbo santykių, reikalavimai atlyginti žalą dėl suluošinio ar kitokio kūno sužalojimo, susirgimo profesine	34 str. įkeitimu ir (arba) hipoteka užtikrinti kreditoriaus reikalavimai tenkinami pirmiausia iš lėšų, gautų pardavus įkeistą įmonės turtą, arba perduodant įkeistą turtą. Jei įkeistas turtas parduodamas už didesnę kainą	Kreditorių reikalavimo tvarkoje pirmumo teisė apibrėžta vienodai 1991 ir 1997 ĮBĮ.

Rasa KULYČIENĖ. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių tyrimas

	<p>apmokėti už perdirbti supirktą ir neapmokėtą žemės ūkio produkciją. Antrąja eile yra tenkinami reikalavimai dėl privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų ir netesybų. Trečiąja eile yra tenkinami įkaitu garantuoti kreditorių reikalavimai, teismo ir administravimo išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, reikalavimai apmokėti prekes, kurie pateikti nuo įmonės bankroto bylos iškėlimo ar viešo įmonės paskelbimo bankrutuojančia dienos iki teismo ar kreditorių susirinkimo sprendimo likviduoti įmonę priėmimo dienos, taip pat kiti reikalavimai, kylantys dėl sprendimų, kuriuos priėmė administratorius bylos nagrinėjimo metu; reikalavimai dėl mokesčių ir kitų mokėjimų į valstybės ir savivaldybių biudžetą. Ketvirtąja eile yra tenkinami visi kiti kreditorių reikalavimai</p>	<p>liga arba žuvus nuo nelaimingo atsitikimo darbe, fizinių asmenų reikalavimai apmokėti už perdirbti supirktą žemės ūkio produkciją, taip pat Fondo bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių darbuotojų reikalavimams, susijusiems su darbo santykiais, tenkinti reikalavimai bei Fondo fizinių asmenų reikalavimams apmokėti už bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių supirktą perdirbti žemės ūkio produkciją reikalavimai. Šia eile tenkinami atgręžtiniai valstybės reikalavimai, kai prievolė atlyginti žalą darbuotojui pereina valstybei Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo numatytais atvejais; 2) antrąja eile yra tenkinami reikalavimai dėl mokesčių ir kitų mokėjimų į biudžetą bei privalomojo valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo įmokų; dėl užsienio paskolų, kurioms suteikta valstybės ar Vyriausybės garantija; 3) trečiąja eile yra tenkinami visi kiti kreditorių reikalavimai.</p>	<p>negu įkeitimu ir (arba) hipoteka užtikrintų reikalavimų suma, šių lėšų likutis skiriamas kitų kreditorių reikalavimams tenkinti šio įstatymo 35 straipsnyje nustatyta tvarka. 35 str. 1) Pirmajame etape pagal šio straipsnio nustatytą eiliškumą tenkinami kreditorių reikalavimai be priskaičiuotų palūkanų ir netesybų, o antrajame etape ta pačia eile tenkinama likusi kreditorių reikalavimų dalis (palūkanos ir netesybos); 2) pirmąja eile yra tenkinami darbuotojų reikalavimai, susiję su darbo santykiais; reikalavimai atlyginti žalą dėl suluošinimo ar kitokio kūno sužalojimo, susirgimo profesine liga arba dėl mirties nuo nelaimingo atsitikimo darbe; fizinių ir juridinių asmenų reikalavimai apmokėti už perdirbti supirktą žemės ūkio produkciją; 3) antrąja eile tenkinami reikalavimai dėl mokesčių bei kitų įmokų į biudžetą ir dėl valstybinio socialinio draudimo bei privalomojo sveikatos draudimo įmokų; dėl valstybės vardu gautų paskolų ir paskolų, gautų su valstybės garantija; 4) trečiąja eile tenkinami visi likusieji kreditorių reikalavimai.</p>	
--	--	--	--	--

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymais.

Įmonių krizių ir bankrotų priežastys

Nepakankama planavimo ir rinkos informacija	Per plati veiklos sritis
	Uždaviniai nedeleguojami
	Valdyme nesuderintas pasitikėjimas ir kontrolė
	Nepakankamas pasiruošimas sresti kylančias problemas
	Mažai su realybe susietas planavimas
Netinkama įmonės koncepcija	Nuosavo kapitalo trūkumas ir per didelė kreditavimo apimtys
	Netinkamai formuota gamybos ir patarnavimų programa
Netinkamas įmonės išdėstymas	Per dideli lūkesčiai dėl rinkos paklausos
	Į techniką orientuotas įmonės valdymas
	Netinkamai parinkta įmonės vieta
	Netinkamai patinkta technika ir technologija
Netinkama įmonės gamybinė struktūra	Netinkamai parinkti žaliavų šaltiniai
	Gamybos plėtimo klaidos
	Nepakankamai subalansuoti įmonės gamybiniai pajėgumai
	Netinkamas gaminių asortimentas
	Nepakankamas dėmesys racionalizavimui
Probleminis įmonės dydis	Morališkai ir materialiai nusidėvėję įrengimai
	Per didelis nuomos mokesčiai
	Per dideli tik įkurtos įmonės pridėtiniai kaštai
Marketingo ir rinkodaros trūkumai	Nepakankama orientacija į kitų įmonių paslaugas
	Nepamatuota plėtra
	Per aukšta arba per žema produkto kokybė
	Per plati arba per siaura gamybinė programa
	Per aukštos arba per žemos kainos
Gamybos sunkumai	Nepakankamas kainodaros lankstumas
	Neteisngai paskirstyti produkto sklaidos kanalai
	Neišbandyta nauja technologija arba naudojama pasenusi
	Aukštas nuostolių arba atliekų lygis
Aprūpinimo ir logistikos problemos	Nepakankamas decentralizuotos gamybos koordinavimas
	Nesavalaikės investicijos
	Nelankstūs ryšiai su tiekėjais
Personalo problemos	Rizika, susijusi su politiniais sprendimais ir valiutiniais atsiskaitymais atliekant importo- eksporto operacijas
	Investicijos į pastatų nuosavybę vietoje nuomos
	Nepakankamas personalo planavimas
Tyrimų ir diegimo problemos	Nepakankama motyvacija
	Mikroklimato problema bei socialinės garantijos
	Nevykdomi tyrimų ir vystymo darbai
Kapitalo trūkumas	Netinkama tyrimų ir vystymo koncepcija
	Nepakankama ar pernelyg didelė kontrolė
Planavimo ir kontrolės sunkumai	Dideli mokesčiai
	Menkos kreditavimo galimybės
	Klaidinga kaštų apskaitos sistema
Investicijų sunkumai	Nepakankamas finansinio planavimo dydis
	Nepakankamas projekcinio planavimo dydis
Investicijų sunkumai	Nepakankamos investicijos
	Neatsiperkančios investicijos

Šaltinis: Sakalas, A., Savanevičienė, A. (2003). Įmonių krizių vadyba. Kaunas: Technologija, p. 18-19.

I. E. Altman bankroto prognozavimo „Z“ modelis (1968 metai)

$$Z = 1,2*A + 1,4*B + 3,3*C + 0,6*D + 0,999*E$$

kur:

A – apyvartinis kapitalas / visas turtas,

B – nepaskirstytasis pelnas / visas turtas,

C – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius / visas turtas,

D – balansinė kapitalo vertė / apskaitinė visų įsiskolinimų vertė,

E – pardavimai / visas turtas.

Ribinės Z reikšmės:

jei $Z < 1,8$ – įmonė laikoma žlungančia;

jei $1,81 < Z < 2,675$ - „pilkoji“ zona;

jei $Z > 2,675$ – įmonė laikoma sėkmingai veikiančia.

Modelis taikomas bendrovėms, kurių akcijos kotiruojamos akcijų biržose.

Šaltiniai :

Altman, I. E. (1968). *Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy*. Journal of Finance.

Chuvakhin, N., Wayne Gertmenian, L. (2002). *Predicting Bankruptcy in the WorldCom Age. How to determine when it is safe to grant credit*.

Sneidere, R. (2005). Analysis of Bankruptcy Prediction Models. *Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7*, p. 224-225.

Valackienė, A. (2005). *Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas*. Kaunas: Technologija, p. 187-188.

I. E. Altman bankroto prognozavimo „Z“ modelis (1978 metai)

$$Z = 0,717*A + 0,847*B + 3,107*C + 0,420*D + 0,998*E$$

kur:

A – apyvartinis kapitalas / visas turtas,

B – nepaskirstytasis pelnas / visas turtas,

C – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius / visas turtas,

D – paprastųjų akcijų rinkos vertė / apskaitinė visų įsiskolinimų vertė,

E – pardavimai / visas turtas.

Ribinės Z reikšmės:

jei $Z < 1,21$ – įmonė laikoma žlungančia;

jei $1,21 < Z < 2,9$ – „pilkoji“ zona;

jei $Z > 2,9$ – įmonė laikoma sėkmingai veikiančia.

Modelis taikomas uždarosioms akcinėms bendrovėms.

Šaltiniai :

Chuvakhin, N., Wayne Gertmenian, L. (2002). *Predicting Bankruptcy in the WorldCom Age. How to determine when it is safe to grant credit.*

Sneidere, R. (2005). Analysis of Bankruptcy Prediction Models. *Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7*, p. 224-225.

R.S. Saifulino ir D.J. Kadikovo modelis

$$R = 40K_1 + 0,1 K_2 + 0,08 K_3 + 0,45 K_4 + K_5,$$

kur :

K_1 – apsirūpinimas savo lėšomis,

K_2 – likvidumo koeficientas,

K_3 - aktyvų apyvartumo koeficientas,

K_4 – įmonių pelningumo koeficientas,

K_5 – kapitalo rentabilumas.

Modelis plačiai naudojamas Rusijoje.

Šaltinis :

Деремет А.Д., Сайфулин Р.С. (1996). Методика финансового анализа. Москва: ВУАНФ-V.

I. A. Blank modelis (1999 metai)

Nelikvidūs aktyvai + atsargos < nuosavas kapitalas – *bankroto tikimybė labai maža.*

Nelikvidūs aktyvai + atsargos < nuosavas kapitalas + ilgalaikės banko paskolos – *bankroto tikimybė galima.*

Nelikvidūs aktyvai + atsargos < nuosavas kapitalas + ilgalaikės banko paskolos + trumpalaikės paskolos – *bankroto tikimybė didelė.*

Nelikvidūs aktyvai + atsargos > nuosavas kapitalas + ilgalaikės banko paskolos + trumpalaikės paskolos – *bankroto tikimybė labai didelė.*

Modelis parodo finansinės politikos filosofiją.

Šaltinis :

Бланк И. А. (1999). Основы финансового менеджмента (I). К.: Ника-центр, с. 81.

R. Lis modelis (1973 metai)

$$Z = 0,063 * X_1 + 0,092 * X_2 + 0,057 * X_3 + 0,001 * X_4,$$

kur:

X₁ – apyvartinis kapitalas / turtas,

X₂ – bendrasis pelnas / turtas,

X₃ – nepaskirstytas pelnas / turtas,

X₄ – nuosavas kapitalas / skolintas kapitalas,

Ribinės Z reikšmės: jei $Z < 0,037$ – bankroto tikimybė labai didelė.

Šaltiniai :

Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p. 11-12.

Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 438.

R. Tafler modelis (1977 metai)

$$Z = 0,53 * X_1 + 0,13 * X_2 + 0,18 * X_3 + 0,16 * X_4$$

kur:

X₁ – bendrasis pelnas / trumpalaikiai įsipareigojimai

X₂ – grynas apyvartinis kapitalas / visi įsipareigojimai

X₃ – trumpalaikiai įsipareigojimai / visas turtas

X₄ – pelnas / visas turtas

Ribinės Z reikšmės:

jei Z reikšmė $> 0,3$ įmonės ilgalaikės perspektyvos neblogos,

jei $Z < 0,2$ yra bankroto grėsmė.

Šaltinis :

Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p.12.

CA-Skore modelis (1987 metai)

CA-Score = 4,5913 (*akcininkų investicijos (1) / visas turtas (1)) + 4,5080 (pajamos prieš mokesčius ir ypatinguosius straipsnius + finansinės veiklos išlaidos (1) / visas turtas (1)) + 0,3936 pardavimai (2) / visas turtas (2)) - 2,7616,

kur:

(1) skaičiai iš ankstesnio laikotarpio,

(2) skaičiai iš dviejų ankstesnių laikotarpių.

Ribinė Z reikšmė: jei A-Score < -0,3 *įmonė laikoma žlungančia.*

Šaltiniai :

Bankruptcy Prediction Models. Insolvency Prediction – Background.

Grigaliūnienė, Ž., Cibulskienė, D. (2004). Bankroto diagnostikos pritaikomumas Lietuvos ūkio sąlygomis. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija, p. 45.

Springate modelis (1978 metai)

$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D$

kur:

A – apyvartinis kapitalas / visas turtas,

B – grynasis pelnas prieš palūkanas ir mokesčius / visas turtas,

C – grynasis penas prieš mokesčius / einamasis įsiskolinimas,

D – pardavimų pajamos / visas turtas,

Ribinė Z reikšmė: jei $Z < 0,862$, *įmonė laikoma žlungančia.*

Šaltiniai :

Grigaliūnienė, Ž., Cibulskienė, D. (2004). Bankroto diagnostikos pritaikomumas Lietuvos ūkio sąlygomis. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija, p. 46.

Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 437.

Fulmer modelis (1984 metai)

$$H = 5,528*V1 + 0,212*V2 + 0,073*V3 + 1,270*V4 - 0,120*V5 + 2,335*V6 + 0,575*V7 + 1,083*V8 + 0,894*V9 - 6,075 \text{ kur:}$$

V1 – pardavimo pajamos / turtas,

V2 – nepaskirstytas pelnas / turtas,

V3 – pelnas prieš mokesčius / nuosavas kapitalas,

V4 – pinigų srautas / įsipareigojimai,

V5 – įsipareigojimai / turtas,

V6 – trumpalaikiai įsipareigojimai / turtas,

V7 – ilgalaikis turtas / turtas,

V8 – apyvartinis kapitalas / įsipareigojimai,

V9 – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius / palūkanos.

Ribinė H reikšmė: jei $H > 0$, *bankroto tikimybė didelė.*

Ribinė H reikšmė: jei $H < 0$, *įmonė laikoma žlungančia.*

Šaltinis :

Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 438.

W. Beaver modelis (1954 metai)

Trumpalaikis turtas / trumpalaikiai įsipareigojimai.

Apyvartinis kapitalas / visas turtas.

Pinigų srautai / visi įsipareigojimai.

Grynasis pelnas / visas turtas.

Visi įsipareigojimai / visas turtas.

Modelyje nepateikiamos lyginamosios ribinės reikšmės.

Šaltinis :

Mackevičius, J., Poškaitė, D. (1999). Įmonių bankroto prognozavimo analizės metodikų tyrimas, remiantis finansinių ataskaitų duomenimis. *Ekonomika*, 49, p. 56.

Zmijewski modelis

$$Z = -4,336 - 4,513 X_1 + 5,679 X_2 - 0,004 X_3;$$

kur:

X_1 – turto grąža, kuri apskaičiuojama kaip pajamų ir turto santykis;

X_2 – finansinis svertas, kuris apskaičiuojamas kaip įsipareigojimų ir turto santykis;

X_3 – likvidumo koeficientas, tai yra trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis.

Ribinės Z reikšmės:

jei Z reikšmė $\geq 0,5$ - *įmonei gresia bankrotas,*

jei $Z < 0,5$ - *tikėtina, kad įmonė nebankrutuos.*

Šaltinis :

Sneidere, R. (2005). Analysis of Bankruptcy Prediction Models. *Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7*, p. 227-228.

J. Argenti „A“ modelio schema

Trūkumai, klaidos, požymiai	Maksimalus įmonės balų skaičius pagal J. Argenti
Trūkumai	
Direktorius - autokratas.	8
Direktorių valdybos pirmininkas ir įmonės direktorius - tas pats asmuo.	4
Direktorių valdybos pasyvumas.	2
Vidiniai direktorių valdybos nesutarimai.	2
Finansų direktoriaus nekompetentingumas.	2
Nekvalifikuotas vadovavimas.	1
Nepakankama biudžeto kontrolė.	3
Nėra pinigų srautų judėjimo atskaitomybės ir prognozių.	3
Nėra išlaidų (mažinimo) apskaitos sistemos.	3
Lėtai reaguojama į rinkos sąlygų pokyčius (nauji produktai, technologijos, rinkos, darbo organizavimo metodai ir t.t.)	15
Didžiausias balų skaičius	43
Ribinis balas (Pastaba: jei įmonės balų suma didesnė kaip 10, yra įmonės valdymo trūkumų, kurie gali lemti klaidų atsiradimą.)	10
Klaidos	
Labai didelė skolinto kapitalo dalis (aukštas finansinės priklausomybės rodiklis).	15
Apyvartinių lėšų trūkumas dėl per greitai besiplečiančio verslo.	15
Stambūs projektai (nesėkmės atveju tai sukeltų didelių problemų).	15
Didžiausias balų skaičius	45
Ribinis balas (Pastaba: jei įmonės trūkumų ir klaidų balų skaičius lygus 25, įmonė yra ribinės būklės.)	15
Požymiai	
Finansinių rodiklių reikšmių blogėjimas.	4
Buhalterinės apskaitos „pagerinimas“ siekiant nuslėpti įmonės trūkumus.	4
Nefinansinių rodiklių blogėjimas (kokybės, darbo našumo mažėjimas psichologinio klimato blogėjimas, rinkos dalies mažėjimas ir pan.)	3
Galutiniai krizės požymiai (skandalai, atsistatydinimai, teismo ieškiniai).	1
Didžiausias balų skaičius	12
<i>Ribinis balas</i>	0
Didžiausias galimas A modelio balų skaičius	100
<i>Bendras ribinis balas (Pastaba: jei įmonės balų skaičius didesnis kaip 25, ji gali bankrutuoti per artimiausius penkerius metus. Kuo didesnis A modelio balų skaičius, tuo greičiau tai įvyks.)</i>	25

Eil . Nr.	Bendrovės pavadinimas	Pardavimai tūkst. litų, 2007 m.	Pardavimai tūkst. litų, 2008 m.	Pokytis, tūkst. litų	Pokytis, proc.
1	Tiltra Group, AB	391.259	647.266	256.007	65,43%
2	Panevėžio statybos trestas, grupė	516.970	586.086	69.116	13,37%
3	Hanner, AB	305.666	362.928	57.262	18,73%
4	Ranga Group, UAB	590.612	353.517	-237.095	-40,14%
5	Panevėžio keliai, AB	323.967	317.634	-6.333	-1,95%
6	Mitnija, grupė	236.356	289.193	52.837	22,35%
7	Vėtrūna, UAB	268.583	263.580	-5.003	-1,86%
8	Eika, grupė	207.436	252.150	44.714	21,56%
9	YIT Kausta, grupė	416.703	211.501	-205.202	-49,24%
10	Iglus, AB	48.685	205.746	157.061	322,61%
11	Fegda, UAB	205.000	204.817	-183	-0,09%
12	Skirnuva, UAB	195.166	188.729	-6.437	-3,30%
13	Alkesta, UAB	107.169	184.984	77.815	72,61%
14	Merko statyba, UAB	157.858	178.907	21.049	13,33%
15	Litana, grupė	168.700	169.000	300	0,18%
16	Montuotojas, AB	182.909	159.333	-23.576	-12,89%
17	Šiaulių plentas, UAB	52.000	150.000	98.000	188,46%
18	Lemminkainen Lietuva, UAB	107.500	133.000	25.500	23,72%
19	Statybos ritmas, grupė	108.670	10.198	-98.472	-90,62%
20	YIT Technika, UAB	82.130	89.505	7.375	8,98%
	Viso	4.673.339	4.958.074	284.735	6,09%

S1 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	82.475.729	85.458.750	83.256.202	79.152.316	73.943.089
Nematerialus turtas	41.228	20.712	16.131	12.959	21.263
Materialus turtas	82.424.783	85.438.038	83.240.071	79.139.357	73.921.826
Finansinis turtas	9.718	0	0	0	0
Po vienerių metų gautinos sumos	0	0	0	0	0
Trumpalaikis turtas	50.074.985	47.808.279	46.664.728	35.973.866	27.860.977
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	27.558.025	28.239.432	28.300.544	21.708.960	22.072.652
Per vienerius metus gautinos sumos	21.874.618	19.459.104	17.943.487	14.124.660	5.341.459
Kitas trumpalaikis turtas	0	0	0	0	0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	642.342	109.743	420.697	140.246	446.866
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	0	0	0	0	0
TURTAS IŠ VISO	132.550.714	133.267.029	129.920.930	115.126.182	101.804.066
Kapitalas ir rezervai	74.256.043	67.600.452	58.743.163	51.604.470	54.132.457
Kapitalas	105.462.726	85.744.143	85.744.143	85.744.143	103.945.811
Rezervai	46.952.365	46.952.365	46.952.365	46.952.365	45.587.201
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	-78.159.048	-65.096.056	-73.953.345	-81.092.038	-95.400.555
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	58.294.671	65.666.577	71.177.767	63.521.712	47.671.609
Po vienerių metų mokėtinos sumos	17.948.363	17.510.000	13.481.410	5.381.031	9.883.318
Per vienerius metus mokėtinos sumos	40.346.308	48.156.577	57.696.357	58.140.681	37.788.291
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0	0	0	0	0
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	132.550.714	133.267.029	129.920.930	115.126.182	101.804.066

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	168.150.076	141.474.382	128.921.450	109.467.647	76.277.462
savikaina	154.973.112	130.949.335	121.534.347	106.520.450	78.663.002
Bendrasis pelnas	13.176.964	10.525.047	7.387.103	2.947.197	-2.385.540
Veiklos sąnaudos	14.354.700	13.205.955	12.938.138	10.900.200	11.808.156
Veiklos pelnas (nuostolis)	-1.177.736	-2.680.908	-5.551.035	-7.953.003	-14.193.696
Kita veikla	-295.466	-200.869	-152.123	-124.303	1.134.842
Finansinė ir investicinė veikla	-6.419.188	-4.569.231	-3.154.131	938.613	-2.614.827
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	-7.892.390	-7.451.008	-8.857.289	-7.138.693	-15.673.681
Pelnas prieš apmokestinimą	-7.892.390	-7.451.008	-8.857.289	-7.138.693	-15.673.681
Pelno mokestis	0	0	0	0	0
Grynasis pelnas	-7.892.390	-7.451.008	-8.857.289	-7.138.693	-15.673.681

S2 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	8.155.729	8.034.133	6.504.202	5.143.316	6.930.089
Nematerialus turtas	9.228	6.712	4.131	3.959	8.263
Materialus turtas	8.140.783	8.027.421	6.500.071	5.139.357	6.921.826
Finansinis turtas	5.718	0	0	0	0
Po vienerių metų gautinos sumos	0	0	0	0	0
Trumpalaikis turtas	5.494.985	3.718.279	4.280.021	4.536.539	2.626.759
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	2.558.025	2.239.432	2.298.844	3.401.633	2.072.652
Per vienerius metus gautinos sumos	2.874.618	1.459.104	1.940.480	1.124.660	510.451
Kitas trumpalaikis turtas	0	0	0	0	0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	62.342	19.743	40.697	10.246	43.656
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	0	0	0	0	0
TURTAS IŠ VISO	13.650.714	11.752.412	10.784.223	9.679.855	9.556.848
Kapitalas ir rezervai	7.356.043	5.385.835	3.536.456	3.327.763	390.239
Kapitalas	7.462.726	7.462.726	7.462.726	7.462.726	7.462.726
Rezervai	952.365	952.365	952.365	952.365	952.365
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	-1.059.048	-3.029.256	-4.878.635	-5.087.328	-8.024.852
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	6.294.671	6.366.577	7.247.767	6.352.092	9.166.609
Po vienerių metų mokėtinos sumos	1.948.363	1.510.000	1.481.410	1.538.031	1.388.318
Per vienerius metus mokėtinos sumos	4.346.308	4.856.577	5.766.357	4.814.061	7.778.291
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0	0	0	0	0
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	13.650.714	11.752.412	10.784.223	9.679.855	9.556.848

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	18.150.076	12.474.382	12.892.450	10.467.647	7.277.462
savikaina	14.973.112	10.149.335	11.534.347	9.920.450	7.663.002
Bendrasis pelnas	3.176.964	2.325.047	1.358.103	547.197	-385.540
Veiklos sąnaudos	1.434.700	1.205.955	1.038.138	980.200	920.815
Veiklos pelnas (nuostolis)	1.742.264	1.119.092	319.965	-433.003	-1.306.355
Kita veikla	-29.546	-20.069	-15.213	-14.303	16.342
Finansinė ir investicinė veikla	-1.918.861	-3.069.231	-2.154.131	238.613	-1.614.827
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	-206.143	-1.970.208	-1.849.379	-208.693	-2.937.524
Pelnas prieš apmokestinimą	-206.143	-1.970.208	-1.849.379	-208.693	-2.937.524
Pelno mokestis	0	0	0	0	0
Grynasis pelnas	-206.143	-1.970.208	-1.849.379	-208.693	-2.937.524

S3 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	2.519.330	2.641.405	2.693.577	2.803.724	3.120.286
Nematerialus turtas	1.492	437	4	4	0
Materialus turtas	2.517.838	2.640.968	2.693.573	2.803.720	3.120.286
Finansinis turtas	0	0	0	0	0
Po vienerių metų gautinos sumos	0	0	0	0	0
Trumpalaikis turtas	686.224	712.612	848.033	881.219	418.118
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	289.961	228.748	641.152	440.517	208.163
Per vienerius metus gautinos sumos	360.990	396.583	197.465	418.720	209.693
Kitas trumpalaikis turtas	0	0	0	0	0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	35.273	87.281	9.406	21.982	262
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	700	66	0	0	0
TURTAS IŠ VISO	3.206.254	3.354.083	3.541.610	3.684.943	3.538.404
Kapitalas ir rezervai	2.518.842	2.527.382	2.301.855	2.306.302	2.316.595
Kapitalas	2.192.134	2.192.134	2.192.134	2.192.134	2.192.134
Rezervai	289.374	289.374	284.642	284.642	284.642
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	37.334	45.874	-174.921	-170.474	-160.181
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	687.412	826.701	1.239.755	1.378.641	1.221.809
Po vienerių metų mokėtinos sumos	139.831	176.439	366.865	471.408	289.831
Per vienerius metus mokėtinos sumos	547.581	650.262	872.890	907.233	931.978
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0	0	0	0	0
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	3.206.254	3.354.083	3.541.610	3.684.943	3.538.404

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	1.820.223	1.278.667	920.368	1.420.284	914.771
savikaina	1.623.478	1.074.493	708.015	1.204.150	708.833
Bendrasis pelnas	196.745	204.174	212.353	216.134	205.938
Veiklos sąnaudos	190.412	191.011	195.244	206.248	196.408
Veiklos pelnas (nuostolis)	6.333	13.163	17.109	9.886	9.530
Kita veikla	0	0	0	0	0
Finansinė ir investicinė veikla	1.867	-4.292	-7.799	-3.759	-2.884
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	8.200	8.871	9.310	6.127	6.646
Pelnas prieš apmokestinimą	8.200	8.686	9.310	6.127	6.646
Pelno mokestis	1.968	146	1.863	1.680	0
Grynasis pelnas	6.232	8.540	7.447	4.447	6.646

S4 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	38.330.732	40.297.314	45.133.509	51.945.813	44.981.158
Nematerialus turtas	1.523.498	1.320.648	2.687.748	36.379	23.365
Materialus turtas	36.598.321	38.194.560	40.827.556	50.617.111	44.269.176
Finansinis turtas	208.913	782.106	1.618.205	1.292.323	688.617
Po vienerių metų gautinos sumos	0	0	0	0	0
Trumpalaikis turtas	14.853.509	15.063.948	14.126.856	11.923.666	12.660.924
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	8.165.235	8.418.922	7.446.110	5.326.933	5.323.666
Per vienerius metus gautinos sumos	6.258.431	6.315.442	6.134.679	6.064.551	6.967.971
Kitas trumpalaikis turtas	140.678	130.878	150.000	0	0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	289.165	198.706	396.067	532.182	369.287
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	10.230	9.465	16.842	0	0
TURTAS IŠ VISO	53.194.471	55.370.727	59.277.207	63.869.479	57.642.082
Kapitalas ir rezervai	28.565.491	26.800.968	25.324.937	24.129.345	18.639.719
Kapitalas	21.786.000	21.786.000	21.786.000	21.786.000	21.786.000
Rezervai	773.593	773.593	773.593	6.416.439	3.925.706
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	6.005.898	4.241.375	2.765.344	-4.073.094	-7.071.987
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	24.628.980	28.569.759	33.952.270	39.740.134	39.002.363
Po vienerių metų mokėtinos sumos	18.886.130	21.485.664	23.144.840	25.209.396	19.495.918
Per vienerius metus mokėtinos sumos	5.742.850	7.084.095	10.807.430	14.530.738	19.506.445
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0	0	0	0	0
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	53.194.471	55.370.727	59.277.207	63.869.479	57.642.082

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	41.528.793	40.153.261	43.486.140	50.368.519	54.818.751
savikaina	26.159.803	22.920.371	25.509.626	36.112.652	41.220.338
Bendrasis pelnas	15.368.990	17.232.890	17.976.514	14.255.867	13.598.413
Veiklos sąnaudos	14.498.702	16.350.375	16.947.375	17.405.418	16.890.993
Veiklos pelnas (nuostolis)	870.288	882.515	1.029.139	-3.149.551	-3.292.580
Kita veikla	26.198	20.156	40.087	178.901	10.390
Finansinė ir investicinė veikla	-986.012	-2.667.194	-2.559.398	-1.814.158	-1.242.889
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	-89.526	-1.764.523	-1.490.172	-4.784.808	-4.525.079
Pelnas prieš apmokestinimą	-74.154	-1.764.523	-1.476.031	-4.784.808	-4.525.079
Pelno mokestis	0	0	0	0	0
Grynasis pelnas	-74.154	-1.764.523	-1.476.031	-4.784.808	-4.525.079

S5 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	2.990.825	2.613.626	1.957.295	1.617.964	1.259.600
Nematerialus turtas	0	95.000	12.375	50.001	0
Materialus turtas	2.990.825	2.518.626	1.944.920	1.567.963	1.259.600
Finansinis turtas	0	0	0	0	0
Po vienerių metų gautinos sumos	0	0	0	0	0
Trumpalaikis turtas	2.385.772	1.989.483	2.200.058	1.539.985	1.331.780
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	1.699.006	811.073	780.090	689.737	530.023
Per vienerius metus gautinos sumos	580.300	1.127.698	1.200.690	831.507	692.841
Kitas trumpalaikis turtas	0	0	208.579		0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	106.466	50.712	10.699	18.741	108.916
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	1.136	1.036	99	1.015	872
TURTAS IŠ VISO	5.377.733	4.604.145	4.157.452	3.158.964	2.592.252
Kapitalas ir rezervai	743.329	564.511	287.390	-273.790	-586.974
Kapitalas	456.470	456.470	456.470	456.470	456.470
Rezervai	1.526.252	1.461.516	1.324.442	1.137.793	170.905
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	1.239.393	-1.353.475	1.493.522	1.868.053	1.214.349
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	4.634.404	4.039.634	3.870.062	3.432.754	3.179.226
Po vienerių metų mokėtinos sumos	3.745.500	3.218.600	2.974.732	2.819.648	2.992.295
Per vienerius metus mokėtinos sumos	888.904	821.034	895.330	613.106	186.931
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0	0	0	0	0
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	5.377.733	4.604.145	4.157.452	3.158.964	2.592.252

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	2.250.436	3.072.675	3.418.501	3.472.127	3.511.326
savikaina	3.215.093	4.064.564	4.220.193	3.925.952	3.592.036
Bendrasis pelnas	-964.657	-991.889	-801.692	-453.825	-80.710
Veiklos sąnaudos	354.678	344.705	448.255	409.061	444.626
Veiklos pelnas (nuostolis)	1.319.335	-1.336.594	1.249.947	-862.886	-525.336
Kita veikla	395.212	486.841	350.662	312.555	397.472
Finansinė ir investicinė veikla	-403.143	557.167	660.952	95.859	122.752
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	1.327.266	-292.586	-238.333	-454.472	-5.112
Pelnas prieš apmokestinimą	1.239.393	-1.239.393 - 114.082	-140.047	-374.531	-246.296
Pelno mokestis	0	0	0	0	0
Grynasis pelnas	1.239.393	-114.082	-140.047	-374.531	-246.296

S6 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	49.682.400	47.441.100	25.807.900	23.122.800	15.156.094
Nematerialus turtas	0	3.200	96.000	83.400	57.892
Materialus turtas	49.475.300	47.227.400	25.218.700	22.552.600	15.085.613
Finansinis turtas	151.000	151.200	459.200	456.000	0
Po vienerių metų gautinos sumos	56.100	59.300	34.000	30.800	12.589
Trumpalaikis turtas	27.460.300	29.559.500	34.219.100	15.303.300	14.331.321
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	18.037.400	19.626.100	15.010.500	13.039.800	14.213.489
Per vienerius metus gautinos sumos	8.748.500	8.569.600	19.204.400	2.251.000	112.618
Kitas trumpalaikis turtas	415.400	1.232.400	0	0	0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	259.000	131.400	4.200	12.500	5.214
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	0	0	0	0	0
TURTAS IŠ VISO	77.142.700	77.000.600	60.027.000	38.426.100	29.487.415
Kapitalas ir rezervai	43.079.600	45.391.700	23.295.100	444.410.168	13.780.151
Kapitalas	33.109.200	33.109.200	33.109.200	33.109.200	33.109.200
Rezervai	11.960.300	12.262.900	10.788.000	10.788.000	10.788.000
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	-1.989.900	19.600	20.602.100	-48.203.500	57.677.351
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	34.063.100	31.608.900	36.731.900	42.732.400	43.267.566
Po vienerių metų mokėtinos sumos	9.338.500	8.053.700	18.822.400	14.728.000	11.205.583
Per vienerius metus mokėtinos sumos	24.724.600	23.555.200	17.909.500	28.004.400	32.061.983
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos					
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	77.142.700	77.000.600	60.027.000	38.426.100	29.487.415
Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	41.857.300	63.325.300	20.359.500	6.708.900	4.210.610
savikaina	29.952.400	47.896.700	21.430.500	8.645.600	5.602.198
Bendras pelnas	11.904.900	15.428.600	-1.071.000	-1.936.700	-1.391.588
Veiklos sąnaudos	9.648.900	11.129.800	8.883.000	6.304.500	5.023.892
Veiklos pelnas (nuostolis)	2.256.000	4.298.800	-9.954.000	-8.241.200	-6.415.480
Kita veikla	-190.600	-528.700	-5.961.000	35.600	-60.487
Finansinė ir investicinė veikla	-1.841.000	-958.200	-2.031.300	-1.444.900	-2.997.884
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	224.500	2.811.900	17.946.300	-9.650.500	-9.473.851
Pelnas prieš apmokestinimą	544.300	2.295.900	17.946.200	-9.650.500	-9.473.851
Pelno mokesčiai	300	303.600	0	0	0
Grynasis pelnas	544.000	1.992.300	17.946.200	-9.650.500	-9.473.851

S7 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	2.481.229	2.638.100	2.389.546	2.315.106	1.480.314
Nematerialus turtas	2.590	25.043	10.916	19.484	14.383
Materialus turtas	2.438.585	2.243.785	2.310.685	2.210.685	1.465.931
Finansinis turtas	40.054	369.272	67.945	84.937	
Po vienerių metų gautinos sumos	0	0	0	0	0
Trumpalaikis turtas	3.076.794	9.286.054	14.681.518	15.743.958	12.469.405
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	2.344.771	4.870.722	7.165.504	4.654.722	5.275.293
Per vienerius metus gautinos sumos	672.313	3.371.633	5.302.189	8.609.335	4.589.554
Kitas trumpalaikis turtas	0	600.000	2.206.025	2.284.025	2.003.025
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	59.710	443.699	7.800	195.876	601.533
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	61.234	35.952	48.956	45.725	0
TURTAS IŠ VISO	5.619.257	11.960.106	17.120.020	18.104.789	13.949.719
Kapitalas ir rezervai	2.533.984	3.084.135	3.263.373	3.345.163	3.509.503
Kapitalas	419.540	419.540	419.540	419.540	1.000.000
Rezervai	623.729	577.863	535.830	535.830	100.000
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	1.490.715	2.086.732	2.308.003	2.389.793	2.409.503
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	3.085.273	8.875.971	13.856.647	14.759.626	10.440.216
Po vienerių metų mokėtinos sumos	87.763	475.819	0	309.580	0
Per vienerius metus mokėtinos sumos	2.997.510	8.400.152	13.856.647	14.450.046	10.440.216
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0	0	0	0	0
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	5.619.257	11.960.106	17.120.020	18.104.789	13.949.719

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	10.830.976	17.512.511	25.051.979	22.635.931	35.963.655
savikaina	9.936.998	16.219.754	23.251.861	22.400.425	33.526.014
Bendrasis pelnas	893.978	1.292.757	1.800.118	235.506	2.437.641
Veiklos sąnaudos	632.922	582.420	1.302.248	1.097.718	2.021.256
Veiklos pelnas (nuostolis)	261.056	710.337	497.870	-862.212	416.385
Kita veikla	158.310	86.729	144.619	1.426.518	44.054
Finansinė ir investicinė veikla	-212.949	-369.062	-347.993	-445.275	-139.618
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	206.417	428.004	294.496	119.031	320.821
Pelnas prieš apmokestinimą	206.417	428.004	288.401	112.936	320.821
Pelno mokestis	0	38.404	67.130	31.146	94.765
Grynasis pelnas	206.417	389.600	221.271	81.790	226.056

S8 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	14.718.403	12.675.122	10.322.779	9.133.770	838.940
Nematerialus turtas	53.013	34.298	28.802	14.498	10.256
Materialus turtas	14.605.511	12.580.945	9.768.777	9.114.272	809.781
Finansinis turtas	59.879	59.879	525.200	5.000	18.903
Po vienerių metų gautinos sumos	0				
Trumpalaikis turtas	9.995.568	5.279.261	4.077.325	3.589.295	3.503.019
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	4.107.058	2.904.245	2.789.757	2.895.669	3.000.154
Per vienerius metus gautinos sumos	5.835.015	2.321.450	1.174.420	656.425	462.359
Kitas trumpalaikis turtas					
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	462.359	53.566	113.148	37.201	40.506
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	4.583	3.373	6.139	6.461	
TURTAS IŠ VISO	24.718.554	17.957.756	14.406.243	12.729.526	4.341.959
Kapitalas ir rezervai	16.958.336	12.617.445	10.452.428	6.774.227	2.059.997
Kapitalas	14.444.300	14.444.300	14.444.300	14.444.300	14.444.300
Rezervai	2.514.036	2.514.036			
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	0	-4.340.891	-3.991.872	-7.670.073	12.384.303
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	7.760.218	5.340.311	3.953.815	5.955.299	2.281.962
Po vienerių metų mokėtinos sumos	0				
Per vienerius metus mokėtinos sumos	7.760.218	5.340.311	3.953.815	5.955.299	2.281.962
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0				
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	24.718.554	17.957.756	14.406.243	12.729.526	4.341.959

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	54.314.951	44.493.463	29.019.532	30.057.642	31.256.489
Savikaina	49.394.582	42.786.148	24.613.172	28.241.873	29.856.133
Bendrasis pelnas	4.920.369	1.707.315	4.406.360	1.815.769	1.400.356
Veiklos sąnaudos	7.254.739	6.036.593	5.878.394	5.986.249	6.078.132
Veiklos pelnas (nuostolis)	-2.334.370	-4.329.278	-1.472.034	-4.170.480	-4.677.776
Kita veikla	742	-178.869	-132.306	236.235	15.468
Finansinė ir investicinė veikla	-19.732	9.689	-849.460	128.752	-154.862
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	-2.353.360	-4.498.458	-2.453.800	-3.805.493	-4.817.170
Pelnas prieš apmokestinimą	-2.247.567	-4.340.891	-2.165.016	-3.678.201	-4.714.230
Pelno mokestis	0	0	0	0	0
Grynasis pelnas	-2.247.567	-4.340.891	-2.165.016	-3.678.201	-4.714.230

S9 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	145.383	212.542	191.401	245.686	249.291
Nematerialus turtas	435	234	34	0	0
Materialus turtas	144.948	212.308	191.367	245.686	249.291
Finansinis turtas	0	0	0	0	0
Po vienerių metų gautinos sumos	0	0	0	0	0
Trumpalaikis turtas	79.122	311.352	304.494	361.324	554.526
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	46.127	179.496	142.382	226.668	330.802
Per vienerius metus gautinos sumos	19.155	32.317	52.810	111.943	175.078
Kitas trumpalaikis turtas	0	0	0	0	0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	13.840	99.539	109.302	22.713	48.646
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	0	0	0	0	0
TURTAS IŠ VISO	224.505	523.894	495.895	607.010	803.817
Kapitalas ir rezervai	169.182	312.945	355.085	400.695	609.967
Kapitalas	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Rezervai	159.182	302.945	345.085	345.085	370.695
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	0	0	0	45.610	229.272
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	55.323	210.949	140.810	206.315	193.850
Po vienerių metų mokėtinos sumos	0	0	70.822	130.462	0
Per vienerius metus mokėtinos sumos	55.323	210.949	69.988	75.853	193.850
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0	0	0	0	0
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	224.505	523.894	495.895	607.010	803.817

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	1.017.561	1.650.235	2.196.851	2.502.159	3.095.779
Savikaina	540.895	667.765	975.159	1.046.716	2.453.702
Bendrasis pelnas	476.666	982.470	1.221.692	1.455.443	642.077
Veiklos sąnaudos	344.173	739.826	1.068.013	1.394.183	369.493
Veiklos pelnas (nuostolis)	132.493	242.644	153.679	61.260	272.584
Kita veikla	3.184	-66.166	-82.962	-9.964	0
Finansinė ir investicinė veikla	-21.421	-25.543	-17.428	-3.037	-11.046
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	114.256	150.935	53.289	48.259	261.538
Pelnas prieš apmokestinimą	114.260	150.928	55.458	53.658	261.538
Pelno mokestis	0	7.165	8.319	8.048	32.266
Grynasis pelnas	114.260	143.763	47.139	45.610	229.272

S10 įmonės finansinės atskaitomybės duomenys

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	136.251.156	134.081.010	132.304.521	135.336.849	138.080.919
Nematerialus turtas	1.745.481	969.056	122.513	87.174	103.266
Materialus turtas	134.417.361	133.023.640	132.092.964	135.161.316	137.805.622
Finansinis turtas	88.314	88.314	89.044	88.359	172.031
Po vienerių metų gautinos sumos					0
Trumpalaikis turtas	64.537.054	57.930.815	58.406.117	59.242.721	61.073.552
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	28.092.407	23.744.712	25.144.211	26.542.871	24.061.322
Per vienerius metus gautinos sumos	35.842.499	33.951.992	31.872.468	30.677.696	35.069.872
Kitas trumpalaikis turtas					0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	602.148	234.111	1.389.438	2.022.154	1.942.358
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	153.678	39.665	76.215	76.698	15.304
TURTAS IŠ VISO	200.941.888	192.051.490	190.786.853	194.656.268	199.169.775
Kapitalas ir rezervai	51.940.452	84.439.851	80.301.400	92.840.542	98.764.670
Kapitalas	49.994.850	70.994.850	74.994.850	78.994.850	78.994.850
Rezervai	78.945.307	71.516.653	68.207.554	71.945.307	71.945.307
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	-76.999.705	-58.071.652	-62.901.004	-58.099.615	-52.175.487
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	148.617.456	107.608.517	110.445.480	101.408.497	100.024.951
Po vienerių metų mokėtinos sumos	76.844.331	84.929.181	96.419.421	88.889.569	73.581.636
Per vienerius metus mokėtinos sumos	71.773.125	22.679.336	14.026.059	12.518.928	26.443.315
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	383.980	3.122	39.973	407.229	380.154
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	200.941.888	192.051.490	190.786.853	194.656.268	199.169.775

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	80.362.146	65.864.332	53.853.012	88.378.887	88.999.123
Savikaina	74.447.586	65.262.114	50.213.412	75.545.103	71.235.556
Bendrasis pelnas	5.914.560	602.218	3.639.600	12.833.784	17.763.567
Veiklos sąnaudos	9.664.145	11.481.223	8.846.231	8.479.502	8.732.101
Veiklos pelnas (nuostolis)	-3.749.585	-10.879.005	-5.206.631	4.354.282	9.031.466
Kita veikla	-1.240.482	-889.984	-53.999	-1.107.998	-909.506
Finansinė ir investicinė veikla	-10.344.386	-2.609.412	-2.341.248	-583.852	-1.499.873
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	-15.334.453	-14.378.401	-7.601.878	2.662.432	6.622.087
Pelnas prieš apmokestinimą	-16.584.001	22.268.298	-4.829.352	5.648.693	5.924.128
Pelno mokestis	0	0	0	0	0
Grynasis pelnas	-16.584.001	22.268.298	-4.829.352	5.648.693	5.924.128

S11 įmonės finansiniai rodikliai

Panevėžio statybos trestas, AB	2004	2005	2006	2007
TURTAS IŠ VISO	87508043	75843627	177033005	215141332
PO VIENERIŲ METŲ MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	19068020	4029061	3861672	6845001
Finansinės skolos	18120137	3137655	3221039	6845001
PER VIENERIUS METUS MOKĖTINOS SUMOS IR TRUMPALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	40737443	36342743	125759424	138818604
Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	2302000	3225697	11975347	2407747
Finansinės skolos	11579421	1234792	1300310	243058
Skolos tiekėjams	19009298	15437208	46393781	64738369
Gauti išankstiniai apmokėjimai	1348000	6153631	45832157	45762542
Pelno mokesčio įsipareigojimai	617000	2121888	3493841	3652237
Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	40000	5891508	11105084	14793914
Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	1079000	1021165	4078077	6931907
Pardavimai	117982000	134456707	322065308	487260957
Veiklos pelnas	8917000	13629715	20125680	54536258
Nuosavas kapitalas	27702580	35471823	47411909	69477727

S12 įmonės finansiniai rodikliai

Panevėžio keliai, AB	2004	2005	2006	2007
TURTAS IŠ VISO	151821754		187875955	627035795
PO VIENERIŲ METŲ MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	49689802		38230506	122664503
Finansinės skolos	49689802		37099570	118762912
PER VIENERIUS METUS MOKĖTINOS SUMOS IR TRUMPALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	23303688		42460420	302934991
Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	5429731		7021638	32717882
Finansinės skolos	1124973		2483055	19770522
Skolos tiekėjams	9249712		21760420	109155300
Gauti išankstiniai apmokėjimai	1985160		5302390	79970516
Pelno mokesčio įsipareigojimai	1265012		2093081	9454386
Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	1643103		2861831	32386279
Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	1735085		186305	11295154
Pardavimai	108346780		225384103	1140516383
Veiklos pelnas	4862		18575202	86254989
Nuosavas kapitalas	78828264		107185029	201436301

S13 įmonės finansiniai rodikliai

Iglus, AB	2004	2005	2006	2007
TURTAS IŠ VISO	20254761	13839396	18784798	37531452
PO VIENERIŲ METŲ MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	1091061	607151	5164304	5098259
Finansinės skolos	1091061	607151	5164304	5098259
PER VIENERIUS METUS MOKĖTINOS SUMOS IR TRUMPALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	12832970	7662717	8077848	25033503
Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	2231776	2098178	907921	1047893
Finansinės skolos	0		0	0
Skolos tiekėjams	8657841	4097982	5878294	6662147
Gauti išankstiniai apmokėjimai	352641	49040	282380	14910605
Pelno mokesčio įsipareigojimai	1030225	0	0	431791
Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	0	851920	892047	1497518
Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	20221	267935	117206	483549
Pardavimai	48642129	31948594	25764063	48651840
Veiklos pelnas	1260071	727850	-152522	2377274
Nuosavas kapitalas	6330730	5569528	5542646	7399690

S14 įmonės finansiniai rodikliai

YIT Kausta, AB	2004	2005	2006	2007
TURTAS IŠ VISO	73026313	123705521	229500886	178959846
PO VIENERIŲ METŲ MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	43167581	69467114	126215670	55768609
Finansinės skolos	43167581	69467114	126215670	55768609
PER VIENERIUS METUS MOKĖTINOS SUMOS IR TRUMPALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	16619636	26789167	66443629	82999879
Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	2775911	3367461	4696883	8182970
Finansinės skolos	0	1847913	2965801	3501479
Skolos tiekėjams	8858468	11461364	16181862	29154359
Gauti išankstiniai apmokėjimai	1985160	2944378	35314424	29068870
Pelno mokesčio įsipareigojimai	1265012	2454123	2264951	6485960
Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	0	3479137	3965801	6442037
Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	1735085	1234791	1053907	164204
Pardavimai	108346780	124101217	156379109	350864047
Veiklos pelnas	6862002	8974231	12183826	51004105
Nuosavas kapitalas	13239096	27449240	36841587	40191358

S15 įmonės finansiniai rodikliai

Kasyba, AB	2004	2005	2006	2007
TURTAS IŠ VISO	13995493	16741966	19455488	37937625
PO VIENERIŲ METŲ MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGIJIMAI	1366687	4112299	4351398	4185202
Finansinės skolos	1366687	4112299	4351398	4185202
PER VIENERIUS METUS MOKĖTINOS SUMOS IR TRUMPALAIKIAI ĮSIPAREIGIJIMAI	5164572	4288251	4575707	21404450
Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	0	976710	971773	1843538
Finansinės skolos	0	976710	971773	1843538
Skolos tiekėjams	3947021	1834944	1535694	3214859
Gauti išankstiniai apmokėjimai	249982	23510	7660	12022203
Pelno mokesčio įsipareigojimai	142497	0	3416	309335
Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	108847	128301	5689	9562
Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	302006	325033	646897	1481226
Pardavimai	22977066	34069598	42574939	64885728
Veiklos pelnas	815473	460310	818782	1995909
Nuosavas kapitalas	7464234	8341416	10528383	12347973

S16 įmonės finansiniai rodikliai

Vilniaus kranai, AB	2004	2005	2006	2007
TURTAS IŠ VISO	16825456	21211142	29393855	46772047
PO VIENERIŲ METŲ MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	3771594	6677479	7232803	10530810
Finansinės skolos	3771594	6595910	7232803	10530810
PER VIENERIUS METUS MOKĖTINOS SUMOS IR TRUMPALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	5285316	5218110	10294364	17503457
Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	1374000	884688	1099147	631684
Finansinės skolos	700000	536188	750647	283684
Skolos tiekėjams	1598580	1262353	4671970	3985811
Gauti išankstiniai apmokėjimai	682286	187030	220645	5679668
Pelno mokesčio įsipareigojimai	187879	126613	113178	1302618
Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	110815	674466	875328	1136864
Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	136857	158836	103506	276351
Pardavimai	21694782	23545828	33621328	32756339
Veiklos pelnas	634956	1101617	2221255	7697504
Nuosavas kapitalas	7768546	9315553	11866688	18737780

S17 įmonės finansiniai rodikliai

Kauno tiltai, AB	2004	2005	2006	2007
TURTAS IŠ VISO	55100000	56078000	135283000	312734000
PO VIENERIŲ METŲ MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	1869000	1816000	63601000	142669000
Finansinės skolos	1869000	1816000	63601000	142669000
PER VIENERIUS METUS MOKĖTINOS SUMOS IR TRUMPALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	15769000	17119000	32916000	104875000
Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	526394	496374	2145671	6049712
Finansinės skolos	942367	713943	2446971	7963718
Skolos tiekėjams	10954789	11325940	21959817	77252241
Gauti išankstiniai apmokėjimai	1348000	1024973	1484557	4569871
Pelno mokesčio įsipareigojimai	617000	117000	596470	894787
Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	40000	2681000	3129414	5584671
Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	1079000	360000	453900	1410000
Pardavimai	117982000	157569000	157939000	253009000
Veiklos pelnas	8917000	5390000	8537000	15011000
Nuosavas kapitalas	37462000	37143000	38766000	65190000

S18 įmonės finansiniai rodikliai

Balansas	2004	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikis turtas	1.960.046	1.914.251	2.018.062	1.998.566	2.034.906
Nematerialus turtas	11.498	7.211	5.531	5.508	46.334
Materialus turtas	1.913.404	1.907.040	2.012.531	1.993.058	1.988.572
Finansinis turtas	35.144	0	0		0
Po vienerių metų gautinos sumos	0	0	0	0	0
Trumpalaikis turtas	5.429.695	6.281.959	5.806.490	5.804.332	6.047.457
Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys	1.282.665	945.835	1.011.240	1.168.994	1.130.428
Per vienerius metus gautinos sumos	1.392.521	915.202	1.021.711	1.562.994	1.601.093
Kitas trumpalaikis turtas	0	0	0	0	0
Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje	2.754.509	4.420.922	3.773.539	3.072.344	3.315.936
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	3.059	12.144	8.914	10.964	0
TURTAS IŠ VISO	7.392.800	8.208.354	7.833.466	7.813.862	8.082.363
Kapitalas ir rezervai	6.814.064	7.792.141	7.246.068	6.711.681	7.216.237
Kapitalas	2.684.324	2.684.324	2.684.324	2.684.324	2.684.324
Rezervai	1.169.804	1.129.926	1.087.891	1.041.859	983.067
Nepaskirstytas pelnas (nuostolis)	2.959.936	3.977.891	3.473.853	2.985.498	3.548.846
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	578.736	416.213	587.398	1.102.181	866.126
Po vienerių metų mokėtinos sumos	0	0	0	0	0
Per vienerius metus mokėtinos sumos	578.736	416.213	587.398	1.102.181	866.126
Sukauptos sąnaudos ir ateinančių laikotarpių pajamos	0	0	0	0	0
NUOSAVYBĖ IŠ VISO	7.392.800	8.208.354	7.833.466	7.813.862	8.082.363

Pelno/nuostolio ataskaita	2004	2005	2006	2007	2008
Pardavimai	7.894.795	10.604.336	7.821.297	8.944.021	9.242.260
Savikaina	7.298.488	9.177.538	7.420.061	8.140.178	8.302.684
Bendrasis pelnas	596.307	1.426.798	401.236	803.843	939.576
Veiklos sąnaudos	171.451	313.749	333.393	317.767	315.089
Veiklos pelnas (nuostolis)	424.856	1.113.049	67.843	486.076	624.487
Kita veikla	29.932	27.069	0	0	0
Finansinė ir investicinė veikla	56.221	62.509	75.637	46.674	37.553
Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis)	511.009	1.202.627	143.480	532.750	662.040
Pelnas prieš apmokestinimą	509.121	1.304.994	291.721	532.750	663.040
Pelno mokestis	98.667	287.034	21.522	80.694	99.692
Grynasis pelnas	410.454	1.017.960	270.199	452.056	563.348

Statybų įmonės veiklos efektyvumo rodikliai

Statybos įmonė	2004	2005	2006	2007	2008
S1	-0,007	-0,019	-0,043	-0,073	-0,186
S2	0,096	0,090	0,025	-0,041	-0,180
S3	0,003	0,010	0,019	0,007	0,010
S4	0,021	0,022	0,024	-0,063	-0,060
S5	-0,586	-0,435	-0,249	-0,249	-0,150
S6	0,054	0,068	-0,489	-1,228	-1,524
S7	0,024	0,041	0,020	-0,038	0,012
S8	-0,043	0,136	-0,051	-0,391	-0,150
S9	0,130	0,147	0,070	0,024	0,088
S10	-0,047	-0,165	-0,097	0,049	0,101
S11	0,076	0,101	0,062	0,062	0,051
S12	0,094	0,037	0,082	0,076	0,000
S13	0,026	0,023	-0,006	0,049	0,037
S14	0,054	0,000	0,078	0,145	0,097
S15	0,035	0,014	0,019	0,031	0,022
S16	0,029	0,047	0,066	0,235	0,134
S17	0,076	0,034	0,054	0,059	0,042
S18	0,054	0,105	0,009	0,054	0,068

Statybų įmonių finansinio svėro rodikliai

Statybos įmonė	2004	2005	2006	2007	2008
S1	0,785	0,971	1,212	1,231	0,881
S2	0,856	1,413	2,049	1,909	0,234
S3	0,273	0,327	0,539	0,598	0,527
S4	0,862	1,066	1,341	1,647	0,092
S5	6,235	7,156	13,466	-12,538	-5,416
S6	0,791	0,696	1,577	-9,923	-3,140
S7	1,218	-3,741	4,246	4,412	2,975
S8	0,458	0,315	0,378	0,879	1,108
S9	0,327	0,674	0,397	0,515	0,318
S10	2,840	1,274	1,375	1,088	1,009
S11	2,159	1,138	2,734	2,097	1,997
S12	0,926	16674	0,753	2,113	1,674
S13	2,199	1,485	2,389	4,072	3,246
S14	4,516	5,609	5,229	3,453	2,541
S15	0,875	1,007	0,848	2,072	3,432
S16	1,166	0,972	0,596	1,496	0,994
S17	0,471	0,510	2,490	3,797	2,998
S18	0,085	0,053	0,081	0,141	0,120

Stjudento koeficientų $t_{n,P}$ vertės

$n \backslash P$	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	0,95	0,98	0,99	0,999
2	0,16	0,33	0,51	0,73	1,00	1,38	2,0	3,1	6,3	12,7	31,8	63,7	636,6
3	0,14	0,29	0,45	0,62	0,82	1,06	1,3	1,9	2,9	4,3	7,0	9,9	31,6
4	0,14	0,28	0,42	0,58	0,77	0,98	1,3	1,6	2,4	3,2	4,5	5,8	12,9
5	0,13	0,27	0,41	0,57	0,74	0,94	1,2	1,5	2,1	2,8	3,7	4,6	8,6
6	0,13	0,27	0,41	0,56	0,73	0,92	1,2	1,5	2,0	2,6	3,4	4,0	6,9
7	0,13	0,27	0,40	0,55	0,72	0,90	1,1	1,4	1,9	2,4	3,1	3,7	6,0
8	0,13	0,26	0,40	0,55	0,71	0,90	1,1	1,4	1,9	2,4	3,0	3,5	5,4
9	0,13	0,26	0,40	0,54	0,71	0,90	1,1	1,4	1,9	2,3	2,9	3,4	5,0
10	0,13	0,26	0,40	0,54	0,70	0,88	1,1	1,4	1,8	2,3	2,8	3,3	4,8
11	0,13	0,26	0,40	0,54	0,70	0,88	1,1	1,4	1,8	2,3	2,8	3,2	4,6
12	0,13	0,26	0,40	0,54	0,70	0,87	1,1	1,4	1,8	2,2	2,7	3,2	4,5
13	0,13	0,26	0,40	0,54	0,70	0,87	1,1	1,4	1,8	2,2	2,7	3,1	4,3
14	0,13	0,26	0,39	0,54	0,69	0,87	1,1	1,4	1,8	2,2	2,7	3,1	4,2
15	0,13	0,26	0,39	0,54	0,69	0,87	1,1	1,3	1,8	2,1	2,6	3,0	4,1
16	0,13	0,26	0,39	0,54	0,69	0,87	1,1	1,3	1,8	2,1	2,6	2,9	4,0
17	0,13	0,26	0,39	0,54	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,6	2,9	4,0
18	0,13	0,26	0,39	0,53	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,6	2,9	4,0
19	0,13	0,26	0,39	0,53	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,6	2,9	3,9
20	0,13	0,26	0,39	0,53	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,5	2,9	3,9
21	0,13	0,26	0,39	0,53	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	3,8
22	0,13	0,26	0,39	0,53	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	3,8
23	0,13	0,26	0,39	0,53	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	3,8
24	0,13	0,26	0,39	0,53	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	3,8
25	0,13	0,26	0,39	0,53	0,69	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	3,7
26	0,13	0,26	0,39	0,53	0,68	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	3,7
27	0,13	0,26	0,39	0,53	0,68	0,86	1,1	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	3,7
28	0,13	0,26	0,39	0,53	0,68	0,86	1,1	1,3	1,7	2,0	2,5	2,8	3,7
29	0,13	0,26	0,39	0,53	0,68	0,86	1,1	1,3	1,7	2,0	2,5	2,8	3,7
30	0,13	0,26	0,39	0,53	0,68	0,85	1,1	1,3	1,7	2,0	2,5	2,8	3,7
40	0,13	0,26	0,39	0,53	0,68	0,85	1,1	1,3	1,7	2,0	2,4	2,7	3,6
60	0,13	0,25	0,39	0,53	0,68	0,85	1,0	1,3	1,7	2,0	2,4	2,7	3,5
120	0,13	0,25	0,39	0,53	0,68	0,85	1,0	1,3	1,7	2,0	2,4	2,6	3,4

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

B

Bendrasis nacionalinis produktas (BNP) – visų galutinių prekių ir paslaugų, pagamintų šalies piliečių per tam tikrą laikotarpį (paprastai per metus) rinkos kainų suma; tai konkrečios šalies piliečių gautos pajamos.

Bendrasis pelningumas – bendrojo pelno ir pardavimų santykis.

Bendrasis vidaus produktas (BVP) – tai bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksnių gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje.

D

Darbo jėga – visi sulaukę darbingo amžiaus (16 metų) užimti gyventojai ir bedarbiai.

Darbo užmokestis bruto – pilnas darbo užmokestis neatskaičius mokesčių, atskaitymų.

Darbo užmokestis neto – darbo užmokestis atskaičius mokesčius, atskaitymus (darbo užmokestis į rankas).

E

Einamoji sąskaita – parodo šalies prekybos būseną, palyginti su likusia pasaulio dalimi per tam tikrą laiką (paprastai per metus).

Einamojo likvidumo koeficientas – trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis.

Einamosios sąskaitos deficitas – kiekis, šalies prekių ir paslaugų eksportas yra mažesnis negu jos prekių ir paslaugų importas, įvertinus grynuosius vienpusiškus pavedimus į užsienio šalis.

Ekonominės ar finansinės krizės – tai krizės, susijusios su kompanijų veikla finansų rinkose.

Ekonominis augimas – tai pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimtys padidėjimas per tam tikrą laikotarpį; ilgalaikis valstybės gamybinio potencialo plėtojimas, kurį apibūdina realiojo BVP (BNP) augimas.

Eksportas – tai prekės ar paslaugos, pagamintos šalyje, bet parduotos užsienyje.

Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas (ERPB) - tarptautinis bankas, įsteigtas 1990 m. siekiant paskatinti ir paspartinti ekonomines reformas Vidurio ir Rytų Europos valstybėse.

Finansinis svertas – santykinis rodiklis, parodantis įmonės galimybę finansuoti veiklą paprastosiomis akcijomis arba paskolomis, t.y. kapitalo struktūros pasirinkimas.

G

Garantinis fondas – pinigų fondas, skirtas nustatyto dydžio išmokoms bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių darbuotojams, dirbusiems įmonėje iki teismo nutarties iškelti įmonei bankroto bylą priėmimo dienos arba iki kreditorių susirinkimo nutarimo bankroto procedūras vykdyti ne teismo tvarka priėmimo dienos, neatsižvelgiant į tai, ar darbo santykiai tęsiasi, ar yra nutrūkę, taip pat buvusiems įmonių, likviduotų dėl bankroto, darbuotojams, kai įmonės jiems yra įsiskolinusios, taip pat garantinio fondo administravimo išlaidoms garantinio fondo nuostatų nustatyta tvarka.

Globalizacija – procesas, reiškiny, vykstantis socialinėje plotmėje, apimantis pačias įvairiausias visuomenės, valstybės bei kitų socialinių darinių veiklos sritis, jų aplinką, pasireiškiantis tarpusavio ryšių intensyvėjimu, judėjimu bei kitomis charakteristikomis viso pasaulio mastu.

Grynasis pelnas – pelnas, atitenkantis įmonių savininkams po visų tiesioginių ir visų numanomų sąnaudų atskaitymo.

Grynasis pelningumas – grynojo pelno ir pardavimų santykis.

Grynasis vidaus produktas – bendrojo vidaus produkto ir amortizacinių atskaitymų skirtumas.

I, Į

Importas – tai prekės ar paslaugos, pagamintos užsienyje ir nupirktos naudoti kitoje šalyje.

Infliacija – piniginio vieneto perkamosios galios smukimas, pasireiškiantis bendrojo kainų lygio kitimu.

Inovacija – naujų technologijų, idėjų, metodų kūrimas ir komercinis pritaikymas pateikiant rinkai naujus arba patobulintus produktus ir procesus.

Investicijos - piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą.

Įmonės nemokumas - įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradėsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės.

Įmonės restruktūrizavimas - tai procesas, apimantis eilę priemonių, skirtų padėti įmonei išvengti bankroto.

Įmonės restruktūrizavimo procesas – ūkinės veiklos rūšies pakeitimo, gamybos modernizavimo, darbo organizavimo tobulinimo, įmonės turto ar jo dalies pardavimo, kitų įmonių turto priėmimo jas jungiant ar skaidant, techninių, ekonominių bei organizacinių priemonių, skirtų įmonės mokumui

atkurti, įgyvendinimas, įmonės įsipareigojimų kreditoriams dydžio bei vykdymo terminų pakeitimas.

Įsiskolinimo koeficientas – skolintojų nuosavybės ir savininkų nuosavybės santykis.

K

Kritinio likvidumo koeficientas – trumpalaikio turto ir atsargų skirtumo santykis su trumpalaikiais įsipareigojimais.

Krizė – tai atsitiktinių ar tam tikrų vystymosi procese susiformavusių veiksnių sąlygotas kritinis momentas, kuris pažeidžia normalų sistemos funkcionavimą, ir ji tada nebegali vystytis planuota kryptimi.

L

Laisvoji rinka – mainų operacijos, nereguliuojamos rinkos ekonomikos sąlygomis.

Likvidavimas – juridinių asmens dalyvių sprendimas nutraukti juridinio asmens veiklą; teismo ar kreditorių susirinkimo sprendimas likviduoti bankrutavusį juridinį asmenį.

M

Makroekonomika – ekonomikos disciplina, nagrinėjanti ekonominę sistemą kaip visumą arba sustambintus jos sektorius.

Manevringumo koeficientas – koeficientas, rodantis, kokią grynojo turto dalį sudaro trumpalaikis grynasis turtas. Šis koeficientas apskaičiuojamas kaip trumpalaikio grynojo turto (trumpalaikis turtas – per vienerius metus mokėtinos sumos- ir trumpalaikiai įsipareigojimai) ir nuosavo kapitalo santykis.

Masto ekonomija – vidutinių gamybos kaštų sumažėjimas, sąlygojamas gamybos apimties augimo.

Mikroekonomika – ekonomikos disciplina, nagrinėjanti namų ūkio, verslo firmų, ūkio šakų bei kitų savarankiškai sprendimus priimančių ūkinių subjektų veiklą. Ji nagrinėja išteklių ir pajamų paskirstymo problemas.

Mokėjimų balansas – yra visų sandėrių tarp vienos šalies ir likusių pasaulio dalių gyventojų apibendrintas užrašas arba šalies prekybos ir finansinių sandorių su visomis kitomis pasaulio šalimis per tam tikrą laiką, dažniausiai per metus, apskaičiavimas.

N

Natūralūs augimo tempai – tai tokie augimo tempai, kurie užtikrina visišką darbo jėgos užimtumą didėjant jos pasiūlai ir sudaro galimybes be apribojimų panaudoti mokslo ir technikos pažangos laimėjimus bei užtikrinti jos vystymosi galimybes.

Natūralusis nedarbo lygis – yra darbo jėgos dalis, kurią sudaro bedarbiai, esant pusiausvyrai darbo rinkai; tai nedarbo lygis, susidarantis esant stabiliam infliacijos lygiui, ir šiomis sąlygomis gaminant potencialųjį bendrąjį nacionalinį produktą.

Nedarbo lygis – tai nedarbančios darbo jėgos, tačiau galinčios ir norinčios dirbti, bet nerandančios tinkamo darbo, santykio su visa darbo jėga procentinė išraiška.

Nuosavo kapitalo pelningumas – bendrojo pelno ir nuosavo kapitalo santykis.

P

Pelnas – ūkinės veiklos rezultatas, kuris gaunamas iš pajamų atėmus joms uždirbti patirtas sąnaudas.

Pertvarkymas – tai juridinio asmens teisinės formos pakeitimas, kai naujos teisinės formos juridinis asmuo perima visas pertvarkytojo juridinio asmens teises ir pareigas.

Prekybos deficitas – tai kiekis, kuriuo importas viršija eksportą.

Požymis – žymė, pagal kurią galima atskirti, pažinti.

Priežastis – reiškinys, dėl kurio įvyksta kitas reiškinys.

Privatizacija – turto perdavimas iš visuomeninės arba valstybinės nuosavybės privačiai nuosavybei, taip pat turto valdymo perleidimas privačioms įmonėms.

R

Reinvesticijos - iš investicijų gauto pelno (pajamų) investicijos tame ūkio subjekte, kuriame šis pelnas (pajamos) buvo gautas.

Reorganizavimas – tai juridinio asmens pabaiga be likvidavimo procedūros.

Rizika - nesėkmės tikimybė, galimų praradimų pavojus.

S

Sanavimas - tai komplekso priemonių (ūkinės veiklos rūšies pakeitimas, techninės ir ekonominės priemonės, turto pardavimas, gamybos ar darbo organizavimo pakeitimai, kitos priemonės) įmonės mokumui atkurti įgyvendinimas.

Sąnaudos – išlaidos, patiriamos siekiant gauti pajamas.

T

Tarptautinis valiutos fondas – tarptautinė organizacija, kurios pagrindiniai tikslai – stabilizuoti tarptautinius valiutų kursus ir teikti paskolas šalims, patiriančioms sunkumų, finansuojant tarptautinius savo sandėrius.

Turto pelningumas – grynojo pelno ir viso turto santykis.

Ū

Ūkio subjekto teisinė forma – suteikiama registruojant ūkio subjektą pagal Ūkio subjektų teisinių formų klasifikatorių.

V

Veiksny – skatinamoji priežastis, faktorius.

Verslo (ekonominis) ciklas – ekonominio augimo bei nuosmukio periodų kaitos procesas.

Rasa KULYČIENĖ. Statybų sektoriaus bankroto priežasčių tyrimas

Veiklos pelnas – pelnas, gautas iš tiesioginės įmonės veiklos.

BANKROTO PREVENCIJOS REIKŠMĖ IR MODELIŲ TAIKymo PROBLEMA LIETUVOS ĮMONĖSE

Rasa Kulyčienė

Šiaulių universitetas

Socialinių mokslų fakultetas

Darbo vadovas doc.dr. Angelė Lileikienė

Santrauka

Rinkos ekonomikos sąlygomis, verslo įmonės nepakankamai įvertindamos išorinius ir vidinius veiksnius, įtakojančius jų finansinę būklę, gana dažnai bankrutuoja. Bankrotui įvertinti taikomos įvairių užsienio ir šalies autorių siūlomos metodikos. Tačiau daugeliu atveju, užsienio autorių siūlomos metodikos, nėra tinkamos įvertinti Lietuvos sąlygomis bankrutuojančių įmonių būklę, dėl skirtingų ekonominių sąlygų. Straipsnyje pateikiama įvairių užsienio ir šalies autorių bankroto metodikų palyginamoji analizė, leidžianti įvertinti siūlomų metodų privalumus ir trūkumus.

Raktiniai žodžiai: bankrotas, antikrizinis valdymas, finansinė būklė, įmonės nemokumas, mokumas, veiklos efektyvumas, finansinis svertas.

Įvadas

Daug Lietuvos įmonių per pastarąją šalies ekonominės sistemos transformacijos dvidešimtmetį nesugebėjo modernizuoti savo veiklos, neįvertino greitai kintančių išorinių sąlygų poveikio jų veiklai ir patyrė ekonominių sunkumų, kurie daugeliu atveju baigėsi įmonių bankrotu. Šiandienos šalies ir užsienio ekonominė situacija, pasibaigus ekonominio pakilimo etapui, pateikia verslui sudėtingas išlikimo ir vystymosi sąlygas, kurių neįvertinusios įmonės krizės akivaizdoje vėl susiduria su prieštaringai vertinamais masiniais nemokumo ir bankroto reiškiniais. Verslo atstovų arba kitaip vadinamų praktikų pozicija atspindi neigiamą požiūrį ir apibrėžia bankrotus kaip ekonomikos lėtėjimo veiksnį, tuo tarpu Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertų nuomone, be natūralaus apsisvalymo neįmanomas darbo našumo ir ekonomikos augimas.

Lietuvos verslui, kuris rinkos ekonominėje sistemoje istoriniu požiūriu yra pakankamai jaunas, kyla klausimai : ar galima numatyti ekonomikos lėtėjimą, kokie požymiai rodo, kuriuo momentu ir koku dydžiu reikia didinti ar mažinti plėtros tempus. Užsienio mokslininkai (Altmanas, Blankas, Tafler, Lis, Springate, Fulmer, Beaver, Zmijevski ir kiti) atliko nemažai tyrimų bankrotų prognozavimo srityje bei sudarė finansiniais santykiniais rodikliais pagrįstus prognozavimo modelius, leidžiančius įvertinti įmonės finansinę būklę. Tačiau straipsnio autoriai palaiko šalies ekonomistų nuomonę, kad bankroto prognozavimui nebeužtenka atlikti finansinės būklės rodiklių analizę, būtina atsižvelgti į ekonomikos ciklus ir jų poveikio lygį atskiram sektoriui bei susijusių priklausomybės ryšiais kitų sektorių vystymosi perspektyvoms.

Tyrimo tikslas - teoriniu aspektu įvertinti bankroto prognozavimo modelių taikymo problemas Lietuvos įmonėse.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo išskirti šie **uždaviniai** :

1. Atskleisti bankroto sampratą ir dominuojančias pasekmes verslo plėtrai;
2. Apibrėžti krizių priežastis bei pagrįsti antikrizinio valdymo svarbą;
3. Įvertinti bankroto prognozavimo modelių tinkamumą Lietuvos verslo sąlygomis.

Tyrimo metu buvo panaudoti šie **metodai** : grupavimo, apibendrinimo, svarbiausių grandžių išskyrimo ir palyginimo.

Tyrimo rezultatai gali būti naudingi tyrėjams ir ekonomistams, bandantiems sudaryti individualius konkrečiam sektoriui skirtus bankroto prognozavimo modelius, kurių rezultatai leistų formuluoti sėkmingas ilgalaikes plėtros strategijas.

Bankroto, kaip ekonominio reiškinių samprata bei jo teisinių prielaidų aktualijos

Įmonių bankroto įstatymas⁶⁹ bankrotą apibrėžia kaip nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka. Mokslinėje literatūroje bankrotas apibrėžiamas nevienodai. Kiekvienas bankroto, kaip sąvokos traktavimas yra susijęs su aplinka, kurioje vykdomas mokslinis tyrimas, rengiami moksliniai darbai, įstatymais bei aspektais, kurių pagrindu atliekama bankroto analizė. Oksfordo žodyne bankroto terminas aprašytas kaip tai asmuo ar kompanija, teismo pripažinta negalinčia padengti savo skolų. C. Pass bankrotą tapatina su situacija, kai asmens ar įmonės įsipareigojimai kreditoriams pranoksta aktyvus⁷⁰. Pasak R. Sneiderės⁷¹, „bankroto“ terminas reiškia nemokumo situacijos sprendimą, t.y. skolininko likvidavimą ir kreditoriaus reikalavimo apmokėjimą. Tuo tarpu V. Charitanovas⁷² įsitikinęs, kad bankrotas – rinkos mechanizmo užtikrinimo pagrindas, stovintis vienoje vietoje su konkurencijos ir nuosavybės į kapitalą įteisinimu

Mokslinėje literatūroje bankroto reiškinys ir jį lydinčios pasekmės vertinamos skirtingai. Tarkime, lietuvių autoriai J. Mackevičius (2005), Č. Purlys (2001), A. Sakalas, R. Virbickaitė (2003) bankrotus vertina kaip neigiamą ekonomikos ir visuomenės reiškinį :

- Bankrotas kaip reiškinys sukelia daug neigiamų padarinių ne tik pačiai įmonei ir jos darbuotojams, bet ir kitoms įmonėms bei institucijoms, valstybei ir visuomenei. Įrodyta, kad įmonių bankrotai yra pavojingi šalies ekonomikai, nes bankrutuoja seniai susikūrusios, turinčios senas tradicijas, palyginti didelės įmonės, kuriose dirba daug darbuotojų. Tuo tarpu kuriasi naujos mažos įmonės su nedaug darbuotojų, neturinčios gamybos organizavimo ir valdymo įgūdžių, nepakankamai vertinančios rinkotyros reikšmę ir t.t. Įmonių bankrotas sukelia daug ekonominių ir socialinių problemų valstybės mastu, nes įmonių bankroto sukeltas problemas neretai tenka spręsti valstybei⁷³. Bankroto žala labiausiai sietina su socialinėmis bankrutuojančių įmonių darbuotojų problemomis. Išvystytos ir paklausios darbo rinkos šalyse šie rūpesčiai žymiai supaprastėja, nors, reikia pripažinti, kad žemos kompetencijos darbo jėgai tai skausminga problema⁷⁴.

Šalia paminėtų neigiamų pasekmių išskiriami ir teigiami bankrotų padariniai :

- Dažniausiai bankrutuoja nemokančios dirbti įmonės. Laiku paskelbtas bankrotas leidžia, pardavus turtą, sugražinti pinigus kreditoriams, apmokėti skolas, įmonė pakeičia savininką, asortimentą ir toliau sėkmingai veikia. Naujajame Europos Komisijos Įmonių ir pramonės generalinio direktorato interneto portale⁷⁵ pateikiama informacija apie „antrosios galimybės strategiją“ (a second chance policy), skatinančią verslininkus po bankroto pradėti verslą iš naujo. Pasak Laisvosios rinkos instituto eksperto G. Kadziausko⁷⁶, laisvosios rinkos sistema veikia tik tada, kai nerentabiliai dirbančios net ir didžiausios įmonės turi galimybę bankrutuoti. Vis dėlto ir laisvosios rinkos principais paremtos ekonomikos šalininkai pritaria, kad bankroto reiškinį galima vertinti teigiamai tik tuo atveju, kai bankrotai yra pavieniai, nesukeliantys kitų įmonių grandininės nemokumo reakcijos ir visų šį reiškiantį lydinčių ekonominių pasekmių, tačiau, darbo autorių nuomone, tokiu atveju nepakankamai įvertinamas laiko veiksnys.

Atsižvelgiant į bankroto pobūdį, G. Savickaja⁷⁷ (2003) skiria tris įmonių bankrotų kategorijas :

1) Nesėkmingi įmonių bankrotai; jiems priskiriamos tos įmonės, kurios bankrutuoja dėl nenumatytų aplinkybių (tarkime, dėl stichinių nelaimių, šalies politinio nestabilumo, krizių, skolininkų ir kt.). Šalies vyriausybė turi suteikti pagalbą šios grupės įmonėms, kad jos išeitų iš krizinės situacijos.

2) Melagingi įmonių bankrotai; jiems priskiriamos tos įmonės, kurios sąmoningai stengiasi nuslėpti turimą turtą, kad išvengtų sumokėti skolas kreditoriams. Tokių įmonių bankrotai turėtų būti griežtai baudžiami.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX – 216.

⁷⁰ Sakalas A., Virbickaitė R. (2003). Bankroto teorija ir praktika. *Inžinerinė ekonomika*, 2 (33), p. 106

⁷¹ Sneiderė, R. (2005). Analysis of Bankruptcy Prediction Models. *Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7*, p. 223.

⁷² Charitanovas, V. (2004). Įmonių bankroto prevencija: metodologinis aspektas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 30, p. 67.

⁷³ Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 421-422.

⁷⁴ Sakalas, A., Virbickaitė, R. (2003). Bankroto teorija ir praktika. *Inžinerinė ekonomika*, 2(33), p. 107.

⁷⁵ <http://www.bankrotodep.lt/>

⁷⁶ Valstybė, Nr. 11 (20) 2008 m. gruodis

⁷⁷ Савицкая, Г. В. (2003). *Экономический анализ*. Учебник. 8-е издание, переработанное. Москва: Новое знание, с. 607-608.

3) Neatsargių įmonių bankrotai; tokios įmonės bankrutuoja dėl rizikingų operacijų vykdymo ir neefektyvaus darbo. Šios grupės įmonėse prie bankroto artėjama pamažu, todėl labai svarbu atlikti savalaikę ir periodinę įmonės finansinės būklės ir veiklos rezultatų rodiklių analizę.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, iš šiuo metu bankrutuojančių bendrovių bemaž 70 proc. yra susijusios su statybomis ir nekilnojamoju turtu. Pastaraisiais metais padaugėjo įmonių (ypač statybų sektoriuje) bankrotų, kuriuos galima įvardinti kaip neatsargių įmonių bankrotus, o tam tikrais atvejais įtarti esant tyčinius. Todėl neatsitiktinai Įmonių bankroto įstatymas, atsižvelgiant į 2004 metų Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko įstatymų vertinimo projekte nurodytus trūkumus bei rekomendacijas, buvo tobulinamas ir nuo 2008 metų liepos 1d. įsigaliojo naujausios Įmonių bankroto įstatymo pataisos.

Siekiant apsaugoti kreditorių interesus, šių pataisų pagrindą sudaro pagreitinta bankroto procedūrų pradžia - pakanka, kad įmonė nevykdo savo įsipareigojimų ir šie pradeli įsipareigojimai viršija pusę įmonės turto bei sugriežtinta įmonės vadovų ir savininkų atsakomybė. Įmonių bankroto įstatymo⁷⁸ 4 straipsnis pateikia *nemokumo sąvokos išaiškinimą* :

- įmonė laiku nemoka darbo užmokesčio ir su darbo santykiais susijusių išmokų;
- įmonė laiku nemoka už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas), negrąžina kreditų ir nevykdo kitų sandoriais priimtų įsipareigojimų;
- įmonė laiku nemoka įstatymo nustatytų mokesčių bei kitų privalomųjų įmokų;
- įmonė neturi turto ar pajamų, iš kurių galėjo būti išieškamos skolos, ir dėl šios priežasties antstolis grąžino kreditoriui vykdomuosius dokumentus.

Kad būtų galima inicijuoti bankroto bylą, pakanka, kad įmonė atitiktų bent vieną iš minimų sąlygų. Bankroto bylą galima kelti ir tuomet, kai bendrovė viešai paskelbia, jog nevykdo savo įsipareigojimų ar negali jų įvykdyti. Tuomet nebūtina, kad bendrovei tiktų bent viena iš išvardintų sąlygų. Kol teismas nepriėmė nutarties iškelti bankroto bylą, pareiškimą galima atsiimti, tokia norma padeda apsisaugoti nuo skubotų ir klaidingų sprendimų.

Įmonės vadovo ir savininkų atsakomybės pataisa yra taip pat reikšminga, nes būtent įmonės vadovui ir savininkams numatyta pareiga iškelti bankroto bylą įmonei, jei ji tapo nemoki. Įmonės vadovui numatyta prievolė atlyginti kreditoriams žalą, kurią jie patyrė dėl vėlavimo iškelti bankroto bylą. Dėl šio nusižengimo teismas gali apriboti asmens teisę eiti viešojo ar privataus juridinio asmens vadovo pareigas nuo 3 iki 5 metų, taip pat už netinkamą Įmonių bankroto įstatymo vykdymą vadovui ir savininkams gali būti skirta bauda iki 10.000 Lt. Vadovas gali netekti teisės vadovauti kitai bendrovei ir tuomet, kai po nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo neperdavė turto ar dokumentų, vengė pateikti reikalingą informaciją ar kitaip trukdė procedūroms.

Taigi, nors Lietuvai ir būdinga gana sparti teisinių aktų kaita - per palyginti trumpą laikotarpį priimti trys nauji įstatymai neskaitant jų pataisų, tai pateisinama siekiu laiku ir tinkamai reaguoti į praktines ekonomikos vystymosi aktualijas.

Antikrizinio valdymo reikšmės ryšys su įmonės bankrotu

Bet kurios kategorijos bankrotas, kaip reiškinys, įmonėje neatsiranda staiga, iš niekur. Prieš bankroto reiškinį įmonė susiduria su vieno ar kito pobūdžio krize, kuri nevaldoma iššaukia krizes visuose įmonės valdymo lygmenyse. Ekonominių ir finansinių krizių pasekmės gali būti įmonių bankrotas ar jų savarankiškumo praradimas, todėl yra aktualus antikrizinis įmonės valdymas. Krizė yra neatsiejama ūkinės finansinės veiklos dalis. Svarbu išsiaiškinti krizės veiksnius, įvertinti krizinę situaciją ir ją valdyti. Krizės židiny dažnai yra lokalus, tačiau laiku nepastebėti požymiai gali apimti ir visą sistemą.⁷⁹

Įmonės krizės samprata pagal savo reikšmingumo lygį gali skirtis. Tarkime, W. P. Crisis⁸⁰ (1996) išskiria trijų rūšių krizes, kurios apibrėžiamos laiko veiksmu: tai būtų netikėtos krizės, t.y. tos, kurios iškyla be perspėjimo, jų negalima numatyti ir neįmanoma paruošti detalaus plano iš anksto. Kita grupė - išskylančios krizės, kurios ateina netikėtai, bet yra daugiau nuspėjamos ir šiuo atveju yra sunku nustatyti ir užkirsti kelį priežastims, kurios nurodo ateinančią krizę. Trečia grupė - tai ilgalaikės krizės dažniausiai besitęsiančios savaitėmis, mėnesiais ar net metais. Jas dažnai lydi paskolos, tuščia spekuliacija.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX – 216.

⁷⁹ Sakalas, A., Savanevičienė, A. (2003). *Įmonių krizių vadyba*. Kaunas: Technologija, 2003, p. 13.

⁸⁰ Crisis, W.P. (1996). *Management in a Small Business: A Tale of Two Solicitors Firms*. Journal of Career Development International.

Panašų krizių sugrupavimą atliko ir S. Cutlip, kuris visas krizes taip pat suskirstė į tris grupes, tik apibrėžė kiek kitaip⁸¹. Netikėtos krizės, pasak S. Cutlip, yra tos, kurių neįmanoma numatyti ir planuoti jų prevencijos. Tokioms krizėms jis priskiria įvairius techninius gedimus, nelaimingus atsitikimus, gaisrus, organizacijos vadovo žūtį ir pan. Į tokias krizes galima tik reaguoti ir rekomenduotina, kuo greičiau. Antrai grupei priskiriamos išaugančios krizės: tai ilgainiui besiformuojančios krizės, kurių požymius galima numatyti iš anksto. Taigi, šiuo atveju pagrindinis veiksnių planavimo ir vadybos tikslas yra tinkamai įvertinti augančią krizę ir ją suvaldyti taip, kad neįvyktų kritinė situacija. Šiai grupei dažniausiai yra priskiriamos tos krizės, kurių pamatas yra socialinės problemos, neramumai ar konfliktai. Galiausiai trečia grupė apima nuolatines krizes, kurios gali trukti mėnesius ar metus, nepaisant pastangų jas suvaldyti.

Kaip teigia J. Bivainis (2003)⁸², dominuoja dvi krizės suvokimo koncepcijos: pirmą – siekis išlikti, kai krizė suvokiama kaip grėsmė, kaip išlikimo problema, kaip žlugimo prielaida. Todėl priemonės pakeisti krizinę situaciją yra traktuojamos ne kaip kova su krize, o kaip teigiami įmonės strategijos pokyčiai. Nepaisant neigiamų krizės padarinių, nemažai autorių pabrėžia ir teigiamą krizės reikšmę – jie apibūdina krizių valdymą kaip žinomų priemonių formavimą, kurios informuos apie artėjantį pokyčių tašką ir leis pasirinkti naują vystymosi sritį.⁸³

Antikrizinio valdymo problema lietuvių autorių J. Mackevičiaus (2005), A. Garškienės, K. Gaškaitės (2005), darbuose pirmiausia siejama su įmonių finansinės būklės įvertinimu, tiksliau su įmonių nemokumu. Antikrizinio įmonės valdymo tikslas – laiku diagnozuoti įmonės bankroto grėsmę ir parengti bei realizuoti priemones, užtikrinančias įmonės išėjimą iš krizinės būklės ir atkurti įmonės mokumą bei finansinį stabilumą. Šiam tikslui pasiekti įmonės finansinė veikla turi būti vertinama ir bankrotas prognozuojamas anksčiau, nei pasirodo pirmieji bankroto požymiai. Kai kurie autoriai (Cibulskienė D., 2004) teigia, kad antikrizines priemones reikėtų taikyti tuomet, kada rinkoje funkcionuojančios įmonės finansinė būklė tampa krizine, o bankroto perspektyva – reali. Vadovaudamiesi tokiu vertinimu, autoriai visiškai ignoruoja bankroto grėsmės diagnostiką ankstyvojoje jos atsiradimo stadijoje ir dėmesį skiria tik krizės „gydymui“⁸⁴.

Antikrizinio valdymo planas įmonėse gali būti tinkamai parengtas ir įgyvendintas tik po to, kai yra aiškiai apibrėžtos krizę sukėlusios priežastys. Dauguma autorių vieningai sutaria dėl įmonės krizių ir bankrotų veiksnių išskyrimo į išorinius ir vidinius. Krizių priežastis galima nagrinėti pagal jų kilmę, t.y. atsižvelgiant į endogenines priežastis, esančias vidinėje organizacijos įtakos srityje (tokios kaip nesėkminga organizacijos vadyba, ekonominės, personalo, finansų strategijos klaidos ir kt.) ir egzogenines priežastis, kylančias už organizacijos ribų, esančias netiesioginio poveikio lauke (organizacijos technologinė, ekonominė, konkurencinė, socialinė, visuomeninė, teisinė aplinka)⁸⁵. Tose šalyse, kuriose politinė ir ekonominė padėtis stabili, sėkmingą firmos veiklą vienu trečdaliu lemia išoriniai veiksniai, o dviem trečdaliais – vidiniai. Išoriniams veiksniams pati firma poveikio daryti negali, tačiau privalo juos įvertinti ir taip sumažinti galimos rizikos laipsnį. Anot J. Mackevičiaus⁸⁶, vienas iš pagrindinių bankroto analizės uždavinių yra atskleisti bankroto veiksnius ir numatyti priemones jiems likviduoti. Įmonių bankrotai vyksta nuolat: vienos įmonės, neatlaikiusios konkurencijos, bankrutuoja, kitos, pasinaudodamos galimybėmis, užima jų vietą. Nepriklausomai nuo to, kuriai grupei įmonė priskiriama, svarbu išsamiai iširti bankroto veiksnius, nustatyti jų tarpusavio ryšį ir priklausomybę. J. Mackevičius bankroto veiksnius, kaip ir kiti autoriai krizių veiksnius, taip pat skiria į vidinius ir išorinius.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinė bankroto priežastis – netinkamas vadovavimas, kurį galima apibūdinti kaip nekokybišką planavimą, netinkamą informacijos rinkimą ir naudojimą, finansinės analizės ir kontrolės ignoravimą. Vadovavimo kokybė priklauso nuo įmonės vadovų profesionalumo, iniciatyvos, sugebėjimo vadovauti, priimti teisingus sprendimus ir tinkamai koordinuoti bei kontroliuoti jų vykdymą. Pačių verslo valdytojų apklausų, atliktų 2009 metais, duomenys rodo, kad viena iš pagrindinių įmonių bankroto priežasčių – komercinių bankų atsisakymas teikti arba pratęsti kreditus apyvartinėms lėšoms, iššaukiantis nemokumą susijusiose grandyse.

⁸¹ Englewood Cliffs Darling, J. (1998). Crisis management: Prevention, diagnosis and intervention. *Journal of Leadership and Organization Development*.

⁸² Bivainis, J., Tamošiūnas, A. (2003). Enterprise Restructuring Programines. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 27, p. 22

⁸³ Vilimaitė, I. (2000). *Tegyvuoja krizė! Vadovo pasaulis*, 6, p. 24.

⁸⁴ Garškienė, A., Garškaitė, K. (2005). Antikrizinio valdymo turinys: esmė, tikslai ir priemonės. *Verslas: teorija ir praktika – Business: theory and practice*, (IV)1, p. 47.

⁸⁵ Valackienė, A. (2005). *Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas*. Kaunas: Technologija, p. 11.

⁸⁶ Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 439.

Bankroto prognozavimo metodai

Pirmosios bankroto studijos prasidėjo XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje, kuomet žymiausi šios srities specialistai P. Fitzpractick, A. Winakor ir R. Smith, C. Merwin bei W. Hickman siūlė skaičiuoti 1-3 skirtingus rodiklius bankrotui įmonėje diagnozuoti. Įmonių bankroto prognozavimas yra sudėtingas procesas Lietuvoje veikiančioms įmonėms. Sudėtingumą įtakoja nemažai veiksnių, iš kurių galima išskirti neilgą rinkos ekonomikos istorinę patirtį, nedidelę geografinę teritoriją ir žemą eksporto lygį, silpną įmonių koncentraciją, žemą konkurencingumo ir vertybinių popierių kapitalizacijos lygį.

Pagal žinomumą teoriniu lygmeniu populiariausias „Z“ bankroto prognozavimo modelis, kurį 1968 metais suformulavo amerikiečių ekonomistas E. I. Altman. Pasak lietuvių autorės M. Tvaronavičienės⁸⁷, išpopuliarintas Lietuvos ekonomistų (Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I., Mackevičius J., Poškaitė D.), šis nėra tinkamas Lietuvos įmonių nemokumui įvertinti. M. Tvaronavičienė šį metodą vertina kritiškai, kadangi I.E. Altman „Z“ modelį suformulavo tyrinėdamas JAV kompanijas, veikusias 1945-1965 metais ir kotiravusias gamybinių bendrovių akcijas biržose.

1973 metais R. Lis pagal Didžiosios Britanijos įmonių rodiklius sudarė bankroto grėsmės įvertinimo modelį⁸⁸, sudarytą iš keturių elementų – grynojo kapitalo efektyvumo, bendrojo pelningumo, sukaupto kapitalo efektyvumo, skolos padengimo nuosavu kapitalu koeficientų sumos. Tos pačios šalies įmonių, kurių akcijos kotiruojamos biržoje, analizę vėlesniais – 1977 metais atliko anglų mokslininkas R. Tafler, pasiūlydamas bankroto grėsmės įvertinimo modelį, kurio analitinė išraiška apima koeficientų sumą bendrojo pelno ir trumpalaikių įsipareigojimų santykio, grynojo apyvartinio kapitalo ir visų įsipareigojimų santykio, trumpalaikių įsipareigojimų ir viso turto santykio, pelno ir viso turto santykio. 1987 metais Kvebeko ekonomistas Jean Legault sukūrė CA – Score modelį. Jo pagrindas – atlikti 173 Kvebeko provincijos gamyba užsiimančių įmonių, kurių apyvarta nuo 1 iki 20 milijonų dolerių, finansinių rodiklių tyrimai⁸⁹.

Vėlesniais metais buvo sukurti bankroto prognozavimo modeliai – Springate, Fulmer, Beaver, Zmijevski, tačiau jų praktinis pritaikomumas mažiau populiarius lietuvių ekonomistų atliekamose analizėse.

Įmonių bankroto prognozavimas remiantis finansinių ataskaitų straipsnių pokyčiais yra pats paprasčiausias ir lengviausias analizės būdas. Tačiau analitikas turi mokėti „skaityti“ finansines ataskaitas, pirmiausia jis turi susipažinti su finansinių ataskaitų svarbiausiais straipsniais ir jų pokyčiais. Įmonių bankroto prognozavimas yra sudėtingas, todėl jį atliekant neracionalu apsiriboti kuria nors viena metodika. Rodiklių pokyčiams gali turėti įtakos infliacijos procesai, todėl gali būti taikomi koregavimo koeficientai, įvertinantys infliacijos lygį. Tačiau teigti, kad įmonės bankrotą galima visiškai tiksliai prognozuoti remiantis finansinių ataskaitų straipsnių pokyčiais, būtų neteisinga, kadangi iš įmonių finansinių ataskaitų nematyti veiksnių, kurie gali daryti didelę įtaką bankrotui, pavyzdžiui, bankų atsisakymas suteikti kreditą ar jį pratęsti, nesėkmingos derybos su pirkėjais ir tiekėjais, bylinėjimasis teismuose ir kt.

Tuo tarpu 1976 m. anglų mokslininkas J. Argenti parengė metodą įmonių bankroto grėsmei nustatyti. Šis metodas jau grindžiamas tiek finansiniais, tiek ir nefinansiniais rodikliais. Jis dažniausiai minimas „A“ modelio vardu. J. Argenti pabrėžia tokias įmonių bankroto priežastis: blogas vadovavimas, neveiksminga apskaitos sistema ir įmonių nesugebėjimas prisitaikyti prie naujų rinkos sąlygų. Jis nurodė tam tikrus įmonių veiklos trūkumus, daromas klaidas ir atsirandančius bankroto požymius, nustatė jų vertinimą balais. Balų suma, viršijanti 25, rodo potencialius įmonės sunkumus – bankroto grėsmę. Norint taikyti tam tikrai įmonei „A“ modelį, pirmiausia reikia įvertinti, ar būdingi įmonei J. Argenti pateikti trūkumai, klaidos ir požymiai. Jei trūkumai, klaidos ir požymiai įmonei yra būdingi, jie įvertinami pagal J. Argenti pateiktą balų sistemą, jei ne – įvertinami 0. Šis modelis nenumato tarpinių reikšmių. Kuo didesnė pagal „A“ modelį nustatytų balų suma, tuo įmonės bankroto grėsmė yra didesnė. J. Argenti nustatė, kad daugumos sėkmingai veikiančių įmonių „A“ modelio balų suma yra 5-18, o turinčių finansinių sunkumų – 35-70.⁹⁰

Nors J. Argenti „A“ modelis skirtas įmonės vidaus aplinkai įvertinti, tačiau praktiškai jį taikyti yra nemažai problemų: sunku objektyviai nustatyti kiekvienam J. Argenti išvardytam vidaus aplinkos elementui

⁸⁷ Tvaronavičienė, M. (2001). Įmonių bankroto proceso ekonominio efektyvumo didinimo kryptys. *Ekonomika*, 54, p. 139.

⁸⁸ Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p. 20.

⁸⁹ Grigaliūnienė, Ž., Cibulskienė, D. (2004). Bankroto diagnostikos pritaikomumas Lietuvos ūkio sąlygomis. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija*, p. 44.

⁹⁰ Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p. 12-14.

balų sumą (autorius nurodo didžiausią balų skaičių), be to, nurodytiems atvejams įvertinti taip pat reikia turėti konkrečius finansinius duomenis.⁹¹

R. Morris⁹² sukūrė specifinę rodiklių grupę, kuri parodo įmonės būklę dar prieš atliekant finansinių rodiklių analizę. Kaip informatyviausi rodikliai, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį išskiriami: įmonės amžius, diversifikacijos laipsnis, verslo srities pokyčiai, turto augimo koeficientas, ilgalaikės finansinės investicijos, dividendų politika, kiek metų įmonė patiria nuostolius, kiek metų apyvarta neauga ir kt. Paprastai mažoms įmonėms būdingiausios problemos yra mažėjantis augimas, žemas diversifikacijos lygis, mažėjančios ilgalaikės finansinės investicijos ir nesėkminga ekonominė veikla pastaruosius dvejus metus. Visi šie veiksniai nepageidaujamai veikia įmonės finansinę būklę.

J. Sokolov ir M. Piatov⁹³ nurodo šiuos požymius, lemiančius bankroto tikimybę: didėja darbuotojų kaita, įmonę palieka administracijos atstovai; paduoda pareiškimą išeiti iš darbo vyriausiasis buhalteris; kartojami techniniai ir organizaciniai nesklandumai įmonės veikloje; mažėja pardavimų apimtis, užsakymų skaičius ir vis mažiau lankosi pirkėjų; kyla problemų su atsiskaitymais; didėja priklausomybė nuo vieno užsakovo (arba vieno tiekėjo); sutarčių sąlygos įmonės atžvilgiu tampa vis griežtesnės; iškeliama ieškiniai, kurie gali būti pralaimėti; mažėja darbo drausmė įmonėje; kaltė perkeliama kitiems darbuotojams arba ieškoma priežasčių ir pasiteisinimų; kuriami pernelyg optimistiniai ateities planai; pažeidžiamas techninių ir finansinių procesų ritmingumas; mažėja įmonės pelningumas, tačiau jos savininkų gerovė kyla.

G. Savickaja⁹⁴ atkreipia dėmesį į tokius požymius, kurie nors ir neduoda pagrindo teigti, jog įmonės finansinė būklė yra kritinė, tačiau rodo tam tikrą tikimybę, kad ateityje, jeigu nebus imtasi veiksmingų priemonių, padėtis gali gerokai pablogėti. Tokie požymiai: pernelyg didelė įmonės priklausomybė nuo kurio nors vieno projekto, tam tikros turto rūšies, pirkimo ar pardavimo rinkos; konkurentų technikos ir technologijos atnaujinimo neįvertinimas; patyrusių valdymo aparato darbuotojų praradimas; neritmingas darbas ir prastovos; neefektyvios ilgalaikės sutartys; kapitalinių įdėjimų nepakankamumas ir kt.

Didžiojoje Britanijoje audito specialistai įmonių bankroto grėsmei įvertinti yra parengę pasiūlymus, kurių esmę sudaro tam tikrų finansinių ir nefinansinių rodiklių sąrašas. Šio sąrašo rodikliai suskirstyti į dvi grupes⁹⁵. Prie pirmos grupės priskirti tie rodikliai, kurių nepalankios reikšmės rodo esant įmonės finansinių sunkumų, įskaitant ir bankroto grėsmę. Pagrindiniai iš jų yra: pasikartojantys esminiai įmonės gamybos ir pardavimų nuosmukai; didelis užleistas įmonės kreditorinis įsiskolinimas, viršijantis tam tikrą kritinį lygį; didelis uždelstas debitorinis įsiskolinimas; žemas įmonės likvidumo rodiklių lygis; įmonės apyvartinių lėšų trūkumas; užsigulėjusių prekių ir gamybinių atsargų perteklius; neteisinga įmonės reinvesticinė politika; skolintų lėšų santykinė dalis didėja iki pavojingos ribos; skolintos trumpalaikės lėšos naudojamos ilgalaikėms investicijoms; įmonės nevykdo įsipareigojimų kreditoriams, akcininkams (nustatytu laiku negrąžina skolų, neišmoka dividendų ir palūkanų); santykiai su banko įstaigomis blogėja; naujos paskolos gaunamos palyginti nepalankiomis sąlygomis; gamyboje naudojami nusidėvėję įrenginiai; ilgalaikių sutarčių ir užsakymų įmonės prekėms mažėja (tai rodo nepasitikėjimą įmone rinkoje); nepalankiai keičiasi užsakymų sudėtis.

Antrosios grupės rodikliai tiesiogiai nerodo krizinės finansinės įmonės būklės, tačiau leidžia teigti, kad įmonės būklė gali pablogėti, jeigu nebus taikomos atitinkamos priemonės. Pagrindiniai iš jų yra: įmonė netenka svarbių valdymo darbuotojų; dažnos priverstinės prastovos, sutrinka įmonės veiklos ritmingumas; didelė įmonės priklausomybė nuo tam tikro vieno konkretaus projekto, įrengimų tipo, turto rūšies; naujo projekto įgyvendinimas nėra toks sėkmingas ir pelningas kaip buvo planuojama; įmonė dalyvauja teisiniuose ginčuose, kurių rezultatas sunkiai prognozuojamas; įmonė netenka pagrindinių partnerių (tiekėjų, pirkėjų); įmonė nevykdo nuolatinio techninio ir technologinio atnaujinimo; neveiksmingos ilgalaikės sutartys; didelė politinė rizika, susijusi su visa įmone arba pagrindiniais padaliniais.

Toks įmonių būklės įvertinimo rodiklių sąrašas rekomenduojamas įvairių ūkio šakų įmonėms. Jį naudoti sunkina tai, kad be finansinių duomenų, reikia nemažai kitos informacijos, be to, sąrašo rodiklių ribinės reikšmės turi būti konkretinamos, atsižvelgiant į ūkio šakų ar pošakių specifiką. Tai įmanoma padaryti tik turint sukauptus išsamius retrospektyvinius duomenis.

⁹¹ Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 426.

⁹² Morris, R. (1997). *Early Warning indicators of Corporate failure*. Ashgate Publishing, p. 227-228.

⁹³ Соколов, Я. В., Пятков, М. Л. (2000). *Бухгалтерский учёт для руководителя*. Москва: Проспект, с. 260-261.

⁹⁴ Савицкая, Г. В. (2003). *Экономический анализ*. Учебник. 8-е издание, переработанное. Москва: Новое знание. с. 607-608.

⁹⁵ Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p. 14.

J. Mackevičius⁹⁶ siūlo tokias bankroto prognozavimo analizės metodikas:

1. Įvairių požymių, rodančių bankroto tikimybę tyrimas.
2. Finansinių ataskaitų straipsnių pokyčių poveikio įmonės finansiniam stabilumui vertinimas.
3. Finansinių santykinų rodiklių sistemos (modelių) taikymas.

Vien įmonių finansinės būklės analizė gali nepakankamai atskleisti įmonių mokumo sunkumus, tai yra finansinės analizės pagrindu negali būti įvertinami kiti rizikos faktoriai, galintys paveikti įmonių nemokumą. Siekiant įvertinti įmonių efektyvumą bei įmonių nemokumo pavojų tikslinga išskirti papildomus kriterijus, padedančius suformuoti išsamesnę sampratą. Šiuo atveju galėtų būti integruojama veiklos efektyvumo (VEF) koeficiento reikšmė, kuri parodo, kaip intensyviai veikloje yra panaudojamas turtas ar kapitalas ir finansinis svertas (FS). Šių rodiklių sandauga turėtų tiksliau įvertinti konkrečios įmonės rizikingumą (KR)⁹⁷:

$$KR_n = VEF * FS$$

kur:

KR_n - įmonės n rizikingumas;

VEF- veiklos efektyvumas (veiklos pelnas / pardavimai);

FS - finansinis svertas (finansiniai įsipareigojimai / turtas).

Pateiktas įmonės rizikingumo kriterijus gali išsamiau identifikuoti įmonės rizikingumą, atsižvelgiant į įmonės finansinę būklę. Įmonės rizikingumas gali parodyti konkrečios įmonės kapitalo struktūros ir finansinių sąnaudų (išlaidų) priklausomybę. Jei įmonės veikla yra efektyvi, didelis finansinio sverto lygis (didelis įsiskolinimas) neturės didesnės reikšmės įmonių nemokumui. Kitaip tariant, didesnis skolų lygis bus atsveriamas didesnio veiklos efektyvumo (didesniu pelnu).

Įmonės rizikingumo kriterijaus reikšmės pagal S. Grigaravičių pateiktos 1 lentelėje.

1 lentelė

Įmonės rizikingumo kriterijaus reikšmės

Veiklos efektyvumas	Finansinis svertas	Įmonės rizikingumas	Išvada
0,10	0,31	0,0310	Įmonės rizikingumas pakankamas (žemas)
0,28	0,22	0,0616	Įmonės veikla nerizikinga
0,01	0,61	0,0061	Įmonė potencialiai rizikinga
-0,03	0,57	-0,0171	Įmonė labai rizikinga (aktuali nemokumo problema)

Šaltinis: Grigaravičius, S. (2003). Įmonių nemokumo diagnostika ir jų pertvarkymo sprendimai. Kaunas: VDU leidykla, p. 48-49.

Apibendrinant įmonės rizikingumo kriterijaus naudojimo specifiką, pažymėtina, kad, kuo šis rodiklis aukštesnis, tuo įmonė yra mažiau rizikinga ir atvirkesnė. Vertinant šį rodiklį, tikslinga įmones pagal jų finansinę būklę, tiksliau - veiklos riziką, klasifikuoti į tokias grupes: labai rizikinga įmonė (tikslinga imtis atitinkamų prevencinių priemonių, siekiant išvengti rizikos padidėjimo), pakankamo (žemo) rizikingumo įmonė, potencialiai rizikinga įmonė, nerizikinga įmonė.

Apžvelgus užsienio šalyse populiariausių įmonių bankroto grėsmės įvertinimo modelius, galima teigti, kad kokį modelį pasirinkti, jo patikimumas priklauso nuo įmonės sugebėjimo rinkti ir kaupti informaciją apie savo veiklą, objektyviai ir laiku šią informaciją analizuoti ir panaudoti. Pagal šiuos modelius užsienio šalių mokslininkų gautas analitines išraiškas naudoti Lietuvoje nebūtų veiksminga, bet pasinaudoti modeliais – tikslinga. Taikant modelius Lietuvos sąlygomis, galimi tam tikri trukdžiai: nėra pakankamai statistikos duomenų, įmonių bankrotą lemia daugelis veiksnių, kuriuos sudėtinga išreikšti kiekybiškai.

Mokslinėje literatūroje pasigendama metodų, kuriuose būtų pagrindžiamas išorinių priežasčių poveikis įmonių bankrotams ir apibrėžti bankrotus prognozuojantys rodikliai. Užsienio ekonomistai bei analitikai atkreipia dėmesį į makroekonominės aplinkos retrospektyvinės ir perspektyvinės analizės poreikį, priimant strateginius įmonių plėtros sprendimus. Pasak R. Sneiderės⁹⁸, didelės apimties ir išsamius tyrimus bankrotų

⁹⁶ Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 424.

⁹⁷ Grigaravičius, S. (2003). *Įmonių nemokumo diagnostika ir jų pertvarkymo sprendimai*. Kaunas: VDU leidykla, p. 48-49.

⁹⁸ Sneiderė, R. (2005). Causes and Factors Affecting Insolvency. Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7, p. 238.

sirtyje atliko P. Rose, W. Andrews ir G. Giroux. Per dešimties metų laikotarpį (1970-1980) jie ištyrė verslo ciklo rodiklius, kurie apibūdina kaip greitai įmonės padėtis gali pablogėti ir padarė išvadą, kad vertinant įmonės bankroto tikimybę, svarbu suprasti, kad dėl didžiulės įvairovės pramonės šakų apimties vienas modelis negali patikimai diagnozuoti įmonės bankroto. Skirtingos pramonės šakos yra susijusios ar apima tam tikras specialias sritis, taisykles, charakteristikas, pasižymi išskirtiniais bruožais bankroto ar restruktūrizavimo procedūrose. Krizių diagnostavimo modelis tam tikrai įmonių kategorijai gali būti pagrįstai pritaikytas tik tam tikro laipsnio tikslumu. Priklausomai nuo pramonės šakos specifikos, bankroto diagnostavimo modelis apima paskolų įstaigas, komercinius bankus, draudimo bendroves ir kitus finansinius tarpininkus, pramonės įmones, visuomenines įstaigas, naftos ir dujų kompanijas. Tačiau, atsižvelgiant į vidinius šių šakų skirtumus, kiekvienas sektorius gali turėti specifinį krizių numatymo modelį. Todėl, įvertinant modelių pagrįstumą, svarbu apsvarstyti aplinkybes, kurioms esant, buvo sukurti autorių bankroto diagnostavimo modeliai.

Išvados

1. Įmonių bankrotas sukelia daug ekonominių ir socialinių problemų valstybės mastu, nes įmonių bankroto sukeltas problemas tenka spręsti valstybei. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, iš šiuo metu bankrutuojančių bendrovių bemaž 70 proc. yra susijusios su statybomis ir nekilnojamuoju turtu. Pastaraisiais metais padaugėjo įmonių (ypatingai statybų sektoriuje) bankrotų, kuriuos galima įvardinti kaip neatsargių įmonių bankrotus, o tam tikrais atvejais įtarti esant tyčinius.
2. Antikrizinio valdymo planas įmonėse gali būti tinkamai parengtas ir įgyvendintas tik po to, kai yra aiškiai apibrėžtos krizę sukėlusios priežastys. Pagrindinė bankroto priežastis – netinkamas vadovavimas, kurį galima apibūdinti kaip nekokybišką planavimą, netinkamą informacijos rinkimą ir naudojimą, finansinės analizės ir kontrolės ignoravimą.
3. Įmonių bankroto prognozavimas remiantis finansinių ataskaitų straipsnių pokyčiais yra pats paprasčiausias ir lengviausias analizės būdas, tačiau dėl didžiulės įvairovės pramonės šakų apimties vienas modelis negali patikimai diagnozuoti įmonės bankroto. Atsižvelgiant į vidinius ūkio sektorių skirtumus, kiekvienas sektorius gali turėti specifinį krizių numatymo modelį. Todėl, įvertinant modelių pagrįstumą, svarbu apsvarstyti aplinkybes, kurioms esant, buvo sukurti autorių bankroto diagnostavimo modeliai.

Literatūra

1. Altman E.A. Financial Ratios. Discriminant Analysis and Prediction of Corporate Bankruptcy// Journal of Finance. September, 1968.
2. Bivainis, J., Garškaitė, K. (2000). Įmonių bankroto grėsmės įvertinimas. *Ekonomika*, 51, p. 20.
3. Bivainis J., Tamošiūnas A. (2003). Įmonių restruktūrizavimo tikslų analizė. *Ekonomika: mokslo darbai*, 61, p. 7-17.
4. Crisis, W.P. (1996). *Management in a Small Business: A Tale of Two Solicitors Firms*. Journal of Career Development International.
5. Englewood Cliffs Darling, J. (1998). Crisis management: Prevention, diagnosis and intervention . *Journal of Leadership and Organization Development*.
6. Garškienė, A., Garškaitė, K. (2005). Antikrizinio valdymo turinys: esmė, tikslai ir priemonės. *Verslas: teorija ir praktika – Business: theory and practice*, (IV)1, p. 47.
7. Grigaravičius S. (2000). Įmonių finansinių problemų sprendimo kryptys. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 13, p. 55-65.
8. Grigaravičius, S. (2003). Įmonių nemokumo diagnostika ir jų pertvarkymo sprendimai. Kaunas: VDU leidykla, p. 48-49.
9. Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX – 216.
10. Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: leidykla TEV, p. 421-422.
11. Morris, R. (1997). *Early Warning indicators of Corporate failure*. Ashgate Publishing, p. 227-228.
12. Purlys Č. (2001). Įmonių bankroto prevencijos sistemos kūrimas Lietuvoje. *Ekonomika: mokslo darbai*, 53, p. 75-91.
13. Sakalas, A., Savanevičienė, A. (2003). *Įmonių krizių vadyba*. Kaunas: Technologija, 2003, p. 13.
14. Sakalas, A., Virbickaitė, R. (2003). Bankroto teorija ir praktika. *Inžinerinė ekonomika*, 2(33), p. 107.
15. Sneiderė, R. (2005). Causes and Factors Affecting Insolvency. *Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7*, p. 238.
16. Tvaronavičienė, M. (2001). Įmonių bankroto proceso ekonominio efektyvumo didinimo kryptys. *Ekonomika*, 54, p. 139.

17. Valackienė, A. (2005). *Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas*. Kaunas: Technologija, p. 11.
18. Valstybė, Nr. 11 (20) 2008 m. gruodis
19. Vilimaitė, I. (2000). *Tegu vuoja krizė!* Vadovo pasaulis, 6, p. 24.
20. Савицкая, Г. В. (2003). *Экономический анализ*. Учебник. 8-е издание, переработанное. Москва: Новое знание, с. 607-608.
21. Соколов, Я. В., Пятов, М. Л. (2000). *Бухгалтерский учёт для руководителя*. Москва: Проспект, с. 260-261.

A. Lileikienė, R. Kulyciene

Summary

On market economy conditions, business, lack of assessment of external and internal factors that influence their financial position, quite often bankrupt. Bankruptcy applied to evaluate the various foreign and domestic researchers of the proposed methodology. However, in many cases, the foreign researchers of the proposed methodology is not adequate to assess the conditions of Lithuania bankrupt state enterprises, due to different economic conditions. The article contains various foreign and domestic researchers of the bankruptcy comparative analysis of methodologies for assessing the advantages and disadvantages of the methods.

Key words: bankruptcy, anti-management, financial condition, insolvency, solvency, efficiency, financial leverage.